

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Кафедра фінансів

ФІНАНСИ: ПРАКТИКУМ

*для студентів усіх напрямів підготовки
(крім 6508, 6508/1)*

Навчально-методичний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

k1712846 images.yandex.ua

УДК 336(076.5)
ББК 65.26я73
Ф 59

Колектив авторів

**О. Р. РОМАНЕНКО, Л. П. ДАНИЛЕНКО, Л. П. ГЛАДЧЕНКО,
А. А. СЛАВКОВА, Р. М. КОРНАЦЬКА, В. В. ЛІСОВЕНКО**

Рецензенти

А. І. Даниленко, д.е.н., проф., чл.-кор.
(Інститут економіки та прогнозування НАН України)

В. М. Мельник, д.е.н., проф.
(Європейський університет)

Л. Д. Буряк, к.е.н., доц.
(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

Редакційна колегія фінансово-економічного факультету

Голова редакційної колегії — Хлівний В.К., доцент, к.е.н.

Відповідальний секретар редакційної колегії — Коновалова І.М.

Члени редакційної колегії: Білик М.Д., професор, д.е.н., Гаманкова О.О., професор, д.е.н., Гапонюк М.А., професор, к.е.н., Опарін В.М., професор, д.е.н., Поддєрьогін А.М., професор, к.е.н., Терещенко О.О., професор, д.е.н., Федосов В.М., професор, д.е.н.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України

Лист № 1/11-5533 від 15.04.2014

Фінанси: практикум для студентів усіх напрямів підготовки (крім 6508, 6508/1)
Ф 59 [Електронний ресурс] : навч.-метод. посіб. / О. Р. Романенко, Л. П. Даниленко,
Л. П. Гладченко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2015. — 162 с.
ISBN 978-966-483-962-1

У даному виданні вперше за кожною темою базового бакалаврського теоретичного курсу «Фінанси» розроблено комплексний пакет завдань, призначених для опрацювання теоретичних, нормативно-правових і наукових фінансових питань. Інноваційний характер практикуму зумовлений компетентісно-орієнтовним підходом та надзвичайно широким спектром завдань. Зокрема, пакет завдань за темою охоплює: роботу з категоріальним і понятійним апаратом, складання інтелект-карт, схематичні завдання, тести різного рівня складності, ситуаційні та аналітичні завдання (порівняльний і причинно-наслідковий аналіз, SWOT-аналіз), роботу із фінансовим законодавством, завдання для роботи в малих групах, індивідуальні та групові науково-дослідні завдання. З метою сприяння формуванню високої якості компетентностей студентів кожна тема супроводжується коротким викладом змісту основних її питань.

Для студентів-економістів нефінансових спеціальностей. Буде корисним також для студентів фінансових спеціальностей та викладачів-економістів.

УДК 336(076.5)
ББК 65.26я73

© О. Р. Романенко, Л. П. Даниленко,
Л. П. Гладченко та ін., 2015
© КНЕУ, 2015

ISBN 978-966-483-962-1

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Тема: Предмет фінансової науки. Фінансові категорії	5
РОЗДІЛ 2. Тема: Генезис та еволюція фінансів	17
РОЗДІЛ 3. Тема: Фінансове право і фінансова політика	29
РОЗДІЛ 4. Тема: Податки. Податкова система	44
РОЗДІЛ 5. Тема: Бюджет. Бюджетна система	64
РОЗДІЛ 6. Тема: Фінанси суб'єктів господарювання	86
РОЗДІЛ 7. Тема: Фінансовий ринок	97
РОЗДІЛ 8. Тема: Страхування. Страховий ринок	110
РОЗДІЛ 9. Тема: Міжнародні фінанси	124
РОЗДІЛ 10. Тема: Фінансовий менеджмент	141
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	155
ДОДАТОК: Вимоги до виконання окремих завдань практикуму	159

ВСТУП

Теоретичний курс «Фінанси» — одна із спеціальних базових наук (дисциплін) підготовки бакалаврів з економіки.

Мета курсу: формування базових знань з теорії фінансів, засвоєння закономірностей їх функціонування на макро- і мікрорівнях як теоретичної основи фінансової політики і розвитку фінансової системи.

Завдання курсу: вивчення сутності, функцій та ролі фінансів у ринковій економіці; закономірностей їх еволюційного розвитку; теоретичних основ державних, корпоративних і міжнародних фінансів; засад функціонування фінансової системи держави.

Предмет: економічні відносини з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів у грошовій формі.

Курс починається із загальної характеристики науки про фінанси, сутності та економічної природи фінансових відносин, їх місця і ролі в суспільних процесах. Цим питанням присвячені теми «Предмет фінансової науки. Фінансові категорії», «Генезис та еволюція фінансів», «Фінансове право і фінансова політика».

Основою функціонування фінансової системи є фінанси суб'єктів господарювання. У даній темі розглядаються теоретичні засади організації фінансових відносин на підприємствах різних форм власності тощо.

Механізм формування і використання централізованих фінансових ресурсів держави розкривається в темах «Податки. Податкова система», «Бюджет. Бюджетна система».

Програма курсу передбачає також вивчення питань страхової діяльності, функціонування фінансового ринку і міжнародних фінансів.

В умовах ринкових відносин фінанси використовуються державою як ефективний регулятор усіх сфер економічного життя суспільства.

Практично всі економічні інструменти господарювання (ціноутворення, оплата праці, комерційні розрахунки, інвестиційна діяльність, кредитування, бухгалтерський облік тощо) пов'язані з фінансами. Тому курс «Фінанси» має міжгалузевий характер. Він вивчається студентами після ознайомлення із загальнотеоретичними економічними дисциплінами, такими як «Основи економічної теорії», «Історія економічних вчень», «Економічна історія», «Економіка підприємства» та ін., що дає змогу закріпити вже набуті знання і поглибити професійну підготовку фахівців економічного профілю.

Засвоєння теоретичних засад фінансових відносин створює ту основу, на якій базується вивчення прикладних фінансових дисциплін, що розкривають конкретні питання організації фінансів у різних ланках фінансової системи.

У результаті вивчення курсу у студентів мають сформуватись такі *компетентності*:

<i>Ключові інструментальні компетентності</i>	<i>Ключові системні компетентності</i>
<ul style="list-style-type: none">— здатність до аналізу і синтезу;— здатність до організації та планування;— базові загальні знання;— засвоєння основ базових знань з дисципліни;— усне і письмове спілкування рідною мовою;— навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел);— розв'язання проблем;— прийняття рішень	<ul style="list-style-type: none">— здатність застосовувати знання на практиці;— дослідницькі навички й уміння;— здатність до навчання;— здатність пристосовуватись до нових ситуацій;— здатність породжувати нові ідеї (креативність);— розуміння культури та звичаїв інших країн;— здатність працювати самостійно;— планування й управління проектами;— ініціативність та дух підприємництва
<i>Ключові міжособистісні компетентності</i>	
<ul style="list-style-type: none">— взаємодія (робота в команді);— міжособистісні навички та вміння;— позитивне ставлення до несхожості та інших культур;— здатність працювати в міжнародному середовищі	

РОЗДІЛ 1

Тема: Предмет фінансової науки. Фінансові категорії

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності, об'єктивної необхідності і суспільного призначення фінансів;
- осмислення взаємозв'язку і відмінностей між фінансами і грошима;
- розуміння змісту функцій фінансів як виявлення їх найважливіших ознак і властивостей та механізму впливу фінансів на суспільне виробництво;
- уміння поєднати потреби пізнавальної і практичної фінансової діяльності на основі дослідження фінансових категорій і понять крізь призму історичної генези та сучасного розуміння предмета фінансової науки;
- формування фінансової грамотності, дослідницьких навиків і вмінь при розгляді питань співвідношення об'єктивного і суб'єктивного у фінансах;
- здатність визначати взаємозв'язки і взаємозалежності між економікою і фінансами через фінансову систему та функції окремих фінансових інституцій;
- розвиток критичного мислення при дослідженні дискусійних питань фінансової науки;
- набуття дослідницьких навичок пошуку інформації, виявлення фінансових проблем та генерування шляхів їх розв'язання.

Перелік ключових понять і термінів за темою

фінансова наука, методологія фінансової науки, фінансова теорія, предмет фінансової науки, фінанси, фінансова термінологія, фінансові категорії, фінансові відносини, об'єкти і суб'єкти фінансових відносин, функції фінансів, грошові фонди, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансове стимулювання, централізовані грошові фонди, децентралізовані грошові фонди, фінансові ресурси, фінансова система, фінансова інфраструктура, управлінська фінансова інфраструктура, інституційна фінансова інфраструктура, обслуговувальна фінансова інфраструктура.

Питання до теми

1. Предмет науки про фінанси.
2. Фінансові категорії. Поняття і терміни у фінансовій науці.
3. Історичні передумови виникнення фінансів.
4. Фінанси як економічна категорія розподілу.
5. Фінанси як вартісна категорія. Зв'язок фінансів з грошима.
6. Функції фінансів. Дискусійні питання щодо сутності фінансів.
7. Об'єктивне і суб'єктивне у фінансах, їх співвідношення.
8. Фінанси і фінансова система як об'єктивно існуюча реальність.
9. Вплив фінансів на суспільне виробництво та їх роль у ринковій економіці.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Предмет науки про фінанси

Приступаючи до вивчення даної теми, студент повинен усвідомити, що фінанси, як і держава, ринок, гроші, власність, релігія, є ефективним знаряддям здійснення державної політики, спрямованої на забезпечення життєдіяльності суспільства. За умов побудови ринкової моделі економіки велике значення має розуміння економічної природи й сутності фінансів, їх об'єктивної необхідності, зв'язку з іншими економічними категоріями та ролі в економічній системі держави.

У сучасній розгалуженій системі економічних наук фінансова наука — це міжгалузєва (функціональна) наукова дисципліна, що має чітко виражені об'єкт і предмет дослідження. Як і всі інші міжгалузєві (функціональні) економічні науки, фінансова наука ґрунтується на політичній економії (економічній теорії). З кінця XVII до кінця XIX ст. викладання фінансових знань входило до складу курсу політичної економії, яка вивчала суспільні економічні відносини як сукупність відносин, пов'язаних із виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних благ і послуг.

Зростання відносної самостійності економічних відносин розподілу та перерозподілу ВВП, їх ролі у суспільному відтворенні обумовили нагальну необхідність виокремлення та розвитку вчення про фінанси як особливої галузі знань і самостійної наукової дисципліни. Упродовж довготривалого періоду (майже до кінця першої третини ХХ ст.) вчені-економісти і фінансисти викристалізували поняття сутності державних фінансів, їх суспільного призначення, сфери функціонування, вибудовувалися теорії державних доходів (у яких особлива увага завжди приділялася системі оподаткування), державних видатків, бюджету, державного кредиту, фінансового контролю. З часом крім державного господарства до складу фінансів почали включати фінанси підприємницьких структур. Значного розвитку набули фінансові ринки, місцеві фінанси, позабюджетні спеціальні фінансові фонди. Однак окремі питання залишаються дискусійними досі, що цілком відповідає природі процесу наукового пізнання.

На думку деяких учених, фінансова наука вивчає діяльність держави, підприємницьких структур, організацій та окремих громадян, пов'язану зі створенням і використанням фондів фінансових ресурсів у конкретних історичних умовах, а також закони й закономірності цих явищ і процесів у їхній взаємодії.

Оскільки існує проблема обмеженості фінансових ресурсів в економіці, то цілком закономірно постає питання ефективного їх використання для якнайповнішого задоволення потреб суспільства. Таким чином, предмет фінансової науки можна визначити як специфічну сферу економічних суспільних відносин з приводу формування, розподілу і використання обмежених централізованих і децентралізованих фінансових фондів у вартісній формі.

Із загальної системи економічних відносин виділяють макро- та мікрорівні. Фінансова наука вивчає макрорівень як сферу відносин із приводу формування, розподілу і використання централізованих фінансових фондів. На мікрорівні фінансова наука вивчає сферу відносин, що стосуються обміну, розподілу і використання децентралізованих фінансових фондів, тобто фондів агентів економічних відносин, суб'єктів господарювання.

Слід звернути увагу на принципові відмінності фінансів мікрорівня, оскільки кожен з агентів економічних відносин бере участь в обміні виготовленого ним продукту як частки у ВВП, а потім — у розподілі та використанні створеної вартості. Децентралізовані грошові фонди мікрорівня є фінансовою основою для формування централізованих фондів.

Під час визначення предмета фінансової науки використовується методологія політекономії та економікс. У галузі методології виділяють два начала — емпіризм і раціоналізм. При цьому історія наук (у тому числі й фінансової науки) розвивається так, що спочатку переважає емпіризм, а з часом перевага надається раціоналізму. До методів дослідження фінансових явищ відносять індукцію (історико-порівняльну та статистичну) та аналогію. На основі індуктивних висновків може застосовуватись і дедукція для визначення тих наслідків, до яких приведуть ті чи інші заходи фінансової політики.

2. Фінансові категорії. Поняття і терміни у фінансовій науці

Вивчаючи категоріальний і понятійний апарат фінансової науки, необхідно зрозуміти, що фінансові категорії — це абстракції специфічної сфери економічних відносин, форма наукового пізнання сутності фінансів. Фінансові категорії класифікують на вихідні, первинні, прості та складні. Поняття характеризують певні сторони категорії. Наприклад, при дослідженні категорій «ринок» і «ціна капіталу» вводяться поняття: «систематичний ризик», «несистематичний ризик», «премія за ризик», «безризиковий цінний папір».

Слід звернути увагу на особливості фінансових категорій на мікро- і макрорівнях фінансових відносин (категорії державних фінансів і фінансів акціонерних товариств (корпорацій)). Вони різняться своєю економічною сутністю, але разом з тим їм властиві спільні ознаки, що дозволяють віднести їх до узагальнювальної категорії «фінанси».

Розглядаючи історичну, економічну і вартісну сутність фінансів, потрібно усвідомити, що функціонування фінансів, пов'язане з об'єктивною необхідністю розподілу і перерозподілу ВВП в грошовій формі. Суб'єктами цих процесів є держава, юридичні і фізичні особи. Гармонізація інтересів кожного учасника — важливе завдання фінансової політики держави.

3. Історичні передумови виникнення фінансів

Об'єктивними передумовами виникнення фінансів є поява держави і розвиток товарно-грошових відносин. Зародкові форми фінансів виникли в період рабовласницького ладу у вигляді натуральних податків, зборів повинностей на користь князя, імператора, короля. На

цьому етапі не було розмежування між ресурсами держави і ресурсами її глави: монархи розпоряджалися коштами країни як своєю власністю. З появою держави та для виконання покладених на неї функцій держава потребувала певних грошових коштів, які могла отримати в результаті розподілу суспільного продукту. Уперше в Італії у XIII ст. виникає термін «фінанси», що походить від латинського «*finantia*» та в перекладі означає «платіж». Цим словом позначалися платежі та внески, які здійснювалися на користь держави. З виділенням державної казни і повним відокремленням її від власності монарха виникли поняття державних фінансів, державного бюджету, державного кредиту.

На перших етапах формування фінансової політики держави фінанси мали змішану форму, формування державних фондів здійснювалося частково у вигляді податків, частково — у натуральній формі. Однак розвиток суспільного виробництва, а також посилення ролі держави в управлінні суспільством обумовили необхідність гнучкішого механізму перерозподілу суспільного продукту. Найбільш придатною для цього формою виявилася грошова форма, тому в міру розвитку товарно-грошових відносин вона зайняла чільне місце в процесі формування доходів держави, фактично усунувши всі натуральні форми перерозподілу.

4. Фінанси як економічна категорія розподілу

Фінанси асоціюються з процесами розподілу вартості продукту, які здійснюються в різних формах (розподіл доходів, сплата податків тощо). При цьому відбувається виокремлення різних за обсягом і цільовим характером частин вартості в одного власника або передання частини вартості у грошовій формі одним власником іншому. Спільною для таких фінансових операцій є їх основа — суспільні відносини, які в економічній науці називаються економічними відносинами. Особливостями економічних відносин у сфері фінансів є їх розподільний характер (вони пов'язані з розподілом та перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту) та вартісне вираження (ці відносини завжди грошові, оскільки їх носієм є гроші). Фінансові відносини є такою формою суспільних відносин, яка виникає на основі руху вартості у її грошовому виразі.

Фінанси виконують роль інструменту розподілу, який дає можливість визначити частку кожного суб'єкта у виробленому валовому внутрішньому продукті. Унаслідок розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту формуються та використовуються різноманітні цільові грошові фонди усіма суб'єктами фінансових відносин.

5. Фінанси як вартісна категорія. Зв'язок фінансів з грошима

Основною ознакою фінансів є те, що вони завжди мають грошову форму вираження. Тому не можна відносити до фінансів натуральні відносини, які існували в епоху рабовласництва і феодалізму. Наявність фінансових відносин завжди супроводжується реальним рухом грошових коштів. Не всі грошові відносини можна вважати фінансовими, хоча всі фінансові відносини є грошовими. Грошові відносини за своїм змістом і складом значно ширші від фінансових. Наприклад, грошовий обіг, реалізація товарів через торговельну мережу, кредит, ціноутворення опираються на використання грошей як загального еквівалента, проте не виражають фінансових відносин.

Функціонування фінансів базується на таких функціях грошей, як засіб платежу, засіб нагромадження, світові гроші.

6. Функції фінансів. Дискусійні питання щодо сутності фінансів

Вивчаючи сутність фінансів, необхідно звернути особливу увагу на їх функції. Прояв сутності фінансів у реальній практичній діяльності розглядається через характеристику функцій, властивих фінансам. Питання щодо сутності та функцій фінансів є дискусійними. Погляди вчених на економічну природу і межі фінансових відносин, характеристики їх якісних ознак, що визначають специфіку фінансів як економічної категорії, є різними. Разом з тим слід пам'ятати, що функції завжди похідні від сутності, яку вони виражають, і показують, як, у який спосіб реалізується суспільне призначення даної економічної категорії. Переважна більшість науковців в Україні визнають, що фінансам властиві дві основні функції: розподільні і контрольна.

Розподільна функція виявляється в процесі розподілу валового внутрішнього продукту та задоволенні фінансових потреб юридичних, фізичних осіб і держави; здійсненні перерозпо-

ділу фінансових ресурсів між галузями економіки, регіонами, соціальними верствами населення, юридичними і фізичними особами; забезпеченні кругообігу фінансових ресурсів і безперервності відтворювального процесу. Науково встановлених показників оптимальних пропорцій розподілу валового внутрішнього продукту на практиці немає, тому для оцінювання ситуації використовують три основні макроекономічні показники: рівень ВВП на одну особу, темпи зростання ВВП, частка ВВП, яку централізує держава в бюджеті.

Контрольна функція фінансів обумовлюється об'єктивно притаманною їм здатністю кількісно відображати рух фінансових ресурсів (який відбувається у фондовій і нефондовій формах) і забезпечувати, таким чином, контроль за дотриманням пропорцій у розподілі валового внутрішнього продукту, за формуванням, розподілом і використанням обмежених, а отже дефіцитних, фінансових ресурсів держави і суб'єктів господарювання. На практиці контрольна функція фінансів реалізується в діяльності осіб, які проводять фінансовий контроль.

7. Об'єктивне і суб'єктивне у фінансах, їх співвідношення

Необхідно звернути увагу, що важливим методологічним питанням при вивченні фінансів є співвідношення об'єктивного і суб'єктивного. Це дає змогу відділити об'єктивні економічні відносини від суб'єктивних дій, котрі втілені в економічні і фінансові програми. З урахуванням цього можна визначити певну логічну послідовність у пізнанні фінансової науки:

1. Фінанси як специфічна сфера економічних відносин у суспільстві, їх функції, визначення категоріального і понятійного апарату фінансової науки.

2. Система фінансів як внутрішня їх структура і сукупність різних сфер фінансових відносин (фінансова система).

3. Фінансове право як сукупність юридичних норм, що визначають права та обов'язки учасників фінансових відносин.

4. Фінансова політика як система заходів щодо регулювання фінансових відносин і вирішення проблем забезпечення макроекономічної стабілізації і розвитку.

5. Управління фінансами як систематична робота органів управління і контролю з формування, розподілу і використання обмежених фінансових фондів в умовах невизначеності та ризику.

Фінанси як система економічних відносин і фінансова система як їх внутрішня структура є об'єктивною реальністю. Фінансове право, фінансова політика й управління фінансами є суб'єктивними діями виконавчої, законодавчої і судової влади, громадських організацій і груп, політичних партій та окремих особистостей. Разом з тим необхідно враховувати ті зміни, які відбуваються у співвідношенні об'єктивного і суб'єктивного в умовах інноваційно-інформаційних технологій і світового процесу глобалізації.

8. Фінанси і фінансова система як об'єктивно існуюча реальність

Фінансові відносини, що виникають при розподілі і перерозподілі ВВП, є різноманітними, але їх можна поділити за певними ознаками. Сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер і ланок фінансових відносин, у ході яких формуються централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, називають фінансовою системою за внутрішньою будовою. Реально фінансова система функціонує через організаційну структуру, тобто відповідний апарат управління та правове забезпечення.

Включення груп окремих суб'єктів у загальну фінансову систему держави є дискусійним питанням. Найчастіше її структурують відповідно до форм власності, основних суб'єктів фінансових відносин та рівнів економічної системи. У складі фінансової системи України виділяють такі основні сфери фінансових відносин: фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, державні фінанси, фінансовий ринок, страхування та міжнародні фінанси. Базовою сферою фінансової системи є фінанси суб'єктів господарювання, оскільки в даній сфері створюється ВВП. Провідною сферою фінансової системи є державні фінанси, бо саме через цю сферу розподіляється та перерозподіляється створений у суспільстві ВВП. Усі сфери і ланки взаємодіють між собою.

Поняття «фінансова інфраструктура» — це відносно нова дефініція у фінансовій науці, яка дає можливість охарактеризувати специфічний, забезпечувальний зріз фінансів як суспільного явища. Фінансова інфраструктура, з одного боку, тісно пов'язана з фінансовим сектором економіки, а з другого — інституції фінансового сектору функціонують у сфері фінансового ринку, забезпечуючи переміщення фінансових ресурсів у часі й просторі чи сприяючи цим процесам.

Разом з тим окремі операції інституцій фінансового ринку не мають відносно економіки забезпечувального характеру (зокрема, при здійсненні спекулятивних операцій).

Організаційна фінансова інфраструктура включає три складові: управлінську, інституційну та обслуговувальну.

9. Вплив фінансів на суспільне виробництво та їх роль у ринковій економіці

Фінанси мають свої видиму і приховану сторони. Видима сторона — рух грошових потоків, прихована — розподіл вартості. Як економічний інструмент господарювання фінанси здатні кількісно і якісно впливати на суспільне виробництво. Кількісний вплив характеризується обсягом і пропозицією мобілізованих, розподілених і використаних фінансових ресурсів, якісний — впливом фінансів на інтереси учасників відтворювального процесу через форми організації фінансових відносин (у який спосіб формуються фінансові ресурси, у яких формах і на яких умовах здійснюється їх рух і використання). Саме через якісний вплив відбувається перетворення фінансів в економічний стимул розвитку суспільного виробництва.

Можна виділити три головні напрями фінансового впливу на процеси суспільного розвитку: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; фінансове стимулювання.

Фінанси відіграють важливу роль у суспільстві, зокрема:

- забезпечують розподіл ВВП і фінансові потреби юридичних і фізичних осіб та держави;
- забезпечують кругообіг фінансових ресурсів, а отже і безперервність відтворення виробництва;
- здійснюють перерозподіл первинних і вторинних доходів між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, окремими юридичними і фізичними особами;
- впливають на інтереси суб'єктів розподільних відносин і регулюють різні напрями соціально-економічного розвитку;
- відіграють провідну роль у системі економічних методів керування економікою країни;
- утворюють систему фінансових показників, які відіграють роль індикаторів стану і розвитку економічної та соціальної сфер суспільства;
- забезпечують всеохопний контроль між суб'єктами обмінно-розподільних відносин за формуванням і використанням фінансових ресурсів і доходів.

Зміст основних понять і термінів за темою

Інституційна фінансова інфраструктура — сукупність фінансових інституцій, які функціонують на фінансовому ринку та ринку фінансових послуг, виконуючи функції щодо мобілізації, переміщення та інвестування ресурсів.

Методологія фінансової науки — система наукових принципів, на основі яких базується фінансове дослідження, вибираються мета, зміст, сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про фінансові процеси та явища.

Обслуговувальна фінансова інфраструктура — суб'єкти, які виконують функції організаційних посередників на фінансовому ринку (біржі, торговці цінними паперами) та допоміжні функції на ринку цінних паперів (реєстратори, депозитарії, клірингові центри та ін.), а також ті суб'єкти, які надають послуги у сфері фінансової діяльності (аудиторські та консалтингові фірми, інформаційні, рейтингові й аналітичні агенції, ріелтерські контори, бюро кредитних історій тощо).

Управлінська фінансова інфраструктура — сукупність фінансових органів, на які покладені функції оперативного управління у сфері державних фінансів і регулятивної діяльності щодо інституцій фінансового та страхового ринків і ринку фінансових послуг, а також фінансові служби галузевих міністерств і відомств, підприємств, організацій та установ.

Фінанси — система економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, а в певних умовах і національного багатства з метою формування фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання і держави та використання їх на розширене відтворення і задоволення інших суспільних інтересів і потреб.

Фінансова наука — наука, яка вивчає явища і процеси, що мають місце під час створення та використання фондів фінансових ресурсів усіх рівнів.

Фінансова система — сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення.

Фінансова теорія — об'єднаний єдиною внутрішньою пізнавальною логікою, взаємопов'язаний у його частинах, закінчений на певний момент комплекс пояснень фактів і осмислень фінансової діяльності.

Фінансове забезпечення — покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою.

Фінансове регулювання — процес перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою фінансових важелів, до яких відносять податки, обов'язкові платежі, збори, норми амортизаційних відрахувань, субсидії, субвенції тощо.

Фінансові категорії — це категорії, які в абстрактно-теоретичній формі характеризують різні сторони реальної фінансової дійсності, є формою теоретичного мислення, наукової абстракції, що є зрізом реального економічного життя.

Фінансові ресурси — сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання. Характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку. Поділяються на централізовані (створюються на рівні держави) і децентралізовані (створюються на рівні підприємств, організацій, об'єднань).

Фонди грошові — відособлена за цільовим призначенням частина коштів. Поділяються на централізовані й децентралізовані.

Функції фінансів — вияв сутності фінансів, специфічні способи вираження їх властивостей, реалізації суспільного призначення фінансів як економічної категорії.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 1.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

1.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Базові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Фінансова наука		
Предмет фінансової науки		
Фінанси		
Фінансові категорії		
Фінансові відносини		

1.1.2. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Визначення	Термін (поняття)
Визначення 1. Об'єднаний єдиною внутрішньою пізнавальною логікою, взаємопов'язаний у його частинах, закінчений на певний момент комплекс пояснень фактів і осмислень фінансової діяльності	1) фінансова концепція; 2) фінансова думка;
Визначення 2. Інтелектуальний процес у будь-якій стадії пізнання фінансових явищ та з будь-яким результатом (від гіпотези до достовірного знання)	3) фінансова наука; 4) фінансова теорія;
Визначення 3. Спеціалізована галузь наукових знань, наукова діяльність, спрямована на вивчення фінансів у теоретичному і практичному аспектах, організація і систематизація отриманих знань у контексті певної парадигми, а також сукупність знань про явища міжнародних, державних та приватних фінансів і достовірно встановлені закономірності їх функціонування	5) фінансові категорії; 6) фінансова система; 7) фінанси;
Визначення 4. Поняття і терміни, які є граничними за рівнем узагальнення і відображають об'єктивні фундаментальні абстрактні найсуттєвіші поняття фінансової теорії	8) фінансові відносини
Визначення 5. Система відокремлених самостійних та взаємодіючих сфер і ланок фінансових відносин, які мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління та нормативно-правове забезпечення	

Завдання 1.2. Схематичні завдання

1.2.1. Розробити інтелект-карту за такими питаннями:

Варіант А: Предмет фінансової науки.

Варіант Б: Фінансові категорії.

Варіант В: Розподільна функція фінансів.

Варіант Г: Вплив фінансів на суспільне виробництво.

1.2.2. Розробити конспект-схему зі структуризації фінансової системи:

а) за внутрішньою будовою;

б) за організаційною структурою.

1.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

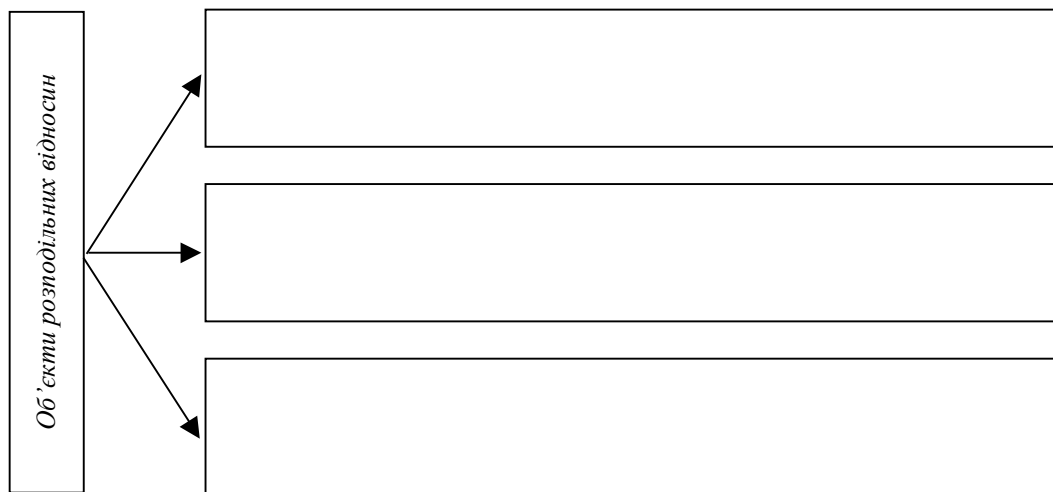

Рис. Об'єкти розподільних відносин

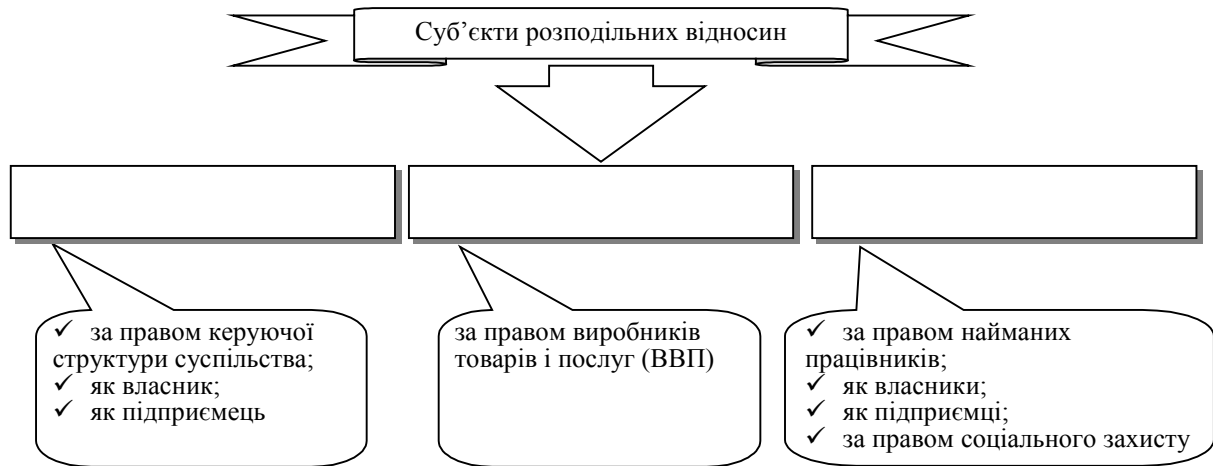

Рис. Суб'єкти розподільних відносин

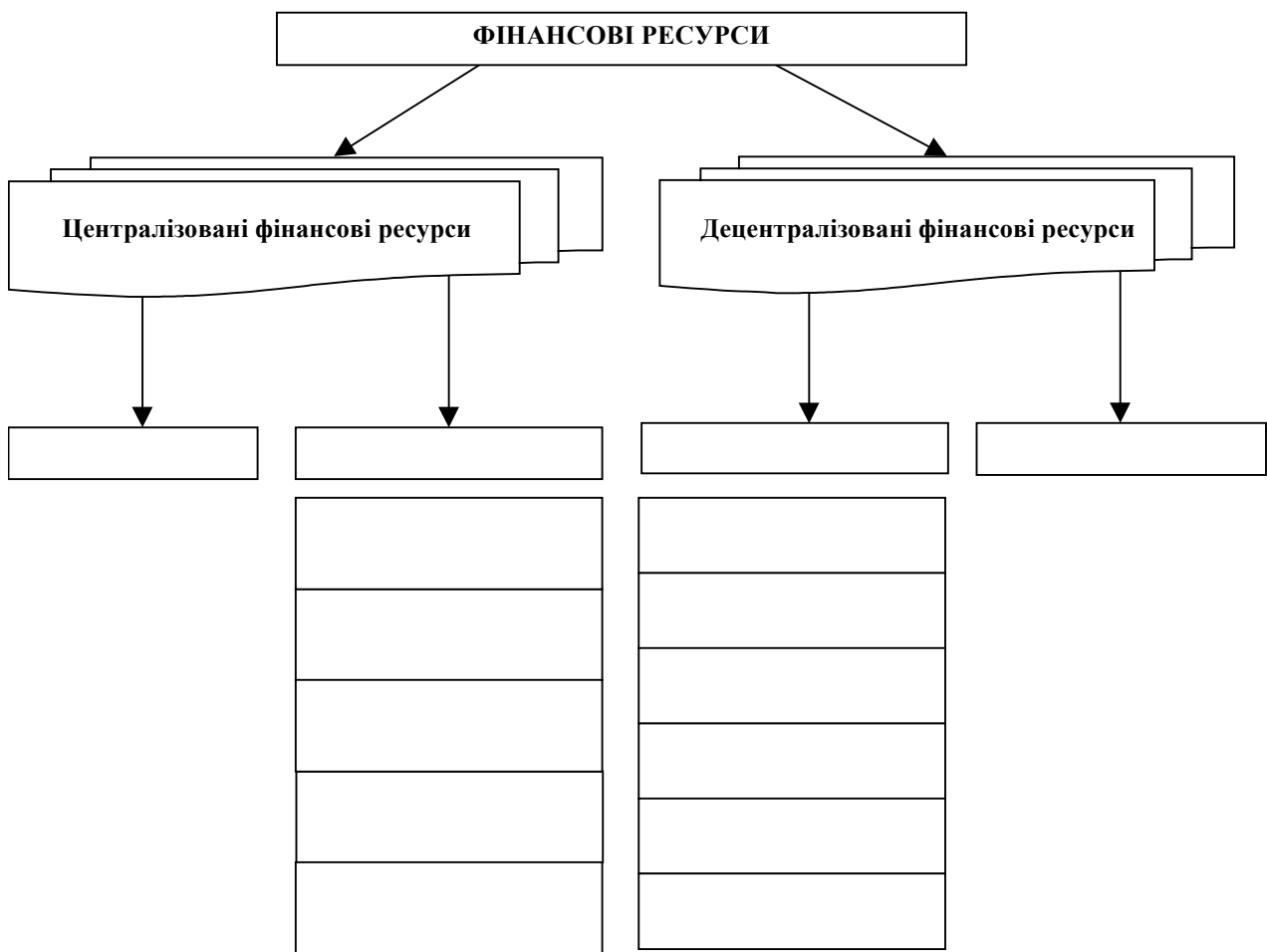

Рис. Складові фінансових ресурсів

Завдання 1.3. Тестові завдання

1.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Рівень мікроекономіки фінансової системи України включає:

- а) державні фінанси;
- б) міжнародні фінанси;
- в) фінансовий ринок;
- г) фінанси суб'єктів господарювання;

- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. Фінансові ресурси визначаються як:

- а) система грошових відносин на рівні держави;
- б) товарно-матеріальні цінності, що використовуються підприємством у процесі господарської діяльності;
- в) основні і оборотні фонди суб'єкта господарювання;
- г) нагромадження і доходи, що формуються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. Фінансова система держави — це:

- а) фінансові ресурси держави;
- б) сукупність фондів фінансових ресурсів на мікро- та макrorівнях;
- в) сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні державних підприємств;
- г) сукупність доходів і видатків державного бюджету та державних позабюджетних цільових фондів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 4. До організаційно-інституційної структури фінансової системи входять:

- а) фінанси суб'єктів господарювання;
- б) фінанси домашніх господарств;
- в) державні фінанси;
- г) фінансових ринок;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 5. До складу децентралізованих фінансів не входять:

- а) фінанси державних підприємств;
- б) фінанси приватних підприємств;
- в) фінанси колективних підприємств;
- г) фінанси домашніх господарств;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

1.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. Матеріальною основою фінансових відносин є:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) гроші; б) майно; в) фінансові установи; г) фінансові ресурси 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 2. До децентралізованих грошових фондів відносять:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) соціальні позабюджетні цільові фонди; б) місцеві бюджети; в) грошові фонди державних підприємств; г) державний бюджет 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 3. До сутнісних ознак фінансів належать:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) наявність інституту держави; б) розвиток товарного виробництва і товарно-грошових відносин; в) функціонування системи ринків; г) грошова форма фінансових відносин 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 4. Фінанси — це економічна наука, яка вивчає:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) процеси суспільного відтворення; б) гроші; в) грошовий обіг; г) грошові відносини розподілу і перерозподілу вартості ВВП 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>

Тест 5. Суспільне призначення фінансів реалізується через: а) розподільну функцію; б) забезпечувальну функцію; в) індикативну функцію; г) регулювальну функцію	Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення:
---	---	-------------------

1.3.3. Продовжити характеристики названих понять:

Основними ознаками фондів грошових коштів є: цільовий характер ...
Рух фондів грошових коштів характеризують такі форми фінансів: доходи ...
Грошові потоки суб'єктів розподільних відносин характеризуються: обсягами (наповненістю) ...
Характерними рисами фінансових відносин є: грошовий характер ...
Зміст фінансів як об'єктивної економічної категорії становлять такі грошові відносини: внутрішньогосподарські ...

1.3.4. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Обов'язковою умовою виникнення й існування фінансів є ...
Економічною основою функціонування фінансів є ...
Суспільне призначення фінансів полягає в ...
Носієм фінансових відносин є ...
Об'єктами фінансового розподілу є ...
Фінансові відносини завжди пов'язані з утворенням і використанням ...
Первинний розподіл — це розподіл вартості ВВП і формування ...
Реалізація контрольної функції фінансів забезпечується через ...
За рівнем централізації грошові централізовані фонди можна поділити на ...
Сукупність фінансових органів та інституцій, які здійснюють управління грошовими потоками та фондами грошових коштів — це ...

Завдання 1.4. Правильні та хибні твердження

1.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1: Предметом фінансової науки є процес виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 2: Існування фінансових відносин проявляється у матеріальному світі через формування і використання грошових фондів	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 3: Економічною основою функціонування фінансових відносин є гроші	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 4: Методологічною основою дослідження і глибинного пізнання фінансових явищ і процесів є філософія	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 5: Фінанси є чинником і результатом економічних процесів як на національному (макро-, мікро-, субмікрорівні), так і на міжнародному рівнях	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 6: Рух фінансових ресурсів, зважаючи на неперервність відтворювальних і розподільних процесів, називають грошовими потоками	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

Твердження 7: Фінанси — це продукт розвитку держави	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 8: Висхідною фінансовою категорією мікрорівня є податок	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 9: Суспільне призначення фінансів полягає в організаційно-технічному забезпеченні виробничого процесу	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 10: Контрольна функція фінансів і фінансовий контроль є тотожними поняттями	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

1.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

- Фінанси — це гроші, що є в розпорядженні держави, суб'єктів господарювання, домашніх господарств.
- Основною метою фінансових відносин є формування і використання фондів грошових коштів для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.
- Об'єктом фінансових відносин є товари і послуги в натуральній формі.
- До централізованих належать грошові фонди суб'єктів господарювання усіх форм власності та рівнів підпорядкування.
- Фінанси як інструмент вартісного розподілу впливають на всі стадії суспільного відтворення: виробництво, розподіл, обмін та споживання.
- Елементом фінансових відносин є гроші.
- За економічною сутністю фінанси є суб'єктивною економічною категорією.
- Фінансові відносини супроводжуються рухом грошових коштів у процесі розподілу та обміну.
- Фінанси, як і кредит, пов'язані тільки з первинним розподілом вартості валового внутрішнього продукту.
- Об'єктами фінансового розподілу є держава, юридичні особи, фізичні особи, міжнародні організації.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.5. Порівняльний аналіз

1.5.1. Дати порівняльну характеристику наведених нижче економічних категорій за вказаними параметрами та визначити взаємозв'язки між ними:

Економічні категорії	Параметри, за якими проводиться порівняння			
	Економічна сутність	Функції	Суспільне призначення	Особливості руху вартості
Фінанси і гроші				
Фінанси і ціна				
Фінанси і кредит				

Завдання 1.6. Ситуаційні завдання

1.6.1. Провести експертне оцінювання:

- обсягу, темпів зростання і структури ВВП в Україні та в країнах із розвинутою ринковою економікою (країна на вибір студента);
- зміни пропорцій між складовими національного доходу (фондом споживання і фондом нагромадження).

Виявити тенденції і чинники впливу.

Пояснити, до яких наслідків може призвести надмірне зростання обсягу фонду споживання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

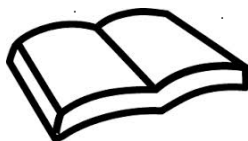

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Як розвиток держави і товарно-грошових відносин впливають на розвиток фінансів?
2. Визначити основні концептуальні підходи, які впливають на розбіжність позицій із приводу сутності фінансів.
3. У чому полягають дискусійні підходи до визначення сутності фінансів?
4. Які існують точки зору щодо функцій фінансів?
5. Що розуміється під поняттям публічні фінанси?
6. Еволюційні етапи становлення фінансової науки.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій¹

1. Дискусійні питання сутності фінансів.
2. Дискусійні питання функцій фінансів.
3. Фінансова стабілізація і шляхи її забезпечення. Ознаки фінансової стабілізації на макро- і мікрорівнях економіки.
4. Структура ВВП за доходами: тенденції в Україні.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
2. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
3. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

1. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
2. Про Рахункову палату : Закон України від 11.07.1996 р. № 315/96–ВР зі змінами і доповненнями.
3. Положення про Міністерство фінансів України : затв. Указом Президента України від 08.04.2011 р. № 446 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.
4. Положення про Міністерство доходів і зборів України : затв. Указом Президента України від 18.03.2013 р. № 141.
5. Положення про Державну казначейську службу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 460.
6. Положення про Державну фінансову інспекцію України : затв. Указом Президента України від 23.04.2011 р. № 499.
7. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 466.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

РОЗДІЛ 2

Тема: Генезис та еволюція фінансів

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо генезису і еволюції фінансів;
- осмислення передумов виникнення фінансів;
- розуміння особливостей формування і використання доходів держав у різні історичні періоди;
- засвоєння знань про виникнення та еволюцію фінансів;
- формування фінансової грамотності з питань еволюції фінансів;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою:

доходи і видатки рабовласницьких, феодальних і капіталістичних держав; відкупна система податків; податковий імунітет; розкладання податків; комутація податків; домени; регалії; фінанси феодальних міст; первісне накопичення капіталу; бюджет.

Питання до теми

1. Зародження фінансових відносин у країнах Стародавнього Сходу.
2. Доходи і видатки Римської імперії.
3. Особливості фінансів античних полісів.
4. Склад доходів і видатків феодальної держави.
5. Фінанси феодального міста та їх вплив на розвиток державних фінансів.
6. Роль державних фінансів у первісному нагромадженні капіталу.
7. Розвиток фінансів в індустріальній та постіндустріальній економіці.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Необхідність вивчення історії фінансів

Розглядаючи питання генезису та еволюції фінансів, необхідно виходити із загального розуміння ролі історії для суспільного розвитку. Йдеться про те, що в минулому створюються передумови майбутнього, закладаються його генетичні основи та з'являються проблеми, які не тільки дають про себе знати в сучасності, а й можуть дещо пояснити в ній.

У перші роки радянської влади професор Київського комерційного інституту М. І. Мітіліно підкреслював особливе значення історико-фінансових досліджень: «Щоб розуміти сучасне, треба знати минуле. Щоб розуміти сучасну організацію господарства публічних об'єднань, треба знати той шлях історичного розвитку, який пройшли вони. Саме тому і має бути особлива галузь фінансової науки — історія фінансового господарства».

2. Зародження фінансових відносин у країнах Стародавнього Сходу

Як історична категорія фінанси з'явилися одночасно з виникненням держави під час розшарування суспільства на класи. Як відомо, перший великий поділ суспільства на класи — це поділ на рабовласників і рабів. Епоха рабовласництва бере свій відлік із четвертого тисячоліття до н. е., коли в Месопотамії і Єгипті почався процес становлення класового суспільства.

Основними формами доходів тогочасних держав були контрибуція і данини, надходження від державного майна, особисті повинності, натуральні податки, перші грошові податки.

Видатки держав стародавнього світу включали видатки на військові дії, адміністративні видатки, будівництво доріг та укріплень, культових споруд, іригаційних систем тощо.

Стародавній світ був неоднорідним, тому необхідно звернути увагу на специфіку формування доходів перших східних держав, Римської імперії і Греції. Фінансові відносини країн Стародавнього Сходу базувалися на натуральному господарстві, земельна рента і податок збігалися, управління здійснювалося апаратом володаря і базувалося на традиціях, оформлених як закони. Наприклад, відомі Закони Хаммурапі у Вавилоні (1853–1720 рр. до н. е.), Закони Ману в Індії (III ст. до н. е.).

У Стародавньому Єгипті фараон вважався божеством, тому йому належала третина землі. Інша земля ділилася між жрецькими та землеробами. Жреці були привілейованим прошарком, вони не сплачували податків, а весь тягар платежів лягав на землеробів. Практично всі галузі господарства оподатковувалися прямими й непрямими податками: ввіз і вивіз товарів, продаж, купівля, угоди і договори. Існував також податок на худобу, будівництво мостів і іригаційних споруд, подушний податок на чоловіків. Отже, у Стародавньому Єгипті податкова система була доволі розгалуженою.

У Вавилоні поряд із великими царсько-храмовими були селянські господарства, які обробляли землю на орендних засадах і сплачували ренту державі. Общинники-землероби становили основну масу оподаткованого населення. За часів Хаммурапі був уведений єдиний податок — десятина.

«Закони Хаммурапі» — визначна пам'ятка життя і звичаїв Вавилону — містила 283 постулати, які включали як елементи звичаєвого права (око за око, зуб за зуб), так і питання захисту власності (як державної, так і приватної), умови використання найманої праці, оподаткування, торговельних стосунків, операцій з нерухомим майном, покарань за правопорушення.

Особливості фінансових відносин у Стародавній Індії склалися під релігійним впливом. Писемні джерела I тисячоліття до н. е. зображають староіндійську економіку як «економіку жертвоприношень», у якій майно і праця є джерелом пожертвувань, власністю богів.

Господарський і суспільний устрій Стародавньої Індії відображений у «Законах Ману» (XI ст. до н. е.) — збірці моральних, релігійних і правових настанов відповідно до догматів брахманізму. Вони розкривають необхідність суспільного поділу праці залежно від кастової ієрархії суспільства.

Визначною пам'яткою староіндійської економічної думки є трактат «Артхашастра» (IV–III ст. до н. е.), написаний радником царя Чандрагупти брахманом Каутілья. Староіндійською «Артхашастра» означає вчення про користь, вигоду і складається з 15-ти книг, у яких відображено рівень суспільного розвитку і найхарактерніші риси економічного життя. Особлива увага приділяється питанням наповнення державної скарбниці, організації оподаткування та іншим фінансовим аспектам.

Зокрема, зазначалося, що основою здійснення всіх державних справ є скарбниця і головною метою держави є її наповнення. Воно передбачалося за рахунок збільшення прибутків царського господарства, податкових зборів і платежів населення. У трактаті зазначається, що важливим джерелом надходжень до державної скарбниці є торгівля. Торговці мусили сплачувати різноманітні податки і збори, а держава мала регулювати ціни і розподіляти торговельний прибуток.

До видатків державної скарбниці входили видатки на організацію царського господарства, будівництво шляхів, поселень, колонізацію окраїн, розроблення родовищ, розвиток промислів.

Таким чином, староіндійське суспільство жило за рахунок праці вільних селян і рабів, які згідно із законами Ману поділялися на дев'ять розрядів. При цьому у формуванні староіндійської цивілізації провідну роль відігравали міська і сільська община, яка витримала тисячоліття і в інших формах збереглася до теперішніх часів.

Китай, на відміну від Індії, за словами Геродота, «країна історії», літописці залишили багато письмових свідчень на панцирах, черепахах, бамбукових планках, шовку, а з часом — на папері.

У Китаї вся земля належала державі і наділи виділялись селянам тимчасово. Ремісникам, землеробам, торговцям заборонялося змінювати місце свого проживання. Спочатку податок становив одну третину і більше всього врожаю. Подушний податок брався з кожного громадянина, який досяг 15-річного віку. Пізніше ввели натуральний податок з общин, за якого вісім полів оброблялися кожним селянином окремо, а дев'яте — оброблялось спільно на користь Вана (царя). Система «колодязних полів» з часом перестала задовольняти владу, і замість неї поступово почав вводитися грошовий податок з одиниці площі.

Визначною пам'яткою економічної думки Стародавнього Китаю є колективний трактат «Гуань-цзи» (IV–III ст. до н. е.), який містить близько 500 праць старокитайських мислителів. Наголошуючи на великій ролі держави в житті країни, творці трактату пропонували методи розвитку землеробства і ремесла, регулювання товарно-грошового обігу, удосконалення оподаткування.

3. Доходи і видатки Римської імперії

У Римській імперії доходи держави не мали системного характеру, державна казна в основному поповнювалася за рахунок підкорених народів. Рим намагався побудувати свою фі-

нансову могутність на чужій праці. Із зростанням доходів від завоювань були скасовані податки на майно і на землі для вільних римлян.

У мирний час витрати на управління державою були мінімальними, громадяни виконували свої виборні обов'язки безоплатно, основні кошти витрачалися на будівництво громадських споруд. Проте у військовий час громадяни Риму оподатковувались згідно із своїми статками. Сума податків визначалася кожні п'ять років спеціальними чиновниками-цензорами. Громадяни Риму робили цензорам заяву про свій майновий і сімейний стан, у такий спосіб закладались основи декларації про доходи.

У часи Імперії головним джерелом податків у провінціях був земельний податок, крім того оподатковувалося нерухоме майно, раби, худоба, коштовності. Кожен житель провінції мусив сплачувати єдину для всіх подушну подать. Існували й непрямі податки, такі як податок з обороту, податок за торгівлю рабами.

Тривалий час у римських провінціях не існувало державних фінансових органів, які справляли б податки. Римська влада використовувала послуги відкупщиків, які за окрему плату збирали податки і діяльність яких вона не могла належно контролювати. Перетворення податкової системи розпочав Гай Юлій Цезар (100–44 рр. до н. е.) Він скасував викуп за прямими податками і зберіг його тільки для непрямих. Для кожної громади була встановлена сума, яку вона мусила внести. Багато міст одержали податкові пільги, водночас окремі міста були покарані значним підвищенням податків за участь у боротьбі проти Цезаря.

На початку першого тисячоліття імператор Октавіан Август створив фінансові установи, які контролювали збір податків. Було також здійснено перепис населення, худоби, складено земельний кадастр.

Імператор Август увів податок на спадщину в розмірі 5 %, яким обкладалися тільки громадяни Риму. Податок був цільовим, і отримані кошти направлялися на забезпечення військових. Для жителів провінцій було встановлено мито на всі товари, які ввозились або вивозились, у середньому ставка становила 5 %.

При імператорі Диоклетіані (239–313 рр.) був установлений промисловий податок.

У 212 р. за часів імператора Каракала право римського громадянина було поширено на всіх жителів імперії, а разом із політичною рівноправністю встановлювалася єдність податкової системи.

У Римській імперії податки вносилися грішми. Отже, населення мусило виробляти надлишкову продукцію, щоб потім її продавати. Це сприяло розвитку товарно-грошових відносин, поглибленню процесу поділу праці.

4. Особливості фінансів античних полісів

Виникнення фінансових відносин у Стародавній Греції науковці відносять до періоду утворення перших міст-держав. Вигідне географічне положення Греції, проходження через цю країну торговельних шляхів, зручні бухти, природні багатства сприяли ранньому розвитку ремесел і торгівлі. Греки стали ремісниками і торговцями в часи, коли народи інших країн займалися полюванням і скотарством.

Численні острови, гірські хребти на материк, затоки і гавані спонукали населення до відокремленого життя. Тому антична община на відміну від східної сільської общини формувалась як місто-держава (грецькою — поліс).

Стародавня Греція не мала будь-якої системності в збиранні податків, фінансовий устрій багато в чому залежав від особистості правителя. Характерною особливістю давньогрецького суспільства було негативне ставлення до особистих податків, вважалося, що вони несуть тавро рабства і тому є непридатними. Основний податковий тягар несли іноземці, а інші доходи надходили від експлуатації рудників, гаваней і морів, державного майна і рабів.

Розглянемо детальніше доходи грецьких міст-держав:

- прямі податки мали незначний і випадковий характер і поширювалися тільки на куртизанок;
- пританьї — спеціальне мито, що стягувалося за судочинство;
- доходи від рабів;
- непрямі податки, якими обкладалися іноземці при торгівлі товарами;
- доходи від експлуатації гаваней;
- доходи від користування рудниками;
- доходи від державного майна.

Особливе місце в Грецькій економіці відігравали літургії — добровільні повинності багатих громадян на власні кошти будувати й оснащувати бойові і торговельні кораблі (трієрар-

хія), готувати хор, постановки трагедій і комедій (хорегія), влаштовувати гімнастичні змагання (гімнасіархія). Можна припустити наявність літургій у всіх грецьких полісах.

Класичним прикладом рабовласницької держави була Спарта — наймогутніший військовий поліс Греції. Фізична праця для спартанців була принизливим заняттям, основне їх призначення — воювати. Основними платниками податків у Спарті були ілоти, які прикріплювалися до землі й половину врожаю віддавали як натуральний податок, а також ремісники. Для спартанців існував також особливий податок у вигляді щомісячного внеску в казну общини.

У Стародавній Греції виник один із перших військових і економічних союзів. Близько 540 р. до н. е. афінський полководець Арістід створює Афінський морський союз для боротьби з персами. Союзники (близько 200 міст) робили грошові внески до скарбниці союзу, розміщеній на острові Девос. З часом первинне призначення союзу втратило своє значення, і казна була перевезена в Афіни, ставши, по суті, державною скарбницею Афін. Проте своєрідна данина союзників тривалий час займала основне місце в доходах держави.

Управління фінансовою діяльністю здійснювала спеціальна Рада. Кошти державної скарбниці використовувалися на оплату праці Ради і суддів, утримання флоту й армії, організацію свят, утримання сиріт і інвалідів, роздачу біднякам хліба. Існувала також спеціальна стаття витрат «теорико», що мала на меті дати можливість бідним людям відвідати театр або свято.

Отже, у Стародавній Греції, незважаючи на відсутність системності, механізм отримання доходів був досить розгалужений і забезпечував основні потреби держав.

Аналізуючи історію античного світу не можна не згадати визначного внеску в розвиток економічної думки грецьких мислителів — Ксенофонта, Платона, Аристотеля, Цицерона.

5. Фінанси в епоху феодалізму

Характерними рисами господарства Середньовіччя були: приватна власність насамперед на землю у формі феода (що й лягло в основу назви системи господарства — феодалне), монопольне володіння феодалів землею, всебічна особиста залежність селян від землевласників, експлуатація селян через вилучення земельної ренти.

Зародження феодалізму на території Європи привело до поступової переорієнтації державної скарбниці на внутрішні джерела доходів. Значну частину доходів забезпечувала власність самого короля — земля, ліси, надра. Важливим джерелом доходів були також дарування та пожертви. Такі заходи спочатку мали тимчасовий характер, а з часом переродились у примусові збори.

У феодалних державах постійно зростали видатки — у зв'язку з постійним веденням війн, зростанням видатків на утримання королівського двору, заміною феодалного війська на найману армію, зростанням потреб армії.

Отже, в епоху феодалізму основними джерелами доходів держави були подушний і поземельний податки, домени і регалії, мито. Однак фінанси тоді не були впорядкованими, управління фінансовою діяльністю держави перебувало в приватних руках. Державна казна не відрізнялася від казни монарха, який розпоряджався казенними коштами як власними.

У період феодалізму розвивається внутрішня і зовнішня торгівля, визначилися її центри — Флоренція, Венеція, Генуя. На допомогу торговцям прийшли міняйли, які поступово почали перетворюватися на банкірів. Разом з появою банків з'являється кредит.

У XI ст. почалося формування фінансової системи Англії, зокрема вперше було проведено перепис населення, складено земельний і податковий кадастри. У 1215 р. було прийнято Хартію вольностей, згідно з якою податки король міг накладати за згодою ради королівства. Самостійно король міг вводити податок тільки в трьох випадках: для викупу себе з неволі; коли вводять старшого сина у лицарський стан; коли віддає заміж старшу дочку. З метою дотримання положень Хартії було створено спеціальний політичний орган, який формувався з представників різних соціальних прошарків (прообраз парламенту).

Францію часто називають класичною країною феодалізму. Очоловувалася держава королем, королівськими васалами були найбільші феодали — герцоги, графи, їхніми васалами, у свою чергу, були дрібніші феодали — лицарі. Васал підпорядковувався своєму сюзерену, за його наказом збирав ополчення за свій рахунок, збирав кошти з селянства і ремісників і чинив судову владу.

6. Фінанси феодалного міста

У період раннього середньовіччя міста римського походження, які служили центрами ремісництва і торгівлі, прийшли в занепад. Господарське життя Західної Європи зосередилося

в маєтках, де ремісництво було частиною звичного життя. З кінця XI ст. почалося економічне відродження європейських міст, викликане поглибленням суспільного поділу праці. Причиною відділення ремесла від землеробства стало насамперед зростання продуктивності сільськогосподарства, що дало можливість частині населення переселитися в міста і зайнятися ремісництвом.

Специфічною була організація фінансових відносин у феодальних містах, які домагалися незалежності від феодалів. У 1215 р. у прийнятій в Англії Великій хартії вольностей було передбачено надання Лондону і ряду інших міст права організації гільдій, а також порядок погодження податків і видатків держави з парламентом.

Однією з найвідоміших систем міського права було Магдебурзьке право. Воно виникло в XIII ст. в німецькому місті Магдебурзі як феодальне міське право, згідно з яким економічна діяльність, майнові права, суспільно-політичне життя регулювалися власною системою юридичних норм, що відповідало ролі міст як центрів виробництва і торгівлі. Жителі міст, які одержали Магдебурзьке право, звільнялися від феодальних повинностей та суду феодалів. На основі Магдебурзького права у місті виник виборний орган самоуправління — магістрат. У XII–XVII ст. воно поширилося у Польщі, Литві, Україні. Київ одержав Магдебурзьке право в 1494 р.

Магдебурзьке право стало першим в Європі універсальним законом, який можна було застосувати в будь-якому великому торговельно-ремісничому місті й основний принцип якого полягав у самоврядуванні городян.

7. Становлення фінансових відносин на території України

Становлення фінансових відносин на території України має особливу історію. Перші ознаки фінансових відносин виникли в Україні за часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

У Київській Русі система оподаткування була представлена передусім даниною, яка сплачувалась як у натуральному, так і в грошовому виразі. До неї додавалися добровільні дарунки населення — дари, поклони, почесь. З кінця XI ст. об'єктом оподаткування стає кожне домашнє господарство. Збирати данину князь вирушав особисто (полюддя) або вона доставлялася самим населенням (повози). Основними видатками Руського князівства були утримання князя, військові походи, державне управління включно із судом, підтримка дипломатичних зв'язків.

Наслідком татаро-монгольської навали була данина на користь татар «ординське срібло» або «тягло», що являло собою грошовий податок. Ослаблена татарами держава (як Київська Русь, так і Галицько-Волинське князівство) була легкою здобиччю для сильніших держав-сусідів, і її фінансові відносини тривалий час пристосовувалися до устроїв таких держав, як Литва, Польща, Угорщина, а з часом — Росія і Австрія.

За часів Козацької доби основними джерелами доходів були кошові регалії та домени, військова здобич, царські та королівські субсидії, мито, подимний, мостовий, торговельні збори та інші доходи. Кошти направлялися на спорядження Запорізького війська та утримання кошового господарства, виплати козакам, видатки на користь Російської імперії, підтримка церкви.

8. Особливості фінансів у період первісного накопичення капіталу

Первісне накопичення капіталу — процес перетворення дрібних виробників на найманих працівників із позбавленням їх засобів виробництва, які перетворювалися на капітал і зосереджувалися в руках небагатьох власників. Поняття «первісне накопичення капіталу» вперше застосував Адам Сміт. Стадія первинного накопичення капіталу проходила в Європі в XVI–XVII ст.

Основою цього процесу став перехід від феодальної форми земельної ренти до грошової, що супроводжувався запровадженням капіталістичної оренди і появою фермерів. З розвитком товарного виробництва відбувалась дедалі більша диференціація ремісників, унаслідок якої багаті цехові майстри створювали капіталістичні майстерні й мануфактури.

Класичним прикладом того, як здійснювалося первісне накопичення капіталу, була Англія. Там лендлорди насильно зганяли з земель вільних селян, чому активно сприяла держава прийняттям відповідних законів. Унаслідок цих дій безземельними залишились приблизно 1,5 млн селян. Розорені і пограбовані селяни змушені були за будь-яку платню працювати на капіталістів-підприємців.

Важливу роль у процесі первісного накопичення капіталу відіграла держава. Державні позики і податки активно використовувалися для створення перших капіталістичних підприємств. Як капітал використовувалися величезні багатства, які надходили з колоній. Важлива роль у створенні первісних капіталів належала системі протекціонізму, що дозволяла першим капіталістам установлювати високі ціни на вироблені товари і за рахунок високих прибутків розширювати виробництво.

Пошкваллення економічної діяльності держави привело до суттєвих змін у формуванні її доходів. Усі податкові надходження стали грошовими, змінився склад платників податків; тепер не тільки селяни, а й промислові робітники і буржуазія зобов'язані були платити податки. У цей самий час відбувається відокремлення доходів короля від доходів держави, з'являються перші акціонерні товариства, які створили передумови для зародження фінансів корпорацій і фінансового ринку.

9. Розвиток фінансів в індустріальну і постіндустріальну епоху

XIX ст. характеризується не тільки колосальним зростанням виробництва, а й формуванням нової фінансової системи держави, яка переходить від політики невтручання в економіку до фінансування окремих галузей і підприємств. Держава перетворюється на великого споживача, підприємця, кредитора і позичальника, що веде до значного зростання видатків держави.

Змінюється податкова система держави. Формуються три основні види податків — податки на доходи фізичних осіб, податки на капітал і податки на споживання. Крім того, до податкової системи включаються внески на соціальне страхування.

Державний бюджет набув статусу закону, але практично з перших років він мав хронічно дефіцитний характер. Державний борг став постійною складовою державних фінансів. Зростання державних видатків було пов'язано насамперед зі збільшенням соціальних видатків, зокрема на освіту. На перший план виступають потреби в будівництві шляхів сполучення, розширення торговельного флоту і використання транспортних засобів. Ускладнення економічного життя, розширення інтересів далеко за межі однієї території веде до створення торговельних і митних союзів.

XX ст. супроводжувалося виникненням більш зрілих і досконалих форм оподаткування. Так, у Німеччині в 1920 р. було введено Закон про корпоративний податок, в Англії цей податок ввели у 1965 р. У 20-х роках XX ст. запроваджується податок з обороту, який дав можливість відмовитися від акцизів на товари широкого попиту. Завдяки введенню податків, що мали широку базу оподаткування, значно зменшується кількість податків.

Для фінансів постіндустріального суспільства характерна глобалізація фінансових відносин, яка викликала необхідність введення нових правових норм. Суб'єктами фінансового права стають міжнародні фінансові організації та інститути.

Великі зміни відбуваються у фінансовій системі, зокрема спостерігається підвищення ролі фінансового ринку і транснаціональних компаній. Поява Інтернету дала черговий поштовх розвитку віртуальних фінансових потоків, а разом з цим і зростанню фінансових ризиків.

Зміст основних понять і термінів за темою

Доменіальний устрій — система, у якій формування доходів держави відбувається за рахунок доходів від власності короля (держави).

Комутація податків — перетворення натуральних та квазінатуральних податків у грошові.

Контрибуція — плата із завойованих земель.

Магдебурзьке право — феодальне міське право, згідно з яким економічна діяльність, майнові права, суспільно-політичне життя регулювалися власною системою юридичних норм, що відповідало ролі міст як центрів виробництва і торгівлі.

Первісне нагромадження капіталу — процес, який перетворює, з одного боку, засоби виробництва і засоби до життя в капітал, а з другого — безпосередніх виробників у найманих робітників.

Податковий імунітет — можливість не сплачувати податків. У різні часи його мали різні групи населення, наприклад мешканці міст, духовенство, вдови, хрестоносці та ін.

Реальні податки — податки, якими оподатковується майно за його зовнішніми ознаками. Платниками реальних податків є власники майна незалежно від їхніх доходів (податок на землю, податок із власників транспортних засобів, майнові податки).

Регалії — державні монополії на ведення певної діяльності або торгівлі окремими видами товарів.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 2.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

2.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Доходи рабовласницьких держав		
Видатки рабовласницьких держав		
Доходи феодалних держав		
Видатки феодалних держав		

2.1.2. До кожного із запропонованих визначень підібрати відповіді:

Зміст визначення	Відповіді
<p>Визначення 1. Доходи держави включали:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ контрибуції; ▪ доходи від провінцій; ▪ обов'язкові позики; ▪ податки 	<ol style="list-style-type: none"> 1) доходи феодалної держави; 2) доходи Римської імперії; 3) доходи Східних рабовласницьких держав; 4) доходи феодалного міста; 5) доходи держави в період первісного накопичення капіталу; 6) доходи античних міст-полісів; 7) доходи держави в період індустріальної економіки
<p>Визначення 2. Доходи держави включали:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ доходи від державного майна; ▪ натуральні повинності; ▪ контрибуції, данини; ▪ податки 	
<p>Визначення 3. Доходи держави включали:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ поземельний податок; ▪ подушний податок; ▪ акцизи; ▪ регалії; ▪ домени 	
<p>Визначення 4. Доходи держави включали:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ податки на доходи; ▪ податки на капітал; ▪ податки на споживання 	

<p>Визначення 5. Доходи держави включали:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ доходи від міської общинної власності; ▪ судові доходи; ▪ непрямі податки; ▪ прямі податки 	
--	--

Завдання 2.2. Схематичні завдання

2.2.1. Розробити інтелект-карту за питаннями:
 Варіант А: Зародження фінансових відносин у країнах Стародавнього Сходу.
 Варіант Б: Економічні відносини в Стародавньому Римі і Римській імперії.
 Варіант В: Розвиток фінансів в індустріальному суспільстві.
 Варіант Г: Розвиток фінансів у постіндустріальний період.

2.2.2. Розробити конспект-схему за темою: «Генезис та еволюція фінансів».

2.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

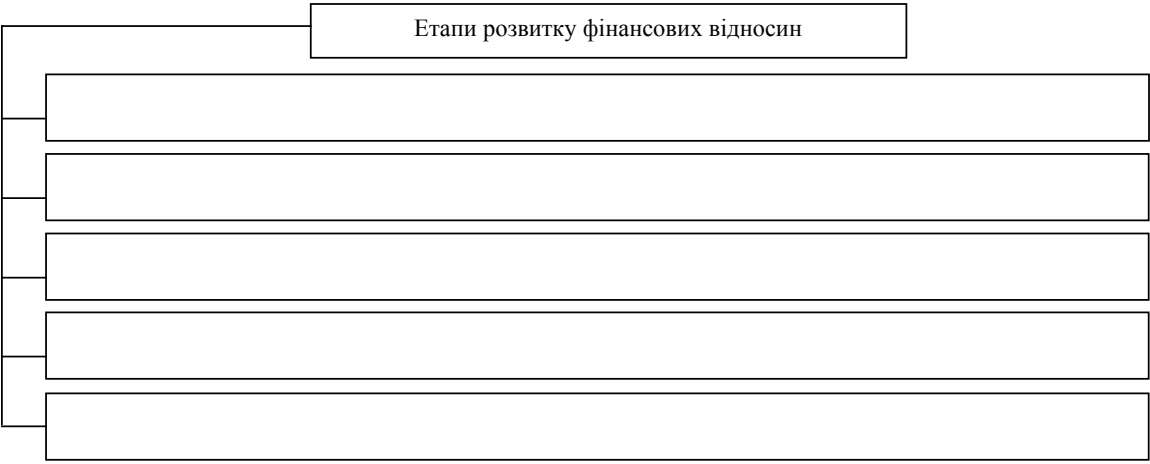

Рис. Етапи розвитку фінансових відносин

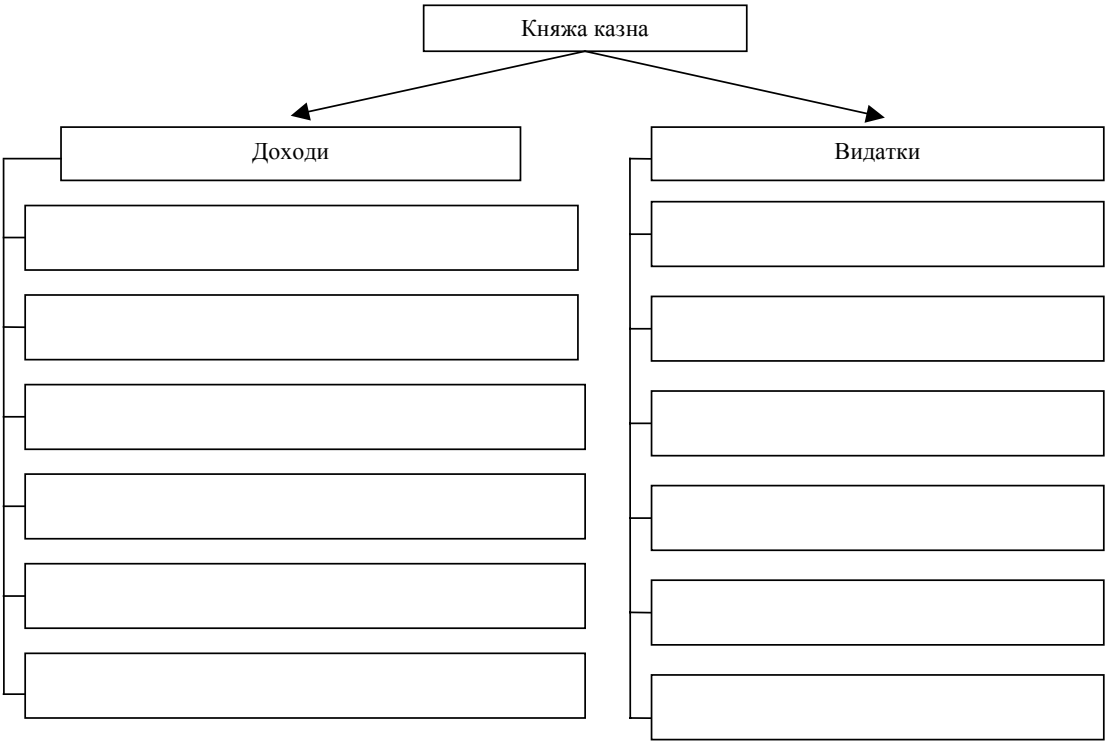

Рис. Доходи та видатки Княжої казни

Завдання 2.3. Тестові завдання

2.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Однією з передумов виникнення фінансів є:

- а) розвиток фінансової науки;
- б) розвиток капіталізму;
- в) великі географічні відкриття;
- г) розвиток товарно-грошових відносин.

Тест 2. Об'єктивна необхідність фінансів полягає в:

- а) забезпеченні безперервності процесу відтворення;
- б) накопиченні капіталу;
- в) необхідності проведення фінансового контролю;
- г) формуванні необхідних фінансових ресурсів.

Тест 3. Однією з передумов виникнення фінансів є:

- а) розвиток фінансової науки;
- б) розвиток капіталізму;
- в) великі географічні відкриття;
- г) розвиток товарно-грошових відносин.

Тест 4. Державний бюджет з'явився на етапі:

- а) феодалізму;
- б) капіталізму;
- в) постіндустріального розвитку.

Тест 5. Глобальний фінансовий ринок, а отже і глобальний позиковий капітал, сформувався на етапі:

- а) феодалізму;
- б) капіталізму;
- в) індустріального розвитку;
- г) постіндустріального розвитку.

Тест 6. Індустріальна економіка характеризується:

- а) рухом вартості від одного суб'єкта до іншого;
- б) зміною ролі держави у вирішенні соціальних питань;
- в) інтелектуалізацією технологічних укладів.

Тест 7. Державні доходи східних деспотичних держав включають:

- а) натуральні повинності;
- б) контрибуції;
- в) данини;
- г) надходження від державного майна;
- д) усі відповіді (а — г) правильні.

Тест 8. Становлення капіталізму характеризується:

- а) зміною ролі держави у вирішенні соціальних питань;
- б) проведенням активної протекціоністської політики держави;
- в) появою принципово нового типу платника податків.

Тест 9. Середньовічного міста стосуються такі з перелічених нижче ознак:

- а) міське право;
- б) судове право;
- в) право заснування ринку;
- г) право будівництва укріплень;
- д) усі відповіді (а — г) правильні.

2.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

Тест 1. Спочатку термін фінанси означав:	Правильна відповідь:	Пояснення:
а) фінансові фонди;	а) ☐	
б) податкові платежі;	б) ☐	
в) обов'язкову сплату грошей;	в) ☐	
г) фінансові ресурси	г) ☐	

Тест 2. На якому етапі економічного розвитку з'являються міські конституції: а) феодалізму; б) капіталізму; в) індустріального розвитку; г) постіндустріального розвитку	Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення:
Тест 3. Які закони були написані на території Стародавньої Індії: а) закони Хаммурапі; б) закони Ману; в) домострой; г) петиція про права	Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення:

2.3.3. Дописати закінчення наведених нижче фінансових тверджень:

Первинна форма фінансів — це ...
Основні передумови виникнення фінансів — це ...
Поява державного кредиту пов'язана ...
Одиницями оподаткування в Київській Русі були ...
Первинними формами оподаткування були ...
Спочатку термін «фінанси» означав ...
Магдебурзьке право — це ...
Руська правда — це ...
В епоху феодалізму основними доходами держави були ...
Для фінансів постіндустріального суспільства характерно ...

Завдання 2.4. Правильні та хибні твердження

2.4.1. Чи правильні такі фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні* — якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Поява фінансів є наслідком великих географічних відкриттів	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 2. Спочатку термін «фінанси» означав податкові надходження в бюджет держави	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 3. Фінанси не є історичною категорією.	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 4. Структура витрат бюджету практично не мінялася протягом багатьох сторіч	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 5. За хронологією виникнення бюджетна ланка є першою в фінансовій системі держав	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

2.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

- З розвитком товарно-грошових відносин і посиленням ролі держави застосовуються дедалі досконаліші форми фінансових відносин.
- Термін «fīnansia» виник у II ст. до н. е. у Греції.
- Спочатку термін «fīnansia» означав податкові надходження у бюджет держави.
- Передумовою виникнення фінансів стало відокремлення казни держави від казни монарха.
- Податки з часом почали сплачуватися тільки у грошовому виразі.
- Історичний характер фінансів проявляється тільки у створенні нових форм фінансових відносин.
- Регалії — це доходи держави від внутрішньої торгівлі.
- Домени — це доходи держави від зовнішньої торгівлі.

9. З розвитком капіталістичного способу виробництва домени і регалії сприяли формуванню капіталів і розвитку виробництва.

10. Податкові пільги існували з перших етапів установлення податків.

11. Прибутковий податок з населення виник у Франції в XVI ст.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 2.5. Порівняльний аналіз

2.5.1. Дати порівняльну характеристику за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Східні рабовласницькі держави	Римська імперія
Час існування		
Основні джерела доходів держави		
Основні напрями державних видатків		
Форми оподаткування		

2.5.2. Дати порівняльну характеристику окремим етапам розвитку фінансів за вказаними параметрами:

Історичний період	Спосіб виробництва	Основні джерела доходів	Основні напрями державних витрат	Основні податки
Східні рабовласницькі держави				
Римська імперія				
Середньовічна Європа				
Період первісного накопичення капіталу				
Індустріальне господарство				

2.5.3. Дати порівняльну характеристику феодальної держави та середньовічного міста за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Феодальна держава	Середньовічне місто
Доходи		
Видатки		
Податки		
Які має права		
Які має обов'язки		

Завдання 2.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Проаналізувати зміни у складі державних видатків в епоху індустріальної економіки.

2. Проаналізувати різницю у формуванні доходів східних рабовласницьких держав і Римської імперії

3. Які причини обумовили створення Магдебурзького права?

4. Проаналізувати особливості фінансових відносин Київської Русі.

5. Чим обумовлено введення у видаткову частину бюджету Англії фінансування видатків на освіту?

6. Які податки ввів Англійський парламент для американських колоній? Які наслідки введення цих податків?

7. Проаналізувати, які зміни відбулися у фінансовій системі країн у період індустріальної економіки?

8. Пояснити термін «публічні фінанси».
9. Які зміни у фінансових відносинах викликала поява Інтернету?
10. Проаналізувати причини зародження фінансових відносин у Стародавньому світі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Роль податків у розвитку виробництва та обміну.
2. Вплив буржуазних революцій на державні фінанси.
3. Поява соціального страхування, його розвиток.
4. Що слід розуміти під поняттями публічного фінансового господарства і державних фінансів?
5. Роль фінансів у забезпеченні умов економічного зростання держави.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій¹

1. Порівняльний аналіз податкових відносин у державах Стародавнього Сходу, у Римській імперії.
2. Особливості фінансів феодальних міст. Значення Магдебурзького права для їх розвитку.
3. Розвиток податків у Римській імперії.
4. Розвиток податкових відносин у феодальних містах.
5. Вплив буржуазних революцій на державні фінанси (податки, бюджет, протекціонізм).
6. Історія появи та становлення теорії бюджету.
7. Історія зародження фінансового ринку. Роль держави та акціонерних товариств у цьому процесі.
8. Трактатування сутності податків у різні періоди розвитку фінансів.
9. Державні фінанси в політиці українських гетьманів.
10. Становлення державних фінансів перехідної економіки України.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, Л. П. Даниленко, Л. П. Гладченко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2009. — 146 с.
2. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
3. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

1. Карлін М. А. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / М. А. Карлін. — К. : Кондор, 2004. — 384 с.
2. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / Л. О. Миргородська. — К. : Центр учбов. літератури, 2003.
3. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та інших країн : навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. — К. : Знання-Прес, 2002. — 495 с.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

РОЗДІЛ 3

Тема: Фінансове право і фінансова політика

Основні компетентності

- засвоєння базових знань щодо сутності та ролі фінансового права, основ фінансової політики держави і суб'єктів господарювання, фінансової безпеки;
- осмислення взаємозв'язку фінансового права і фінансової політики;
- розуміння змісту та особливостей окремих напрямів, типів і видів фінансової політики держави;
- здатність визначати основні загрози фінансовій безпеці держави та суб'єктів господарювання, розуміти взаємозв'язки і взаємозалежності окремих складових фінансової безпеки;
- формування фінансової грамотності щодо основ фінансового права, фінансової політики та фінансової безпеки;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних і проблемних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою:

фінансове право; джерела фінансового права; фінансове законодавство; фінансова політика; фінансова стратегія і фінансова тактика; фіскальна (податково-бюджетна) політика; монетарна (грошово-кредитна); фінансова стабілізація; фінансова політика суб'єктів господарювання; фінансова безпека держави; бюджетна безпека; боргова безпека; стійкість національної валюти; фінансова стабільність підприємств; загрози фінансовій безпеці.

Питання до теми

1. Фінансове право, його необхідність та джерела.
2. Поняття і завдання фінансової політики держави.
3. Напрями фінансової політики держави.
4. Типи і види фінансової політики держави.
5. Фінансова політика суб'єктів господарювання.
6. Фінансова безпека.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Фінансове право, його необхідність та джерела

Фінансова діяльність пов'язана з привласненням матеріальних цінностей — грошових ресурсів, а тому потребує правового врегулювання прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів, які беруть у ній участь. У цьому і полягає необхідність і призначення фінансового права. Фінансове право являє собою сукупність юридичних норм, які регулюють фінансові відносини та фінансову діяльність у суспільстві. За допомогою цих норм фінансові відносини набувають законного характеру, захищаються і регулюються державою. Джерелами фінансового права є Конституція, кодекси і закони, укази Президента, нормативно-правові акти Уряду та інших органів виконавчої влади, міжнародні та міждержавні угоди.

За допомогою фінансового права регулюється широке коло фінансових відносин, зокрема:

- відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності держави при утворенні і використанні нею фондів грошових коштів (наприклад, бюджетні і податкові відносини);
- організаційно-майнові відносини, пов'язані із фінансовою діяльністю держави і державних підприємств;
- відносини, що виникають у процесі контролю за законністю та доцільністю фінансових операцій, а також за дотриманням фінансової дисципліни при формуванні, розподілі та використанні коштів.

Суб'єктами фінансових правовідносин є держава в особі державних органів влади й управління, у тому числі державних фінансових органів, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, а також фізичні особи, які на підставі правових норм можуть бути учасниками фінансових правовідносин.

Як галузі фінансового права виділяють публічне і приватне право. Предметом публічного права є фінансові відносини держави, які виникають на макрорівні, приватно-фінансові відносини суб'єктів господарювання на мікрорівні.

Фінансове законодавство охоплює всю фінансову систему держави. Його можна поділити на дві частини: законодавчі акти, що регулюють безпосередньо фінансові відносини, та закони, які стосуються інших сфер діяльності, у яких виділяються фінансові аспекти. Фінансові закони можуть доповнюватися інструкціями, норми яких регламентують і деталізують застосування законів у практичній діяльності. До фінансового законодавства належать бюджетне право, податкове право, митне право, право у сфері фінансового ринку і страхування.

2. Поняття і завдання фінансової політики держави

Фінансову політику в широкому розумінні можна визначити як сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо формування й ефективного використання фінансового потенціалу країни, окремих регіонів і секторів економіки для розв'язання макроекономічних завдань. Необхідно усвідомити, що фінансове законодавство і фінансова політика тісно пов'язані між собою. Без правового врегулювання фінансових відносин і фінансової діяльності неможливо досягти політичних цілей. Кожен із напрямів фінансової політики може бути успішно реалізованим лише за наявності відповідних нормативно-правових актів, які здатні забезпечити як її законність, так і ефективне втілення.

Оскільки фінанси належать до економічної сфери, то фінансова політика є важливою складовою економічної політики держави, а її завдання підпорядковані загальнодержавним пріоритетам і цілям, які визначаються економічною політикою держави. Водночас фінансова політика є відносно самостійним напрямом реалізації функцій держави.

Серед концептуальних засад фінансової політики можна виділити: відповідність загальноекономічній стратегії і послідовність фінансової політики; обов'язковість застосування науково обґрунтованих кількісних параметрів такої політики; спрямованість на нарощування фінансового потенціалу та вдосконалення його структури; узгодженість податково-бюджетної та грошово-кредитної політики; підвищення ефективності використання фінансових ресурсів на всіх рівнях управління та спрямованість на забезпечення фінансової безпеки держави. Основні завдання фінансової політики держави такі:

— мобілізація і використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних гарантій;

— сприяння розвитку виробництва, підтримання підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення за допомогою фінансових важелів;

— вплив за допомогою фінансових інструментів на раціональне використання природних ресурсів і сприяння застосуванню технологій, що не загрожують довкіллю і здоров'ю людини.

Критерієм дієвості фінансової політики є зростання фінансової віддачі ресурсів.

Залежно від тривалості періоду і характеру розв'язуваних завдань фінансова політика поділяється на фінансову стратегію і фінансову тактику. Фінансова стратегія — довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу, який передбачає розв'язання великомасштабних завдань, визначених економічною і соціальною стратегією (роздержавлення власності, введення національної грошової одиниці, галузева перебудова економіки). Фінансова тактика спрямована на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку суспільства за допомогою перегрупування фінансових ресурсів і зміни способів організації фінансових зв'язків (зміна податкового законодавства тощо).

3. Напрями фінансової політики держави

За своїм змістом фінансова політика держави спрямована на різні сфери фінансових відносин. На сьогодні у світовій фінансовій думці відсутнє однозначне трактування напрямів фінансової політики. Один із найбільш поширених підходів — виділення двох напрямів фінансової політики: фіскальної і монетарної. Фіскальна (або податково-бюджетна) політика охоплює цілеспрямовані заходи держави щодо централізації в бюджеті частини виробленого ВВП та її використання для задоволення суспільних потреб. Фіскальна політика становить основу фінансової політики. У свою чергу, у фіскальній політиці як відносно самостійні напрями виділяють податкову і бюджетну політику.

У фінансовій діяльності держави завжди існують позикові операції, наслідком яких є державний борг. Боргова політика є одним із важливих напрямів фінансової політики. У західній фінансовій науці і практиці боргову політику держави часто розглядають як один із напрямів фіскальної політики.

Монетарна (або грошово-кредитна політика) — це сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо впливу на кількість грошей в обігу та їх вартість з метою забезпечення стабі-

льності національної валюти та створення сприятливих умов для економічного розвитку. Існує два поширені погляди науковців: представники першого відносять монетарну політику до фінансової сфери, другого — розглядають її як самостійний напрям економічної політики.

Розглядаючи фінансову політику, слід виділити:

— дискреційну фінансову політику, коли парламент і уряд у зв'язку зі змінами, що відбуваються в розвитку суспільства, ухвалюють рішення про відповідні зміни в податковій системі, видатках бюджету та бюджетному балансі з метою впливу на динаміку виробництва, зайнятість, інфляцію;

— політику «вбудованих стабілізаторів», яка будується на теоретичному припущенні, що деякі бюджетні видатки і податки самі по собі мають властивість автоматично впливати на економічний цикл, тобто мають стабілізаційний ефект. Основними автоматичними вбудованими стабілізаторами є прогресивний податок на доходи фізичних осіб, бюджетні виплати з безробіття, субсидії фермерам.

4. Типи і види фінансової політики держави

Залежно від рівня законодавчого чи адміністративного регламентування фінансових відносин розрізняють три типи фінансової політики: політику жорсткої регламентації; політику помірної регламентації; політику мінімальних обмежень. Відповідно ж до завдань, на розв'язання яких спрямована фінансова політика, виділяють такі її види: політику стабілізації, стимулюючу політику та політику стримування ділової активності. Ці види були розроблені вченими у рамках кейнсіансько-неокласичного синтезу, і в 1960-х роках вони активно використовувалися урядами провідних країн світу під час проведення монетарної і фінансової політики. У їх рамках поєднувалися як дискреційні заходи уряду, так і автоматичні вбудовані стабілізатори.

Заходи стимулюючої або стримуючої фінансової політики застосовуються відповідно до фаз економічного циклу. Під час економічного зростання для недопущення перегріву економіки уряд здійснює стримуючі фінансові заходи, а в разі економічного спаду держава проводить стимулюючі заходи.

5. Фінансова політика суб'єктів господарювання

Фінансова політика підприємства — це сукупність цілей і заходів суб'єкта господарювання у сфері управління його фінансовими потоками, активами, капіталом, інвестиціями та ризиками. Вона формується за тими напрямками фінансової діяльності, які потребують якнайефективнішого управління для досягнення головної стратегічної мети цієї діяльності. У сучасному світі існує багато поглядів на основну мету діяльності суб'єктів господарювання. Найбільш поширений з них стосується функціонування фінансів корпорацій, мета діяльності яких формулюється як максимізація вартості компанії в інтересах її власників.

Серед основних напрямів фінансової політики підприємств слід виділити: політику щодо формування структури капіталу; політику управління активами; інвестиційну політику; політику управління грошовими потоками; емісійну політику; політику управління фінансовими ризиками і запобігання банкрутству. Важливим напрямом фінансової політики корпорацій є дивідендна політика.

Фінансова політика суб'єктів господарювання покликана втілювати в життя фінансову ідеологію підприємства — систему основних принципів реалізації фінансової діяльності підприємства, яка визначається головною метою його функціонування та фінансовим менталітетом його засновників і менеджерів.

6. Фінансова безпека

Під час розгляду завдань фінансової політики необхідно звернути увагу на необхідність забезпечення фінансової безпеки держави і суб'єктів господарювання. Фінансова безпека є найважливішою складовою економічної безпеки. Слід розуміти, що це явище — складне і неоднозначне. На сьогодні не існує такого визначення фінансової безпеки, яке повністю охопило б усі її сутнісні характеристики. За своїм змістом фінансова безпека — це фінансовий стан суб'єкта (фізичної чи юридичної особи, держави, суспільства), який характеризується достатністю фінансових ресурсів для безперервного забезпечення індивідуальних, виробничих і суспільних потреб, а також фінансових резервів для запобігання та протидії негативно-му впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. Необхідність фінансової безпеки зумовлена невизначеністю і наявністю ризиків у здійсненні фінансової діяльності.

Слід звернути увагу на те, що стан безпеки не означає відсутності загроз чи впливу негативних чинників, а відображає здатність протидіяти небезпекам і загрозам. Фінанси мають надзвичайно велике значення для підтримання економічної безпеки, оскільки протидія негативному впливу потребує достатніх резервів (у грошовій чи натуральній формі), для чого потрібні фінансові ресурси. Усе це дає змогу зрозуміти, яку роль відіграє фінансова безпека у контексті економічної безпеки в цілому.

Фінансову безпеку доцільно розглядати в контексті її окремих складових, до яких можна віднести:

а) відповідно до суб'єктів, які здійснюють фінансову діяльність: фінансова безпека держави, фінансова безпека суб'єктів господарювання, фінансова безпека фінансових інституцій (банків, страхових компаній тощо), фінансова безпека домогосподарств;

б) відповідно до напрямів захисту: бюджетна безпека, боргова безпека, валютна безпека, безпека інвестицій тощо.

На практиці фінансова безпека передбачає захист наявних коштів, досягнення раціонального співвідношення між власними і запозиченими ресурсами, забезпечення кредитів, захищеність активів та інвестицій тощо.

Особливу увагу слід приділити фінансовій безпеці держави. Фінансова безпека держави визначається здатністю держави забезпечити фінансову стабільність, ефективне функціонування національної економічної системи й економічне зростання. Вона має зовнішні та внутрішні аспекти. У зовнішньому плані — це передусім забезпечення фінансової незалежності та фінансового суверенітету. До зовнішніх викликів фінансовій безпеці держави належать: значне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо і дефіцит платіжного балансу; залежність країни від отримання іноземних кредитів; нерегульований приплив іноземного капіталу та надання йому переваги порівняно з вітчизняним тощо.

Внутрішніми викликами фінансовій безпеці держави є: відсутність достатнього золотовалютного запасу; неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків; високий рівень інфляції; нерозвиненість фінансового і страхового ринків; дефіцит державного бюджету; платіжна криза; зростання тіньової економіки, посилення її криміналізації, нелегальний перелив валютних коштів вітчизняних підприємців за кордон та ін.

В умовах зростання рівня інтеграції та консолідації фінансових ринків проблема фінансової безпеки виходить за межі національних кордонів і набуває міжнародного значення.

Під час розгляду цього питання необхідно також звернути увагу на індикатори (показники) фінансової безпеки. Серед основних індикаторів фінансової безпеки держави виділяють: рівень бюджетного дефіциту — не більше 3 % ВВП; розмір державного боргу (внутрішнього і зовнішнього) — не більше 60 % ВВП (відповідно до «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» — 55 %, при цьому зовнішній державний борг не повинен перевищувати 25 % ВВП, а внутрішній — 30 % ВВП); відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу до доходів державного бюджету має бути не більше 20 %, а внутрішнього — не більше 25 %; рівень інфляції не повинен перевищувати 107 % (до грудня попереднього року); обсяг готівки — не більше 4 % ВВП; рівень монетизації ВВП — не більше 50 %; обсяг кредитування банками реального сектору економіки — не менше 30 % ВВП.

На практиці фінансова безпека пов'язана насамперед із протидією незаконним способам отримання, привласнення і витрачання грошових коштів, а також із протидією розвитку негативних процесів — інфляції, неплатежів, із підтриманням належної платоспроможності та ліквідності тощо. Центральне значення при цьому мають нормативно-правова база і правова захищеність, інформаційне забезпечення і фінансовий контроль.

Зміст основних понять і термінів за темою

Бюджетна політика — сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо формування бюджету, розподілу і використання бюджетних коштів, збалансування бюджету з метою впливу на соціально-економічний розвиток.

Бюджетне право — сукупність юридичних норм, на яких базується і діє бюджетна система держави, визначається компетенція органів державної влади й управління та органів міс-

цевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету, а також контролю за виконанням бюджету.

Бюджетний механізм — сукупність конкретних форм бюджетних відносин, методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів.

Грошово-кредитна (монетарна) політика — це сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо впливу на кількість грошей в обігу та їх вартість з метою забезпечення стабільності національної валюти та створення сприятливих умов для економічного розвитку.

Податкова політика — державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування бюджетних доходів за одночасного регулювання ділової активності підприємця. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг.

Податкове право — сукупність правових норм, що регулюють відносини у сфері податків: визначають порядок їх справляння, регулюють виникнення, зміну і припинення податкових зобов'язань, а також установлюють відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства.

Фінансова безпека — це фінансовий стан суб'єкта (фізичної чи юридичної особи, держави, суспільства), який характеризується достатністю фінансових ресурсів для безперервного забезпечення індивідуальних, виробничих і суспільних потреб, а також фінансових резервів для запобігання та протидії негативному впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. Фінансова безпека держави має провідне значення і визначається її здатністю забезпечити фінансову стабільність, ефективне функціонування національної економічної системи й економічне зростання.

Фінансова ідеологія підприємства — система основних принципів реалізації фінансової діяльності підприємства, яка визначається головною метою його функціонування та фінансовим менталітетом його засновників і менеджерів. Фінансова ідеологія підприємства реалізується в його фінансовій політиці.

Фінансова політика держави — сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо формування й ефективного використання фінансового потенціалу країни, окремих регіонів і секторів економіки для розв'язання макроекономічних завдань.

Фінансова політика підприємства — сукупність цілей і заходів суб'єкта господарювання у сфері управління його фінансовими потоками, активами, капіталом, інвестиціями та ризиками. Вона є формою реалізації фінансової ідеології та стратегії підприємства у розрізі окремих аспектів його фінансової діяльності.

Фінансова стратегія — довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу, який передбачає розв'язання великомасштабних завдань, визначених економічною і соціальною стратегією.

Фінансова тактика — курс фінансової політики, спрямований на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку суспільства за допомогою перегрупування фінансових ресурсів і зміни способів організації фінансових зв'язків.

Фінансове право — сукупність правових норм, які регулюють фінансові відносини та фінансову діяльність щодо мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів. Упровадження в життя фінансового права відбувається за допомогою фінансового законодавства.

Фіскальна політика — цілеспрямовані заходи держави щодо централізації в бюджеті частини виробленого ВВП та її використання для задоволення суспільних потреб. Фіскальна політика становить основу фінансової політики.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 3.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

3.1.1. Визначити сутність ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Фінансове право		
Фінансова політика		
Фіскальна політика		
Фінансова політика суб'єктів господарювання		
Фінансова безпека		
Бюджетна безпека		
Боргова безпека		

3.1.2. Дослідити підходи різних авторів:

Варіант 1: до визначення напрямів фінансової політики держави. Дайте посилання на джерела інформації.

Автор	Джерело інформації	Напрями фінансової політики держави

Варіант 2: до визначення складових фінансової безпеки. Дайте посилання на джерела інформації.

Автор	Джерело інформації	Складові фінансової безпеки

3.1.3. Установити, визначення яких саме термінів (понять) із запропонованого переліку в таблиці:

Визначення	Термін (поняття)
Визначення 1. Сукупність правових норм, які регулюють фінансові відносини та фінансову діяльність щодо мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів	1) фінансове право; 2) податкове право; 3) бюджетне законодавство; 4) фінансова політика; 5) фіскальна політика; 6) податкова політика; 7) монетарна політика; 8) фінансова стратегія;
Визначення 2. Сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо формування й ефективного використання фінансового потенціалу країни, окремих регіонів і секторів економіки для розв'язання макро-економічних завдань	

Визначення 3. Цілеспрямовані заходи держави щодо централізації в бюджеті частини виробленого ВВП та її використання для задоволення суспільних потреб	9) фінансова тактика; 10) фінансова безпека.
Визначення 4. Довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу, який передбачає розв'язання великомасштабних завдань, визначених економічною і соціальною стратегією	
Визначення 5. Сукупність правових норм, що регулюють відносини у сфері податків — визначають порядок їх справляння, регулюють виникнення, зміну і припинення податкових зобов'язань, а також установлюють відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства	

Завдання 3.2. Схематичні завдання

3.2.1. Розробити інтелект-карти за такими питаннями.

Варіант А: Напрями фінансової політики держави.

Варіант Б: Типи і види фінансової політики держави.

Варіант В: Фінансова безпека.

Варіант Г: Складові фінансової безпеки.

3.2.2. Заповнити структурно-логічні схеми.

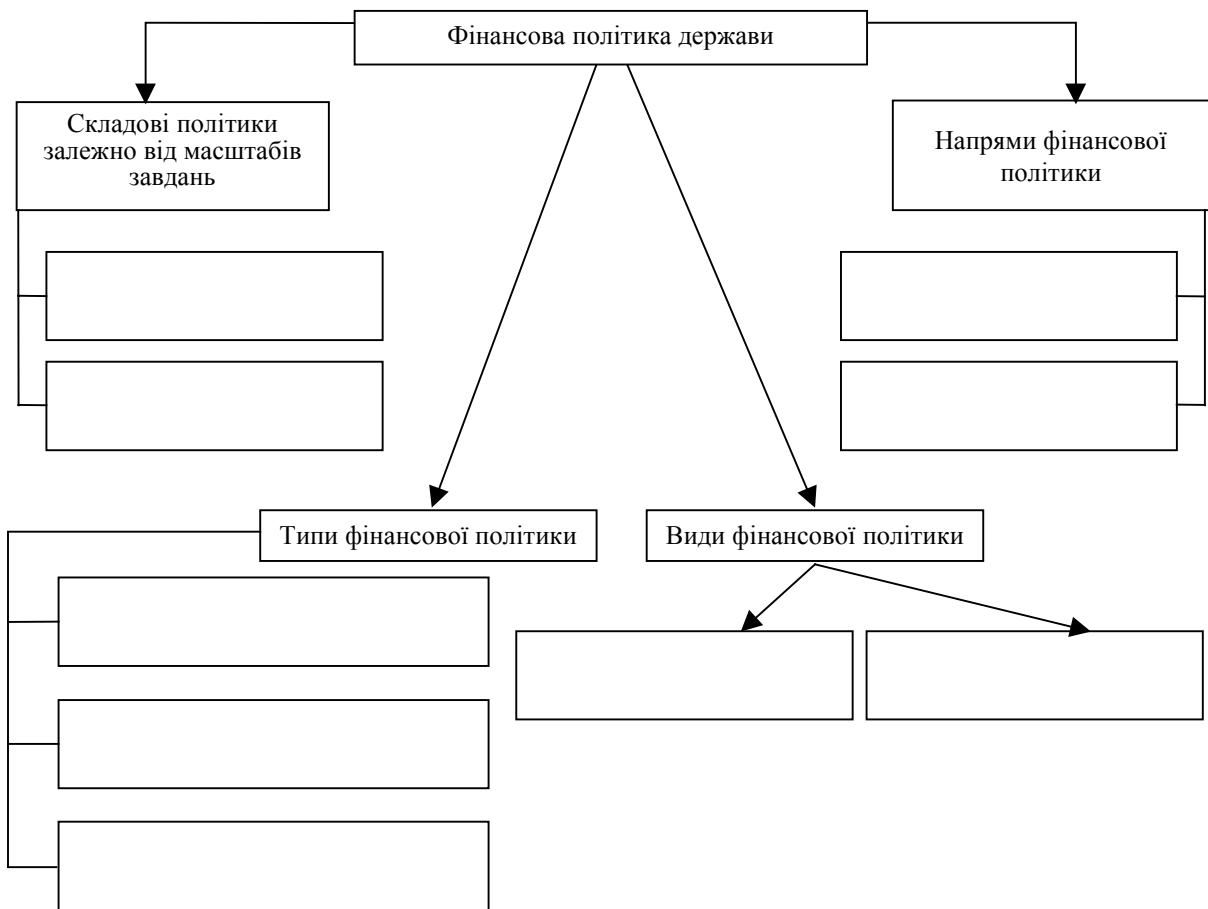

Рис. Фінансова політика держави

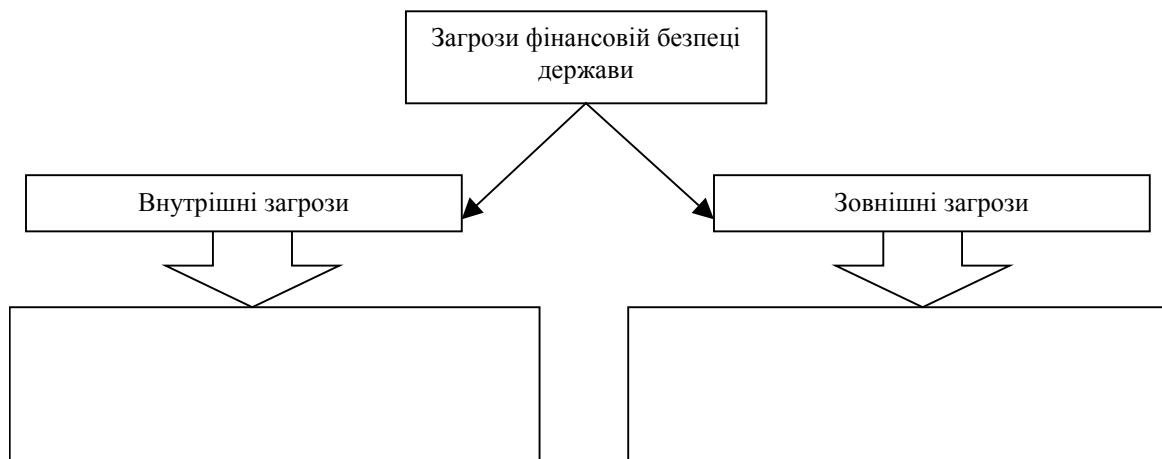

Рис. Загрози фінансовій безпеці держави

Рис. Основні індикатори фінансової безпеки держави

Завдання 3.3. Тестові завдання

3.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Нормативно-правове забезпечення у сфері фінансів розробляє:

- а) Рахункова палата України;
- б) Фонд державного майна України;
- в) Міністерство фінансів України;
- г) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. Джерелами фінансового права є:

- а) Конституція України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Міністерство фінансів України;
- г) Президент України;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. До напрямів фінансової політики належать:

- а) довго- та короткострокова;

- б) фінансова стратегія і фінансова тактика;
- в) директивна і регульовальна;
- г) фіскальна і монетарна;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 4. Фінансова стратегія держави передбачає:

- а) розроблення основних напрямів розвитку фінансів;
- б) мобільне перегрупування фінансових ресурсів у зв'язку з виникненням нових економічних проблем;
- в) спрямування фінансових ресурсів на вирішення найбільш гострих поточних проблем;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 5. Вбудованими автоматичними стабілізаторами є:

- а) грошова допомога з безробіття;
- б) грошова маса;
- в) грошова емісія;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 6. Фіскальна політика включає такі заходи:

- а) проведення операцій на відкритому ринку;
- б) регулювання платіжного балансу країни;
- в) фінансування бюджетного дефіциту;
- г) формування золото-валютних резервів НБУ;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 7. До важелів бюджетної політики належать:

- а) облікова ставка;
- б) бюджетні видатки;
- в) валютна інтервенція;
- г) норми обов'язкових резервів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 8. Фінансова політика суб'єктів господарювання спрямована на управління:

- а) виробництвом;
- б) основними засобами;
- в) капіталом;
- г) фінансовими менеджерами;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 9. Бюджетна безпека характеризується такими показниками:

- а) рівень виконання запланованих бюджетних показників;
- б) золото-валютні резерви НБУ;
- в) питома вага державного боргу у ВВП;
- г) купівельна спроможність національної валюти;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 10. Грошова безпека полягає:

- а) в забезпеченні достатнього обсягу фінансових ресурсів;
- б) у мінімізації дефіциту платіжного балансу;
- в) у досягненні високого рівня капіталізації банків;
- г) у підтримці купівельної спроможності національної грошової одиниці;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

3.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

Тест 1. До напрямів фінансової політики належать: а) економічна; б) цінова; в) монетарна; г) соціальна	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 2. Бюджетна політика передбачає: а) визначення складу і структури бюджетних доходів; б) забезпечення стабільності грошового обігу; в) управління грошовою емісією	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐	Пояснення
Тест 3. Грошово-кредитна політика передбачає такі заходи: а) установлення митного режиму; б) регулювання валютного курсу; в) установлення джерел фінансування бюджетного дефіциту; г) управління державним боргом	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 4. Податкова політика передбачає такі заходи: а) збалансування бюджету; б) розподіл бюджетних коштів; в) формування дохідної бази держави для виконання покладених на неї функцій; г) управління державним боргом	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 5. Складовими фінансової безпеки є: а) енергетична безпека; б) інформаційна безпека; в) боргова безпека; г) ресурсна безпека	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення

3.3.3. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Предметом фінансового права є ...
Сукупність юридичних норм, які регулюють фінансові відносини і фінансову діяльність у суспільстві, — це ...
Суб'єктами фінансових правовідносин є ...
Фіскальна політика держави охоплює заходи і завдання у сфері ...
До вбудованих автоматичних стабілізаторів належать ...
Фінансова політика, яка спрямована на стримування ділової активності, проводиться тоді, коли ...
Фінансова політика, яка стимулює економічне зростання, включає такі фінансові заходи, як ...
Фінансовий стан суб'єкта (фізичної чи юридичної особи, держави, суспільства), який характеризується достатністю фінансових ресурсів для безперервного забезпечення індивідуальних, виробничих і суспільних потреб, а також фінансових резервів для запобігання та протидії негативному впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, — це ...
До внутрішніх фінансових загроз в Україні належать ...
Зовнішніми фінансовими загрозами для України є ...

Завдання 3.4. Правильні та хибні твердження

3.4.1. Чи правильні такі фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Предметом фінансового права є фінансове законодавство	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 2. Фінансова стратегія спрямована на розв'язання довгострокових і великомасштабних завдань	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 3. Фіскальна політика включає два напрями — бюджетну і грошово-кредитну політику	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

Твердження 4. Складовою фінансової політики держави є політика управління структурою капіталу	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 5. Дискреційна фінансова політика передбачає автоматичну реакцію податкових надходжень на зростання/скорочення ВВП	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 6. Залежно від суб'єктів фінансових відносин виділяють бюджетну безпеку, боргову безпеку, валютну безпеку, безпеку інвестицій	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

3.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. Фінансова політика держави — це сукупність юридичних норм, які регулюють фінансові відносини і фінансову діяльність у суспільстві.
2. Фінансова політика держави є одним із напрямів її економічної політики.
3. Для належного втілення в життя фінансової політики має бути відповідне розроблене й ухвалене фінансове законодавство.
4. Ефективна фінансова політика держави завжди має бути спрямованою на стимулювання ділової активності.
5. Політика управління активами є одним із напрямів фінансової політики суб'єктів господарювання.
6. Дискреційна фіскальна політика означає необхідність ухвалення державою рішень у відповідь на зміни економічної ситуації.
7. Податкові пільги становлять одну із загроз фінансовій безпеці держави.
8. Переважання іноземних інвестицій над внутрішніми інвестиціями становить одну із загроз фінансовій безпеці.
9. Безпечним є бюджетний дефіцит, рівень якого нижчий 60 % ВВП.
10. Необхідність розроблення заходів із фінансової безпеки зумовлена існуванням невизначеності та ризиків.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 3.5. Порівняльний аналіз

3.5.1. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Стимулювальна фіскальна політика	Стримувальна фіскальна політика
Фаза економічного циклу, на якій проводиться ця політика		
Політичні заходи у сфері оподаткування		
Політичні заходи щодо бюджетних видатків		
Політика щодо збалансованості бюджету		

3.5.2. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Фінансова політика кейнсіанського типу	Фінансова політика, заснована на принципах монетаризму
Основний об'єкт, на який здійснюється вплив		
Основний політичний інструмент, за допомогою якого здійснюється вплив		
Регулювання кредитних ставок		
Політика у сфері оподаткування		
Політика у сфері бюджетних видатків		
Політика щодо збалансованості бюджету		

3.5.3. Визначити види фіскальної політики держави, яким характерні відповідні заходи, та заповнити таблицю. Якщо зазначена характеристика правильна, то замість «?» поставте «+», а якщо ні, то — «-».

Стимулювальна фіскальна політика	Заходи	Стримулювальна фіскальна політика
?	Підвищення ставок податків, введення нових видів податків, відміна податкових пільг	?
?	Зниження ставок податків, відміна окремих видів податків, розширення податкових пільг	?
?	Ухвалення рішень про збільшення обсягів бюджетних видатків	?
?	Ухвалення рішень про скорочення обсягів бюджетних видатків	?
?	Свідоме збільшення державою бюджетного дефіциту	?
?	Ухвалення державою рішення про бюджетний надлишок	?

Завдання 3.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Визначити взаємозв'язки між фінансовим правом і фінансовою політикою.
2. Проаналізувати, як взаємодіє фіскальна і монетарна політика.
3. Обґрунтувати, до яких наслідків може призвести відсутність фінансової стратегії держави.
4. Як саме зростання державного боргу може негативно позначитися на фінансовій безпеці у бізнес-сфері?
5. До яких негативних наслідків для фінансової безпеки держави призведе масове ухилення від сплати податків?

Завдання 3.7. Робота із законодавством

3.7.1. Верховна Рада України щорічно приймає Постанову, яка схвалює «Основні напрями бюджетної політики на ... рік». Проведіть аналіз такої Постанови Верховної Ради на поточний рік і дайте відповіді на такі питання:

- 1) пріоритети, які передбачено на відповідний рік;
- 2) завдання бюджетної політики на відповідний рік;
- 3) завдання у сфері оподаткування;
- 4) основні макропоказники, які визначатимуть бюджетну політику.

Завдання 3.8. Робота в малих групах

3.8.1. Визначити параметри, за якими Ви будете проводити порівняння, і дати порівняльну характеристику наведених нижче понять:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Фінансова політика держави	Фінансова політика суб'єктів господарювання

3.8.2. SWOT-аналіз ситуацій

1) **Опис ситуації:** В умовах постійно низьких темпів зростання ВВП уряд планує провести податкову реформу, яка передбачає суттєве зниження ставок основних бюджетоутворюючих податків — податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, податку на додану вартість — з метою стимулювання ділової активності.

Завдання:

Проведіть SWOT-аналіз податкової реформи.

Таблиця для SWOT-аналізу:

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище (чинники, що підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте сильні сторони (чинники)</i>	<i>Визначте слабкі сторони (чинники)</i>
Зовнішнє середовище (чинники, що не підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте можливості (чинники-сприяння)</i>	<i>Визначте загрози (чинники-перешкоди)</i>

2) **Опис ситуації:** Національна економіка переживає економічне піднесення, завдяки чому суттєво зросли доходи державного бюджету. На цій основі уряд планує підвищити рівень соціального забезпечення — розміри пенсій і соціальних допомог.

Завдання:

Проведіть SWOT-аналіз запланованого урядом рішення.

Таблиця для SWOT-аналізу:

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище (чинники, що підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте сильні сторони (чинники)</i>	<i>Визначте слабкі сторони (чинники)</i>
Зовнішнє середовище (чинники, що не підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте можливості (чинники-сприяння)</i>	<i>Визначте загрози (чинники-перешкоди)</i>

3.8.3. Підготувати презентацію комплексної теми.

Тема презентації: «Фінансова політика стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні»

Індивідуальні завдання для студентів:

Студент 1: Аналіз інвестиційних тенденцій в Україні.

Основні питання: яка частка сукупних інвестицій у ВВП; обсяг інвестицій на одну особу; співвідношення внутрішніх та іноземних інвестицій; співвідношення державних і приватних інвестицій; яка частка сукупних інвестицій спрямована на інновації; за рахунок коштів яких суб'єктів здійснюється фінансування інновацій; галузева структура інвестицій; інші питання.

Студент 2: Дослідження податкових інструментів стимулювання інвестицій в інновації в Україні.

Студент 3: Дослідження бюджетної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Студент 4: Інструменти кредитної політики держави у сприянні інноваційно-інвестиційній діяльності в Україні.

3.8.4. Провести публічне інтерв'ю.

Учасники: студент-інтерв'юер і студент-експерт.

Завдання: Інтерв'юер має з'ясувати в експерта теоретичні і прикладні питання за заданою тематикою.

1. Податкова політика держави.
2. Бюджетна політика держави.
3. Фінансова політика корпорації.

3.8.5. Провести прес-конференцію:

— ведучий прес-конференції (одна особа), який організовує обговорення, надає слово, стежить за регламентом;

— студенти-члени експертної групи (дві-чотири особи);

— тренери (дві-три особи), які готують експертів до прес-конференції;

— незалежний експерт (одна особа), який стежить за правильністю і повнотою відповідей і має право з дозволу ведучого давати коментарі та зауваження;

— учасники конференції (усі інші студенти групи), які ставлять запитання до експертної групи.

Тематика для проведення прес-конференції:

1. Фінансова безпека України.
2. Боргова політика України.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

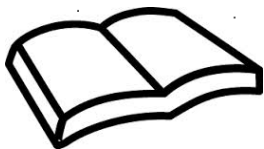
1. Взаємозв'язок фінансового права і фінансової політики держави.
2. Роль фінансової політики в узгодженні окремих напрямів суспільного розвитку.
3. Шляхи узгодження монетарної і фінансової політики держави.
4. Кейнсіанська фінансова політика чи монетаристські принципи фінансової політики держави: вибір для України.
5. Завдання фінансової політики суб'єктів господарювання на сучасному етапі розвитку України.
6. Взаємозв'язок фінансової безпеки держави і фінансової безпеки суб'єктів господарювання.
7. Внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці держави.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Які інструменти забезпечення стабільності гривні застосовує НБУ? Чи перебувають під контролем НБУ інфляція і валютний курс?
2. Тенденції інфляційних процесів в Україні. Чи є інфляція чинником фінансової небезпеки для України?
3. Чи є державний борг України тягарем, і чи становить він загрозу фінансовій безпеці?
4. Індикатори фінансової безпеки України: моніторинг загроз.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій²

1. Стратегічні завдання фінансової політики України в розрізі її окремих напрямів: пошук довгострокових фінансових орієнтирів.
2. Пріоритетні завдання поточної бюджетної політики України.
3. Актуальні проблеми податкової політики України.
4. Проблеми боргової політики України.
5. Грошово-кредитна політика НБУ: сучасні здобутки і проблеми.
6. Проблеми і шляхи вдосконалення кредитної політики держави в Україні.
7. Актуальні загрози фінансовій безпеці України.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Конституція України. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
2. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. Варналія З. С. — К. : Знання, 2009. — 647 с.
3. *Кремень О. І.* Фінанси : навч. посіб. / О. І. Кремень, В. М. Кремень. — К. : Центр учбов. літератури, 2012. — 416 с.
4. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2001. — 240 с.
5. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

² Так само.

6. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV.

8. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105 / 2007.

9. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60.

10. *Лагутін В. Д.* Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці : монографія / В. Д. Лагутін. — К. : КНТЕУ, 2007. — 248 с.

11. *Опарін В.* Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.

12. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : у 3 т. / за ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008.

РОЗДІЛ 4

Тема: Податки. Податкова система

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності податку, його специфічних ознак та функцій;
- осмислення сутності окремих понять і термінів, що визначають зміст податкових відносин: плата, податок, збір, відрахування і внески;
- розуміння змісту та особливостей елементів системи оподаткування та можливість застосування їх до конкретних податків;
- здатність класифікувати податки та розуміти переваги, недоліки й особливості кожної їх групи;
- уміння аналізувати взаємозв'язки у сфері «податкових» фінансів;
- формування фінансової грамотності під час дослідження податкової системи;
- здатність проводити порівняльний аналіз вітчизняної і зарубіжної практики функціонування податкових систем;
- формування фінансової грамотності щодо основ податкового права під час дослідження податкової системи;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних і проблемних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою:

податок; функції податків; елементи оподаткування; суб'єкт (платник) податку, носій податку, податковий агент; об'єкт оподаткування, податкова база; одиниця оподаткування; податкова ставка, прогресивна, регресивна і пропорційна ставка, шкала оподаткування; джерело сплати податку; податкова квота; податкові пільги; прямі й непрямі податки; реальні й особисті податки; фіскальна монополія, акцизи, мито, митний тариф, загальнодержавні й місцеві податки; розкладні та окладні податки; перекладання податків; ухилення від сплати податків; уникнення податків; податковий тягар; податковий борг; система оподаткування і податкова система.

Питання до теми

1. Економічна сутність податків та їх характерні ознаки.
2. Історична ретроспектива розвитку податків.
3. Функції податків. Дискусійні питання щодо їх визначення та змісту.
4. Елементи оподаткування, їх характеристика.
5. Класифікація податків.
6. Прибуткове оподаткування як основна сучасна форма прямого оподаткування.
7. Перекладання податків: сутність і напрями.
8. Податкова система і податкова політика.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Економічна сутність податків та їх характерні ознаки

Економічна сутність податків проявляється в грошових відносинах, які складаються в держави з юридичними і фізичними особами з приводу примусового вилучення частини створеної вартості і формування фонду фінансових ресурсів держави. Загальним джерелом податкових надходжень є ВВП, який формує первинні грошові доходи учасників суспільного виробництва і держави як організатора господарської діяльності у національному масштабі. Однак процес вартісного розподілу валового продукту не обмежується утворенням первинних грошових доходів, а продовжується в розподілі грошових доходів основних учасників суспільного виробництва на користь держави. Тобто за своїм економічним змістом податки — основний інструмент державного розподілу і перерозподілу частини доданої вартості — національного доходу. Податки мобілізують значну частину вартості додаткового продукту і частину вартості необхідного продукту, призначену на відтворення робочої сили. Присвоєння державою частки додатної вартості здійснюється через примус на основі юридичних законів.

Розглядаючи податки як вихідну категорію державних фінансів, необхідно розібратися з податковими термінами, а також з елементами системи оподаткування. У фінансовій термі-

нології вживають п'ять термінів, що визначають податкові відносини: плата, податок, збір, відрахування і внески. Основні характерні особливості податку, порівняно з іншими обов'язковими платежами такі:

— справляння на умовах безповоротності. Повернення податку можливе тільки в разі його переплати або якщо законодавством передбачені пільги щодо цього податку;

— односторонній характер установа. Оскільки податок сплачується з метою покриття суспільних потреб, які в основному відокремлені від індивідуальних потреб кожного платника, то він є індивідуально безповоротним. Податкові відносини мають односторонню спрямованість — від платника до держави. Сплата податку не породжує зустрічного зобов'язання держави вчиняти будь-які дії на користь конкретного платника;

— сплачується лише до бюджету, а не до іншого централізованого або децентралізованого фонду;

— не має цільового призначення;

— є виключно атрибутом держави і базується на актах вищої юридичної сили — законах.

Таким чином, податки — обов'язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту й акумулюються в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Оскільки процес справляння податків пов'язаний із соціальним статусом (рівнем добробуту) конкретних платників податків, то податок відповідно до його сутності слід розглядати не тільки як економічну, а й суспільно-соціальну категорію. Ця сторона податкових відносин виявляється під час «обміну» податків на суспільні блага і трансфертні платежі. При цьому податки розглядаються як ціна, яку слід заплатити за послуги держави.

2. Історична ретроспектива розвитку податків

Для того щоб зрозуміти сутність податків, з'ясувати чинники, які впливали на виникнення і становлення податкових систем, необхідно розглянути їх еволюцію. У процесі розвитку оподаткування виділяють три етапи: стародавній світ та початок середніх віків, XVI–XVIII ст., XIX–XX ст. Така періодизація запропонована відомим ученим І. Янжулом. На першому етапі відбувалося зародження оподаткування, на другому етапі податки перетворюються на звичайне і постійне джерело доходів держави, третій етап характеризується становленням податкових систем.

Загалом наукове тлумачення податків, дослідження їхньої суті, економічного змісту та ролі має більш як двохсотлітню історію. Можна достовірно стверджувати, що фінансова наука бере свій початок із дослідження податків. Спочатку дослідження податків здійснювалося в контексті науки про державне господарство. З розвитком науки про державу виникла потреба у глибокому вивченні питань, що стосуються величини податків, які держава мобілізує у своє розпорядження, об'єкта оподаткування, впливу податків на економічні та соціальні процеси тощо.

Необхідно детальніше ознайомитися з обґрунтуванням економічної природи податків, зв'язку їх із послугами, які надає держава, викладеними у працях А. Сміта, Д. Рікардо, А. Вагнера, Ф. Нітті, Ж. Сімонді, А. Лаффера та інших представників економічної науки. Заслужують на увагу дослідження теорії податків представниками української фінансової науки, зокрема М. Алексеєнка, М. Соболева, В. Федосова, В. Суторміної, А. Соколовської.

3. Функції податків. Дискусійні питання щодо їх визначення та змісту

Сутність податків як економічної категорії проявляється в їхніх функціях. Деякі економісти наділяють податки функціями, що властиві й фінансам, тобто розподільною і контрольною, інші розглядають фіскальну й економічну. Іноді економічну функцію поділяють на регулюючу та стимулюючу.

Податки безпосередньо пов'язані з розподільною функцією в частині перерозподілу вартості ВВП між державою та юридичними і фізичними особами. Вони є методом централізації ВВП у бюджеті, виконуючи у такий спосіб фіскальну функцію, яка і визначає суспільне призначення податків. Для того щоб забезпечити процес формування доходів бюджету, податки мають бути постійними, стабільними й рівномірними (у територіальному розрізі). Постійність означає, що податки мають надходити до бюджету рівномірно протягом бюджетного

року в чітко встановлені строки. Стабільність визначається високим рівнем гарантій того, що передбачені доходи будуть отримані в повному обсязі. Рівномірність розподілу податків у територіальному розрізі необхідна для забезпечення достатніми доходами всіх ланок бюджетної системи.

Регулююча функція податків дає змогу державі регулювати пропорції розподілу вартості валового внутрішнього продукту, впливаючи цим на процес виробництва, нагромадження капіталу, інвестування, платоспроможний попит і пропозицію. Питання про те, наскільки ефективно держава може використовувати регулюючу функцію податків, було і залишається одним із центральних питань теорії оподаткування.

4. Елементи оподаткування, їх характеристика

До елементів системи оподаткування відносять: суб'єкт та об'єкт податку, джерело податку, одиницю оподаткування, ставку податку, податкову квоту.

Суб'єкт, або платник, — це фізична чи юридична особа, яка безпосередньо його сплачує. Проте реальним платником є носій податку, або споживач, який сплачує вартість товарів і послуг, а відповідно і все, що відображено в цінах.

Об'єкт оподаткування вказує на те, що саме оподатковується податком.

Одиниця оподаткування — це одиниця виміру (фізичного чи грошового) об'єкта оподаткування (наприклад, оцінка землі — у гектарах, сотих гектара, квадратних метрах).

Джерело сплати податку — це дохід платника, з якого він сплачує податок.

Податкова ставка — це встановлений державою розмір податку на одиницю оподаткування. Податкові ставки бувають: універсальні — установлюється єдина ставка для всіх платників; диференційовані — кілька ставок. Диференціація ставок може відбуватись у двох напрямках: (1) у розрізі платників; (2) у розрізі різних характеристик і оцінок об'єкта оподаткування. За побудовою податкові ставки поділяються на:

— тверді — установлюються в грошовому виразі на одиницю оподаткування в натуральному обчисленні. Вони можуть бути: *фіксовані* — установлені в конкретних сумах; *відносні* — визначені відносно певної величини (наприклад, у відсотках до мінімальної заробітної плати);

— відсоткові — установлюються тільки щодо об'єкта оподаткування, який має грошовий вираз. Поділяються на три види:

- пропорційні — це єдині ставки, що не залежать від розміру об'єкта оподаткування;
- прогресивні — ставки, розмір яких зростає в міру збільшення обсягів об'єкта оподаткування. Прогресія шкали може бути: *простою* — за простої шкали підвищені ставки застосовуються до всього об'єкта оподаткування; *ступінчастою* — за ступінчастою шкалою прогресії підвищені ставки застосовуються не до всього об'єкта оподаткування, а тільки до тієї його величини, що перевищує інтервальні обмеження;
- регресивні — це такі ставки, розмір яких зменшується в міру збільшення обсягів об'єкта оподаткування.

Податкова квота — частка податку в доході платника.

Під час вивчення даного питання необхідно звернути увагу на податкове законодавство, насамперед на Податковий кодекс України, де визначені обов'язкові елементи будь-якого податку, що встановлюється в Україні (ст. 7).

5. Класифікація податків

Краще зрозуміти сутність податків та їх вплив на економіку можна за допомогою класифікації податків за певними ознаками:

- за формою оподаткування;
- за економічним змістом об'єкта оподаткування;
- залежно від рівня державних структур, які встановлюють податки;
- за способом справляння.

Історично найдавнішою класифікацією податків є їх поділ залежно від форми оподаткування на прямі й непрямі. Критерієм такого поділу стала можливість перекладення податку на плечі споживача. Прямі податки встановлюються безпосередньо стосовно платника, їх розмір залежить від масштабів об'єкта оподаткування. Коли оподатковується прибуток, земля, капітал або дохід фізичної особи, то це — прямий податок, який безпосередньо залежить від величини певної власності. Такий принцип оподаткування більшістю економістів світу

вважається найсправедливішим. Разом з тим форма прямого оподаткування потребує складного механізму справляння податків, бо виникають проблеми обліку об'єкта оподаткування та ухилення від сплати податку. Тому, незважаючи на справедливість прямих податків, податкова система не може обмежуватися тільки ними. Це був би однобокий підхід, згубний для будь-якої податкової системи.

Непрямі податки встановлюються в цінах товарів і послуг. На відміну від прямих податків їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходу. Непрямі податки включаються в ціни товарів і вважаються несправедливими. Разом з тим непрямі податки мають низку істотних переваг:

- їх сплачує практично все населення країни, і широка база оподаткування сприяє зростанню доходів бюджету;

- простота сплати і регулярність надходження до бюджету;

- адміністрування непрямих податків не потребує розширення податкового апарату.

Згодом для поділу податків на прямі і непрямі перестали використовувати критерій перекладання, оскільки за певних умов прямі податки також можуть бути перекладеними на споживачів продукції чи послуг через механізм зростання цін; а тягар непрямих податків, навпаки, не завжди повністю перекладається на споживача, якщо попит на товари виявляється досить еластичним і обсяг реалізації зменшується при підвищенні ціни. Сьогодні всі прибуткові та майнові податки (у тому числі на дарування, спадщину, купівлю-продаж цінних паперів тощо) належать до прямих, усі податки на споживання — до непрямих.

За економічним змістом об'єкта оподаткування розрізняють п'ять груп податків: на майно; на використання різних ресурсів (землі, води, корисних копалин і т. п.); на дохід чи прибуток; на різні дії — юридичні та господарські акти, фінансові операції, реалізацію продукції тощо; на споживання: ПДВ, акцизний збір, мито.

За рівнем державних структур, що впроваджують податки, розрізняють загальнодержавні податки (установлюються найвищим органом влади в державі — парламентом, є обов'язковими до сплати за єдиними ставками на всій території країни, можуть формувати дохідну частину як державного, так і місцевих бюджетів) і місцеві податки та збори (установлюються місцевими органами влади, є обов'язковими до сплати за встановленими ставками тільки на певній території, надходять виключно до місцевих бюджетів).

За способом установаження податкових зобов'язань податки поділяють на розкладні та окладні.

6. Прибуткове оподаткування як основна сучасна форма прямого оподаткування

Прибутковий податок дає можливість установити пряму залежність між доходами платника і його платежами до бюджету. Залежно від форми доходу — індивідуальної чи узагальненої для всього підприємства — він поділяється на два види: податок з юридичних осіб і податок із фізичних осіб.

Оскільки прибуткові податки з юридичних та фізичних осіб мають у сукупності один об'єкт оподаткування, то співвідношення між ними визначається пропорціями розподілу валового доходу. У країнах із розвинутою ринковою економікою у створеному валовому доході переважають індивідуальні доходи, тому й частка індивідуального прибуткового податку значно вища. Прибуток як об'єкт узагальненого оподаткування має підпорядковане (але не другорядне) значення. У зв'язку з відносно незначною часткою податку на прибуток у доходах бюджету він може досить широко використовуватися як важіль регулювання економіки.

Прибутковий податок має свої переваги й недоліки. Він відіграє велику роль у фінансовому регулюванні економіки. Регулюючий механізм цього податку реалізується через диференціацію ставок і пільгове оподаткування.

Регулювальна функція податків найбільш притаманна саме прибутковому податку, пов'язаному з використанням доходів юридичних і фізичних осіб. Жоден інший податок не може забезпечити такого впливу на інтереси суб'єктів розподільних відносин у суспільстві. Тому, незважаючи на всі труднощі при справлянні таких податків, він використовується практично в усіх країнах світу, у тому числі в Україні.

Що стосується фіскальної функції прибуткових податків, то можна сказати, що вони належать до найбільш бюджетоутворюючих (поряд з ПДВ). Їх частка у податкових надходженнях бюджету України становить понад 40 % (ПФДО — більше 20 %, ППП — приблизно 20 %). У системі прямого оподаткування прибуткові податки є домінуючими: їх обсяг становить понад 90 %.

7. Перекладання податків: сутність і напрями

Перекладання податків — це процес такої зміни цін на товари та послуги, за якої платник отримує можливість повністю чи частково перекласти податкове навантаження на інших осіб (на своїх покупців чи постачальників). Існують податки, перекладання яких закладено законодавцем уже в механізмі їх справляння (непрямі податки), інші податки передбачають податкове навантаження саме на платника (прямі податки).

Оскільки механізм перекладання передбачає використання процесів ціноутворення, то саме від чинників, які визначають ціни на ті чи інші товари, залежать і можливості перекладання. Існують прямі та обернені залежності між цінами, попитом та пропозицією. Так, наприклад, підвищення ціни скорочує попит, а отже може зменшити загальний обсяг продажу у вартісному виразі, і навпаки; невідповідність між попитом і пропозицією може сприяти як збільшенню, так і зменшенню ціни на відповідні товари тощо.

8. Податкова система і податкова політика

Сукупність загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, форм і методів їх установа, зміни, скасування, обчислення, сплати і справляння, а також забезпечення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері оподаткування, організація роботи з податкового контролю визначається як податкова система. Основною складовою податкової системи є система оподаткування — сукупність установлених чинним законодавством держави податків і зборів, а також механізмів і способів їх розрахунку і сплати до бюджету та державних цільових фондів.

Принципи оподаткування, які вперше були сформульовані А. Смітом у праці «Дослідження природи і причин багатства народів», зводяться до чотирьох постулатів: загальність, справедливість, визначеність, зручність. Ці загальні принципи оподаткування поступово розширювалися під впливом соціально-економічних і політичних перетворень, що відбувались у світі. Податкова система — продукт податкового законодавства. Вона створюється в результаті прийняття низки законодавчих актів, які затверджують відповідні принципові положення, види податків, порядок нарахування й утримання кожного з них, обов'язки для всіх суб'єктів оподаткування.

Науковий підхід до характеристики внутрішньої сутності і суспільного призначення податкової системи визначають такі принципи:

- принцип вигоди та адміністративної зручності;
- принцип платоспроможності;
- принцип визначальності бази.

З позицій фінансової теорії ефективна податкова система характеризується широкою податковою базою, низькими ставками і відсутністю податкових пільг. Водночас за певних умов податкові пільги можуть бути економічно обґрунтованими і доцільними. Зокрема, вони можуть бути засобом підтримки галузей, які потребують державного регулювання, а також проведення соціальної політики, сприяти структурній перебудові економіки, стимулюванню інвестицій. До видів податкових пільг належать:

- установа неоподаткованого мінімуму;
- звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій населення;
- зниження податкових ставок;
- звільнення від оподаткування окремих елементів об'єкта оподаткування;
- податковий кредит;
- податкові канікули.

При використанні податкових пільг податкове навантаження переміщується з одних платників на інших. Рівень впливу податків на окремих платників (мікрорівень) або на економіку в цілому (макрорівень) являє собою податковий тягар (податкове навантаження, податковий тиск). Визначення податкового навантаження є дискусійним питанням. Одним із методів розрахунку на макрорівні відповідно до правил міжнародної статистики є такий показник, як частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті, який називають податковим коефіцієнтом (K_n). Він розраховується за формулою:

$$K_n = \text{ПН} / \text{ВВП},$$

де ПН — податкові надходження бюджету, грн;
ВВП — обсяг ВВП, грн.

Однак цей показник не показує реального значення податкового тягаря, оскільки існують чинники, які впливають на податковий коефіцієнт.

Одноєю з найсерйозніших проблем, що постають перед державою, є недотримання податкового законодавства. Слід розрізняти ухилення від сплати податку й уникнення сплати податків. Уникнення сплати податку — це зміна поведінки з метою зменшення податкових зобов'язань, наприклад штучне збільшення витрат, прискорене списання амортизації, благодійні фонди тощо. На відміну від уникнення сплати податків ухилення від сплати є порушенням податкового законодавства і полягає в несплаті податків.

Причини виникнення ухилення від оподаткування можна поділити на три умовні категорії: правові; економічні; моральні. Правові причини криються в нестабільності і складності податкового законодавства. Економічні причини зумовлені дією досить високих податкових ставок і неможливістю деяких платників податків вчасно і повно платити податки. Моральними причинами є низька правова культура, неприязне ставлення до наявної податкової системи і, не в останню чергу, корисливість платників податків.

Невиправдане зростання обсягів несплачених податків — податковий борг — гальмує процеси макрофінансової стабілізації та економічного зростання, звужує можливості держави щодо підвищення купівельної спроможності споживачів. Виникнення податкового боргу пов'язано з порушенням юридично встановлених вимог правильності нарахування і строків сплати податків, що мають наслідком зменшення надходжень до бюджету.

За формою прояву податковий борг поділяється на відкритий і прихований. Відкритий — не внесена в установлений термін узгоджена сума податкового зобов'язання. Прихований — не сплачені податки внаслідок допущення помилок під час нарахування або умисного заниження об'єктів оподаткування.

Здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати податкових платежів до бюджетів покладено на Державну податкову службу України. За порушення правильності обчислення, своєчасності й повноти сплати податків і зборів до бюджетів та державних цільових фондів передбачено такі види відповідальності залежно від характеру учиненого податкового правопорушення: адміністративну, фінансову, кримінальну.

Свідоме використання податків для досягнення певних цілей відбувається в межах податкової політики, яку проводить держава. Податкова політика — діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Кожна конкретна податкова система є відображенням податкової політики, яка має бути спрямована на розв'язання довгострокових і короткострокових поставлених перед суспільством завдань. Податкова політика проводиться відповідно до таких принципів:

- соціальна справедливість;
- рівнонапруженість;
- ефективність;
- стабільність і передбачуваність;
- гнучкість.

Зміст основних понять і термінів за темою

Особисті податки — податки, що встановлюються персонально для конкретного платника і залежать від його доходів (податок на прибуток, податок на доходи, податок на промисел).

Пільги податкові — повне або часткове звільнення фізичних і юридичних осіб від сплати податків. Вони є одним із елементів податкової політики і мають як економічну, так і соціальну спрямованість.

Податки загальнодержавні — податки, установлені органами законодавчої влади та обов'язкові для справляння на всій території держави.

Податки і збори місцеві — обов'язкові платежі юридичних осіб та громадян до місцевих бюджетів. Конкретні види податків для кожної адміністративної території, їхні ставки, поря-

док сплати встановлюють і визначають органи місцевого самоврядування відповідно до переліку і в межах граничних розмірів, установлених органами законодавчої влади.

Податки непрямі — це податки, які встановлюються в цінах товарів та послуг і сплачуються за рахунок цінової надбавки, а їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходів.

Податки прямі — це податки, які встановлюються безпосередньо щодо платників і сплачуються за рахунок їхніх доходів, а сума податку безпосередньо залежить від розмірів об'єкта оподаткування.

Податкова політика — державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб, мета якої — формування бюджетних доходів за одночасного регулювання ділової активності підприємця. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг.

Податкова система — сукупність урегульованих правовими нормами загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, а також форми та методи побудови самої системи.

Податкове право — сукупність правових норм, що регулюють відносини у сфері податків і визначають порядок їх справляння, регулюють виникнення, зміну і припинення податкових зобов'язань, а також установлюють відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства.

Податковий борг — податкове зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), узгоджене платником податків або встановлене судом (господарським судом), але не сплачене в установлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого податкового зобов'язання.

Податковий контроль — контроль за правильністю справляння, повнотою і своєчасністю сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і внесків до державних цільових фондів, нарахованих фінансових санкцій та пені. Податковий контроль здійснюється органами державної податкової служби та іншими органами державної виконавчої влади в межах наданих їм повноважень.

Податкові відносини — відносини, які складаються в держави з юридичними і фізичними особами з приводу примусового вилучення частини створеної вартості і формування фонду фінансових ресурсів держави. Податкові відносини характеризують економічну сутність податків як фінансової категорії.

Податок окладний — податок, який передбачає встановлення спочатку ставок, а після цього і розміру податку для кожного платника окремо. Загальна величина податку формується як сума платежів окремих платників. Податок окладний ще називають квотарним податком.

Податок розкладний — податок, який обчислюють спочатку в загальній сумі, а потім розподіляють (розкладають) між платниками цього податку пропорційно до певного показника чи рівними частинами. Податок розкладний відповідає низькій податковій техніці.

Реальні податки — податки, якими оподатковується майно, виходячи із зовнішніх ознак. Платниками реальних податків є власники цього майна незалежно від їхніх доходів (податок на землю, податок із власників транспортних засобів, майнові податки).

Система оподаткування — система установаження і справляння податків. Характеризується такими елементами: платник, об'єкт оподаткування, податкова ставка, одиниця оподаткування тощо — та механізмом обчислення і сплати податків.

Ставка податку — розмір податку на одиницю оподаткування. Може бути твердою і відсотковою.

Тягар податковий — частка всіх податкових платежів за певний час (фінансовий рік) у величині ВВП.

Уникнення від сплати податків — сукупність способів зниження податкових зобов'язань законним шляхом завдяки використанню податкових лазівок і податкових пільг. Відбувається в процесі податкового планування.

Ухилення від сплати податків — сукупність нелегальних способів зниження податкових зобов'язань через незаконне приховування об'єктів оподаткування, заниження податкової бази, надання в податкові органи наперед хибної інформації.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 4.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

4.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Податок		
Податкова система		
Податковий борг		
Податкові пільги		
Податковий контроль		

4.1.2. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Визначення	Термін (поняття)
Визначення 1. Звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності відповідних підстав	1) ухилення від сплати податків; 2) податковий період; 3) податкова система; 4) податковий тягар; 5) податок; 6) податкові пільги; 7) одиниця оподаткування; 8) перекладання податків
Визначення 2. Обов'язковий платіж, який надходить у бюджетний фонд у визначених законом розмірах і в установлені строки	
Визначення 3. Період часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків і зборів (види: календарний рік, календарний квартал, календарний місяць, календарний день)	
Визначення 4. Рівень впливу податків на економіку в цілому (макрорівень) або на окремих платників (мікрорівень)	

4.1.3. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Визначення	Термін (поняття)
Визначення 1. Податкове Зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), узгоджене платником податків або встановлене судом (господарським судом), але не сплачене в установлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого податкового зобов'язання	1) податкове право; 2) податкові канікули; 3) податкова політика; 4) податковий кредит; 5) податковий борг; 6) податкові пільги;
Визначення 2. Сукупність урегульованих правовими нормами загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, а також форми та методи побудови самої системи	

Визначення 3. Сукупність правових норм, що регулюють відносини у сфері податків і визначають порядок їх справляння, регулюють виникнення, зміну і припинення податкових зобов'язань, а також установлюють відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства	7) податкова система; 8) податковий контроль
Визначення 4. Державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб, мета якої — формування бюджетних доходів за одночасного регулювання ділової активності підприємця	

4.1.4. Установити, які саме принципи податкового законодавства наведені в запропонованому переліку:

Зміст принципу	Поняття
Принцип 1. Установлення строків сплати податків та зборів виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками	1) фінансова достатність; 2) соціальна справедливість; 3) нейтральність оподаткування; 4) рівність усіх платників перед законом; 5) рівномірність та зручність сплати; 6) загальність оподаткування; 7) стабільність; 8) економічність оподаткування.
Принцип 2. Установлення податків і зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування	
Принцип 3. Установлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями	
Принцип 4. Кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є	

Завдання 4.2. Схематичні завдання

4.2.1. Розробити інтелект-карти з таких питань:

Варіант А: Елементи системи оподаткування.

Варіант Б: Податкова система України.

Варіант В: Податковий борг.

4.2.2. Розробити конспект-схему:

— за елементами всіх податків відповідно до Податкового кодексу України;

— за класифікацією податків, ураховуючи різні авторські підходи.

4.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

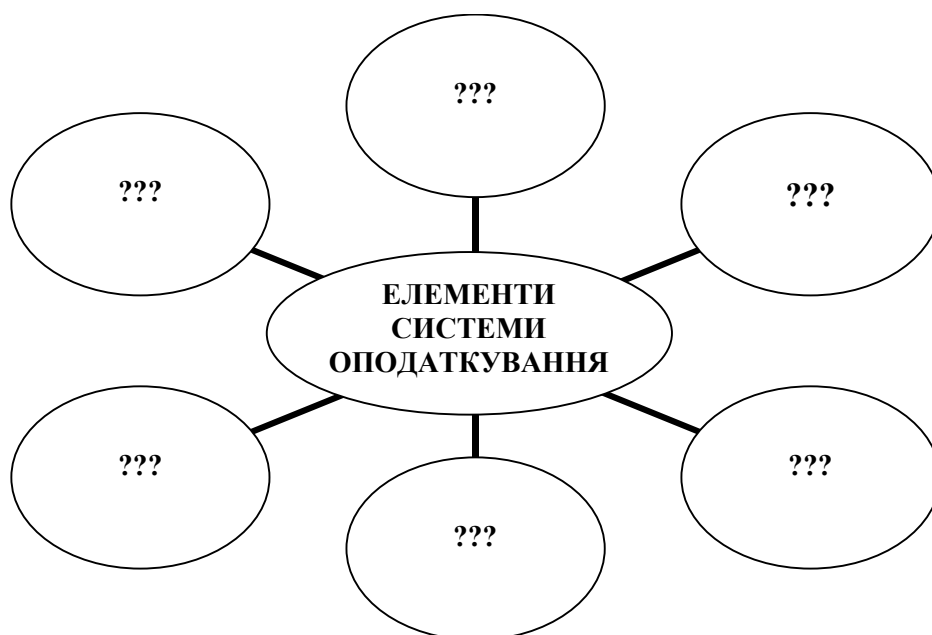

Рис. Елементи системи оподаткування

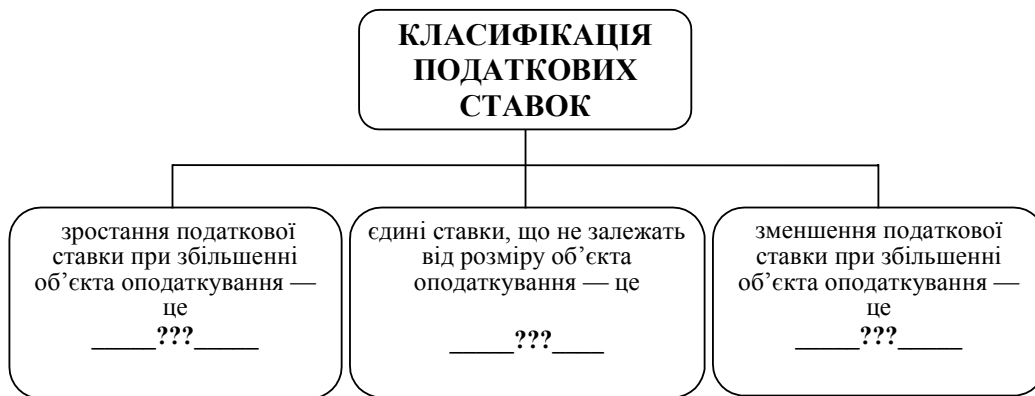

Рис. Класифікація податкових ставок

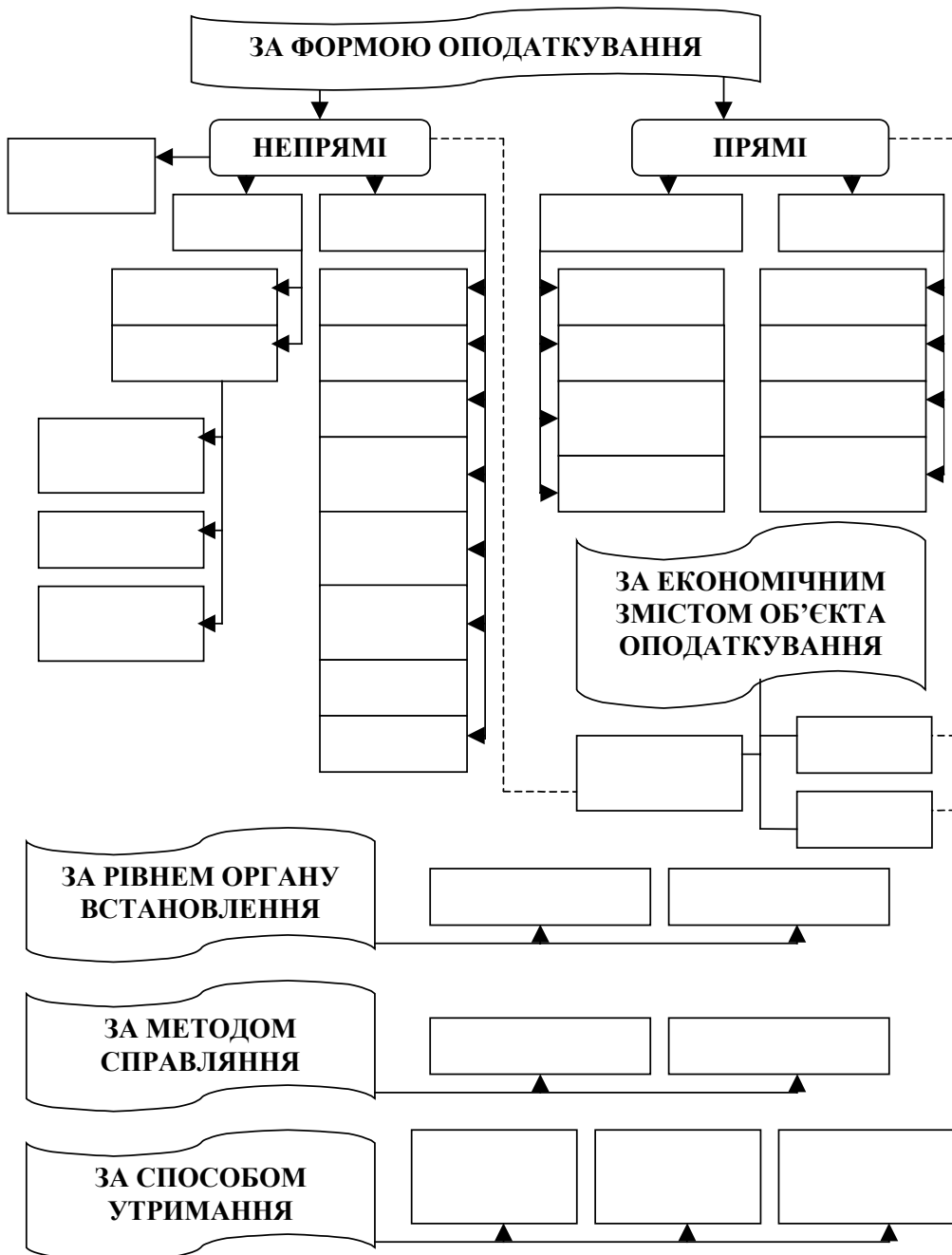

Рис. Класифікація податків

Завдання 4.3. Тестові завдання

4.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Джерелом сплати податків є:

- а) земля;
- б) заробітна плата;
- в) транспортні засоби;
- г) амортизаційні відрахування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. Загальнодержавні податки можуть надходити до:

- а) місцевого бюджету;
- б) галузевих фондів міністерств і відомств;
- в) корпоративних централізованих фондів;
- г) пенсійного фонду;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. За формою оподаткування виділяють:

- а) прямі й непрямі податки;
- б) обов'язкові та добровільні податки;
- в) розкладні та окладні податки;
- г) загальнодержавні та місцеві податки;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 4. Установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків визначає суть такого принципу податкового законодавства, як:

- а) загальність оподаткування;
- б) фіскальна достатність;
- в) соціальна справедливість;
- г) нейтральність оподаткування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 5. До характерних ознак, які властиві податкам, належать:

- а) імперативність;
- б) зміна власника;
- в) безповоротність;
- г) безвідплатність;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 6. До наукових принципів, що визначають внутрішню сутність і суспільне призначення податкової системи, належать:

- а) принцип платоспроможності;
- б) принцип вигоди;
- в) принцип адміністративної зручності;
- г) принцип визначальної бази;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 7. Цільовими платежами, які не передбачають певної еквівалентності, та сплачуються юридичними і фізичними особами державі, є:

- а) податки;
- б) плата;
- в) збори;
- г) внески;
- д) відрахування;
- е) відповіді (б, в) правильні;
- є) відповіді (г, д) правильні;
- ж) усі відповіді (а — д) правильні;
- з) усі відповіді (а — д) неправильні.

Тест 8. Установлення податкових ставок може базуватися на таких методах:

- а) інтуїтивний;
- б) емпіричний;
- в) економіко-математичного моделювання;
- г) відповіді (б, в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 9. Відповідно до Податкового кодексу України за пропорційними ставками справляються такі податки:

- а) податок на додану вартість;
- б) податок на прибуток підприємств;
- в) податок на доходи фізичних осіб;
- г) акцизний податок;
- д) відповіді (а, б) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) правильні;
- є) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 10. До майнового оподаткування можна віднести такі податки і збори:

- а) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- б) збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- в) плата за землю;
- г) екологічний податок;
- д) відповіді (а, г) правильні;
- е) відповіді (а — в) правильні;
- є) усі відповіді (а — г) правильні;
- ж) усі відповіді (а — г) неправильні.

4.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. Зниження податкових ставок для окремих платників податку є:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) регресивним методом оподаткування; б) податковою пільгою; в) пропорційним методом оподаткування; г) податковим боргом 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 2. За допомогою податків перерозподіляються:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) резервні фонди; б) валовий внутрішній продукт; в) вартість основного капіталу; г) вартість робочої сили 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 3. За формою прояву податковий борг поділяється на:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) прямий і непрямий; б) відкритий і прихований; в) активний і пасивний; г) внутрішній і зовнішній 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>

4.3.3. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Податки, які сплачуються при використанні доходу, — це ...
Загальнодержавні податки в Україні можуть надходити до ...
За порушення правильності обчислення, своєчасності і повноти сплати податків і зборів передбачено такі види відповідальності, як ...
Ставка податку без урахування особливостей суб'єкта оподаткування чи видів здійснюваної діяльності називається ...
В Україні справляються такі непрямі податки, як ...
Основною функцією податків в Україні є ...

Здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати податкових платежів до бюджетів покладено на ...
До елементів системи оподаткування відносять ...
Залежно від форми доходу — індивідуальної чи узагальненої для всього підприємства — прибутковий податок поділяється на два види ...
Процес такої зміни цін на товари та послуги, за якого платник отримує можливість повністю чи частково перекласти податкове навантаження на інших осіб, називається ...

Завдання 4.4. Правильні та хибні твердження

4.4.1. Чи правильні такі фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Податкова служба є суб'єктом оподаткування	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 2. Розкладні податки — це такі, що сплачуються авансовими внесками, а не однією сумою	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 3. Податок на доходи фізичних осіб є місцевим податком, тому надходить до місцевого бюджету	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 4. Існують податки, перекладання яких закладено законодавцем уже в механізмі їх справляння	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 5. Мито і державне мито — це тотожні поняття	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 6. Становлення неоподаткованого мінімуму особистих доходів не можна віднести до податкових пільг	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 7. Податковий борг не впливає на процеси макрофінансової стабілізації та економічного зростання	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 8. За порушення правильності обчислення, своєчасності й повноти сплати податків і зборів до бюджетів та державних цільових фондів може застосуватися кримінальна відповідальність	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 9. Одним із принципів проведення податкової політики є гнучкість	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 10. Діяльність суб'єктів господарювання, направлена на мінімізацію податкових зобов'язань усіма допустимими законом способами, називається ухиленням від сплати податків	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>

4.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. Прогресивні ставки — це такі ставки, величина яких не зростає зі збільшенням обсягів об'єкта оподаткування.

2. Непрямі податки встановлюються в цінах товарів і послуг, їх величина для окремого платника безпосередньо не залежить від його доходів.

3. Плата, податки та відрахування можуть сплачуватися як державі, так і іншим юридичним особам.

4. Характерними ознаками податків є те, що вони не мають ні елементів повного еквівалентного обміну, ні конкретного цільового призначення.

5. Суспільне призначення податків реалізується через контрольну функцію.

6. Варіювання податковими пільгами не дає змоги впливати на динаміку та структуру виробництва, капіталовкладення, зайнятість, розподіл доходів тощо.

7. Для визначення податкового навантаження використовують такий показник, як частка податкових надходжень у ВВП, який відповідно до правил міжнародної статистики називають податковим боргом.

8. Сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються в установленому порядку, називається податковою політикою.

9. Прямі податки сприяють такому розподілу податкового тягаря, за якого більше платять ті члени суспільства, які мають менші доходи.

10. Податок на додану вартість є автоматичним вбудованим стабілізатором.

11. Рівень впливу податків на економіку в цілому (макрорівень) або на окремих платників (мікрорівень) являє собою податковий тягар.

12. Через фіскальну функцію податків держава впливає на процес відтворення, стимулюючи або стримуючи його розвиток, посилюючи або послаблюючи нагромадження капіталу, розширюючи або зменшуючи платоспроможний попит населення.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 4.5. Порівняльний аналіз

4.5.1. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Прямі податки	Непрямі податки
Об'єкт		
Суб'єкт		
Ставки		
Джерело сплати		
Податкова квота		
Переваги		
Недоліки		

4.5.2. Визначити переваги прямих і непрямих податків та заповнити таблицю. Якщо переваги вказано правильно, то замість «?» поставте «+», а якщо ні, то — «-».

Прямі податки	Переваги податків	Непрямі податки
?	дають можливість державі безпосередньо впливати на інвестиційну та ділову активність, накопичення капіталу, активність продавців та виробників товарів (робіт, послуг)	?
?	бюджетні надходження зростають зі збільшенням кількості населення та підвищенням його добробуту	?
?	забезпечують прозорість механізму визначення податкових зобов'язань, легкість контролю	?
?	дають змогу встановити пряму залежність між доходами платника та його податковими платежами в бюджет, що дозволяє реалізувати принцип справедливості оподаткування за допомогою застосування прогресивних податкових шкал	?
?	забезпечують відносну стабільність податкових надходжень	?
	через них можна ефективно регулювати споживчий попит і впливати на виробництво відповідних товарів	
?	розподіляють податковий тягар у такий спосіб, що той, хто має високі доходи, сплачує в бюджет більші суми порівняно з тими, хто має нижчі доходи	?
?	через них відбувається вирівнювання міжрегіонального розподілу доходів унаслідок практично рівномірного територіального розподілу споживання	?
?	характеризуються швидкістю і регулярністю надходжень до бюджету	?

4.5.3. Визначити недоліки прямих і непрямих податків та заповнити таблицю. Якщо недоліки вказано правильно, то замість «?» поставте «+», а якщо ні, то — «-».

Прямі податки	Недоліки податків	Непрямі податки
?	отримання прибутку в ринкових умовах не є гарантованим, тому податкові надходження від них залежать від кон'юнктури ринку	?
?	податки є чинником інфляційних процесів унаслідок їх прямого впливу на ціни	?
?	справляння таких податків потребує високого рівня контролю та відповідального апарату для запобігання приховуванню доходів	?
?	обмежені можливості їх використання для стимулювання виробництва	?
?	відносно невелика тривалість податкового періоду, що змушує платників резервувати оборотні кошти для своєчасної сплати податку	?
?	потребують доволі складного механізму бухгалтерського обліку об'єкта оподаткування та чіткого визначення складу доходів	?
?	мають переважно фіскальну спрямованість	?
?	ефективність застосування такого оподаткування залежить від рівня розвитку конкурентного середовища	?
?	відсутність безпосередньої залежності від доходів платників та їх регресивний характер, що зумовлює соціальну несправедливість такого оподаткування	?

Завдання 4.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між зміною ставок податків і поведінкою платників податків.

2. Визначити, які наслідки для держави має збільшення або зменшення ставок податків і зборів.

3. Які причини та соціально-економічні наслідки збільшення податкового боргу в Україні?

Завдання 4.7. Робота із законодавством

4.7.1. Опрацювати Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI, статті 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 34, 36, 37. Знайти відповіді на такі питання:

- На яких принципах ґрунтується податкове законодавство України?
- Чим відрізняється податок від збору (плати, внеску)?
- Які елементи оподаткування визначені Податковим кодексом?
- Що собою являє ставка податку? Які ставки визначені Податковим кодексом?
- Яка різниця між платником податку та великим платником податку?
- Що таке дохід, і які є види доходів?
- Що таке податковий борг, і як саме відбувається його погашення?
- Що таке податковий обов'язок? Щодо яких податків і зборів він визнається? Коли виникає і коли припиняється податковий обов'язок?
- Що таке податкові пільги? З якою метою вони надаються та які податкові пільги існують в Україні?
- Що таке податкова знижка? Чи може вона надаватися фізичним особам, які є суб'єктами господарювання?
- Хто такі податкові агенти? Чи мають юридичні особи податкового агента? Чим відрізняються податкові агенти від представників платників податків?
- Що таке податкові ризики?
- Хто належить до платників податків? Чи є самозайнята особа платником податків? Чи можуть платники податків платити кілька податків і зборів?
- Які обов'язки і які права має платник податків?
- Які виконують функції та які мають права органи державної податкової служби?
- Що таке податковий період і які його види визначені законодавством?
- Які види податків і зборів установлені в Україні? Перелічіть загальнодержавні та місцеві податки і збори:

№ з/п	<i>Загальнодержавні податки та збори</i>
1	
2	
...	
17	
	<i>Місцеві податки та збори</i>
1	
...	
5	

Завдання 4.8. Ситуаційні завдання

4.8.1. Визначити податкове навантаження на економіку за даними таблиці та проаналізувати динаміку і причини зміни податкового коефіцієнта. За необхідності динамічний ряд по роках продовжити.

Таблиця для розрахунку й аналізу:

Рік	ВВП, <i>млн грн</i>	Доходи Зведеного бюджету України, <i>млн грн</i>	Податкові надходження Зведеного бюджету України, <i>млн грн</i>	Податкове навантаження на економіку (<i>Податковий коефіцієнт</i>)
2007	720 731	219 937	161 264	
2008	948 056	297 893	227 165	
2009	913 345	272 967	208 073	
2010	1 082 569	314 506	234 448	
2011	1 302 079	398 554	334 692	
2012	1 408 889	445 525	360 567	

4.8.2. За даними таблиці проаналізувати динаміку надходжень бюджетоутворюючих податків та обґрунтувати чинники, що впливають на ці надходження. У разі необхідності динамічний ряд по роках продовжити.

Таблиця для аналізу:

Рік	Податкові надходження Зведеного бюджету України, <i>млн грн</i>	У тому числі:		
		податок на прибуток підприємств	податок на доходи фізичних осіб	податок на додану вартість
2007	161 264	34 782	34 407	59 382
2008	227 165	47 856	45 895	92 082
2009	208 073	33 048	44 485	84 597
2010	234 448	40 359	51 029	86 316
2011	334 692	55 097	60 224	130 094
2012	360 567	55 793	68 092	138 827

4.8.3. Заповнити декларацію про майновий стан та доходи фізичної особи. Бланк декларації розміщено на сайті Державної податкової служби України.

Завдання 4.9. Робота в малих групах

4.9.1. Визначити параметри, за якими Ви будете проводити порівняння, та дати порівняльну характеристику наведених нижче понять:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Податок на прибуток підприємств	Податок на додану вартість

4.9.2. Сформувати групи студентів (дві-чотири особи), які досліджуватимуть сучасні фіскальні тенденції в Україні. Завдання може бути виконане як в аудиторії, так і на підставі заздалегідь підготовленого матеріалу.

Завдання:

Проаналізувати та підготувати експертний висновок у вигляді презентації сучасних фіскальних тенденцій в Україні (не менше ніж за останні п'ять років), використовуючи статистичні дані Державної казначейської служби України ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>), у сфері (сфера на вибір студента або викладача):

- 1) прямого оподаткування;
- 2) непрямого оподаткування;
- 3) оподаткування юридичних осіб;
- 4) оподаткування фізичних осіб;
- 5) майнового оподаткування;
- 6) екологічного оподаткування;
- 7) зборів та плати за спеціальне використання природних ресурсів;
- 8) місцевого оподаткування;
- 9) спрощеної системи оподаткування;
- 10) оподаткування міжнародної торгівлі та зовнішніх операцій.

Основні показники, які можуть бути використані для аналізу:

Показник	Аналітичні дані
Надходження від зазначених податків до бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Частка зазначених податків у ВВП	
Частка зазначених податків у доходах бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Частка зазначених податків у податкових надходженнях бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Інші	

4.9.3. Сформувати дві групи студентів (дві-чотири особи), які відстоюватимуть протилежні позиції (ці групи сформувати із студентів, які мають протилежні позиції з приводу дискусійного питання). Студентські групи заздалегідь готують свої виступи, шукають аргументи, щоб переконати аудиторію. Кінцева мета: виграти гру, переконавши більшість у правильності своєї позиції (може бути перевірено голосуванням аудиторії).

Завдання — протилежні позиції:

Пропорційне оподаткування фізичних осіб		Прогресивне оподаткування фізичних осіб
Необхідність розширення податкових пільг		Необхідність скорочення податкових пільг
Переважання прямого оподаткування		Переважання непрямого оподаткування
Оподаткування доходів від депозитів — «ЗА»		Оподаткування доходів від депозитів — «ПРОТИ»

4.9.4. Презентувати доповідь із проблемних питань.

Сформувати групи студентів (три-чотири особи), які досліджуватимуть проблемну тему. Студентські групи заздалегідь готують свою презентацію, шукають та обробляють:

- теоретичний матеріал (I частина);
- статистичний матеріал систематизують, групують та аналізують (II частина);
- визначають проблеми та можливі шляхи їх вирішення (III частина)¹.

Презентація доповіді може бути оцінена через голосування аудиторії.

Тематика доповідей у вигляді презентації:

1. Прибуткове оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення.
2. Прибуткове оподаткування прибутку юридичних осіб в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення.
3. Пряме оподаткування в Україні: проблеми та перспективи розвитку.
4. Непряме оподаткування в Україні: проблеми та перспективи розвитку.
5. Бюджетне відшкодування ПДВ: проблеми проведення та шляхи оптимізації.
6. Місцеве оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.
7. Податкові пільги: сучасний стан та напрями оптимізації.
8. Ухилення та уникнення від оподаткування: проблеми та шляхи мінімізації.
9. Подвійне оподаткування: проблеми та шляхи мінімізації податкових витрат.

4.9.5. Заповнити подані нижче таблиці, дати пояснення та обґрунтування за поставленими питаннями.

Що означає «податкова політика держави»? Які макрофінансові показники впливають на податкову політику?

Визначити ключові внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на податкову політику України. Пояснити, як відбувається цей вплив	
Внутрішні чинники	Зовнішні чинники

Обґрунтувати заходи, які потрібно здійснити для ефективного проведення податкової політики в Україні		
Заходи	Очікуваний позитивний ефект	Можливі негативні наслідки, ризику
У сфері прибуткового оподаткування юридичних осіб		
У сфері прибуткового оподаткування фізичних осіб		

¹ Вимоги до оформлення доповіді з проблемних питань див. у Додатку.

<i>У сфері майнового оподаткування</i>		
<i>У сфері непрямого оподаткування</i>		

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Розвиток податкових теорій у фінансовій науці.
2. Порівняльний аналіз класичних і сучасних принципів оподаткування.
3. Становлення і розвиток податкової системи України.
4. Соціальне призначення податків.
5. Призначення і види мита. Митна політика і митні союзи.
6. Податкова система унітарної і федеративної держав.
7. Використання недоліків податкового законодавства для ухилення від податків.
8. Офшорні зони — «податкові гавані». Антиофшорне законодавство.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Які є види податкових пільг в Україні та хто їх отримує (у розрізі окремих податків: ПДВ, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб)? Які втрати бюджету від податкових пільг?
2. Як відреагували бюджетні доходи на реформування податкової системи України? Оцінка динаміки надходжень до бюджету відповідних податків.
3. Рівень податкового навантаження в Україні.
4. Чи зменшується ухилення від податків, а також чи зростає легалізація доходів при зниженні рівня оподаткування?
5. Найвагоміші заходи щодо реформування податкової системи України, здійснені за роки незалежності.
6. Критичні зауваження, які висловлюють науковці і практики до податкової системи і податкової політики України: огляд та оцінка їх обґрунтованості.
7. Порівняльний аналіз податкової системи України та зарубіжних країн.

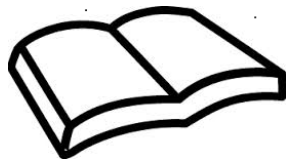
Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій²

1. Розвиток оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.
2. Розвиток оподаткування прибутку юридичних осіб в Україні.
3. Розвиток майнового оподаткування в Україні.
4. Проблеми непрямого оподаткування в Україні.
5. Проблеми співвідношення прямого і непрямого оподаткування (структура податкової системи).
6. Проблеми вимірювання податкового навантаження.

¹ Вимоги до даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

² Так само.

7. Митна політика в умовах інтернаціоналізації.
8. Наукові концепції видатних економістів світу: чи враховані вони при побудові податкової системи України?
9. Проблеми ухилення та уникнення від сплати податків в Україні.
10. Податковий борг в Україні: причини виникнення, соціально-економічні наслідки та шляхи його зменшення.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Митний тариф України від 05.04.2001 № 2371-III (зі змінами і доповненнями).
4. Про Положення про Державну податкову службу України : Указ Президента України від 12.05.2011 р. № 584/2011.
5. Про Державний бюджет України (на відповідний рік) : Закон України (Розділ 1. Доходи, в частині «Податкові надходження»).
6. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
7. Соколовська А. М. Основи теорії податків : навч. посіб. / А. М. Соколовська. — К. : 2010. — 326 с.
8. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
9. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

10. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн / В. Л. Андрущенко, О. Д. Данилов. — К. : Комп'ютерпрес, 2006.
11. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А. Г. Милейковского и И. М. Осадчей. — М. : Прогресс, 1978. — 494 с.
12. Крисоватий А. І. Новітня парадигма преференційного оподаткування : монографія / А. І. Крисоватий, Г. В. Василевська. — К. : Центр учбов. літератури, 2013. — 260 с.
13. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
14. Пушкарёва В. М. История финансовой мысли и политика налогов : учеб. пособие / В. М. Пушкарёва. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 256 с.
15. Суторміна В. М. Держава — податки — бізнес: (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. — К. : Либідь, 1992. — 328 с.
16. Тимченко О. М. Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент : монографія / О. М. Тимченко. — К. : КНЕУ, 2009. — 228 с.

РОЗДІЛ 5

Тема: Бюджет. Бюджетна система

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності бюджету та його специфічних ознак;
- здатність розрізняти види надходжень та напрями видатків бюджету за різними класифікаційними ознаками і давати їх характеристику;
- формування фінансової грамотності при дослідженні бюджетної системи, її структури та основних принципів побудови;
- здатність розрізняти бюджетні права органів державної влади та управління на конкретному етапі бюджетного процесу;
- осмислення взаємозв'язку і відмінностей між доходами та видатками бюджетів різних рівнів;
- засвоєння базових знань щодо економічної природи бюджетного дефіциту, причин його виникнення та наслідків;
- розуміння особливостей внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- формування фінансової грамотності, дослідницьких навиків і умінь при розгляді питань щодо управління та обслуговування державного боргу;
- здатність проводити порівняльний аналіз вітчизняної і зарубіжної практики функціонування бюджетних систем.

Перелік ключових понять і термінів за темою

бюджет; загальний фонд бюджету; спеціальний фонд бюджету; поточний бюджет; бюджет розвитку; доходи бюджету; емісійний дохід; власні, закріплені і регулюючі доходи; видатки бюджету; секвестр видатків бюджету; бюджетна класифікація; бюджетне фінансування; бюджетний процес; бюджетна резолюція; бюджетний устрій; бюджетна система; Державний бюджет; місцеві бюджети; фінансове вирівнювання; міжбюджетні відносини; міжбюджетні трансферти; місцеві бюджети; бюджетний дефіцит; бюджетний профіцит; джерела фінансування бюджетного дефіциту; внутрішні й зовнішні державні запозичення; державний кредит; державні позики; місцеві позики; державний борг; поточний і капітальний державний борг; внутрішній і зовнішній державний борг; управління державним боргом; обслуговування державного боргу.

Питання до теми

1. Сутність і призначення бюджету. Функції бюджету.
2. Характеристика доходів і видатків бюджету.
3. Бюджетна система: структура та принципи побудови. Бюджетний процес.
4. Місцеві бюджети як основа фінансового забезпечення місцевого самоврядування.
5. Фінансове вирівнювання та його інструменти. Бюджетний федералізм.
6. Економічна природа бюджетного дефіциту: види та причини виникнення.
7. Державний кредит як фінансова категорія. Форми внутрішніх і зовнішніх державних запозичень.
8. Державний борг: управління та обслуговування.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Сутність і призначення бюджету. Функції бюджету

Розкриваючи поняття «бюджет», доцільно розглянути його найважливіші характеристики: економічну природу, форму, правовий статус.

Як економічна категорія бюджет являє собою економічні відносини між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з другого боку, з приводу розподілу і перерозподілу ВВП (частково і національного багатства) з метою формування і використання бюджетного фонду, призначеного для виконання державою її функцій. Бюджет в основному відображає вторинний розподіл, тобто після первинного розподілу ВВП на основні його складові здійснюється вторинний розподіл за допомогою податків і надання за рахунок бюджету громадянам суспільних благ і послуг. До таких благ належать оборона країни, національна безпека й правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо.

Перші наукові визначення бюджету з'явилися на початку ХХ ст. Тривалий час у фінансовій літературі поняття бюджету ототожнювалося з державними фінансами, а у визначенні бюджету переважали функціональні аспекти над економічними. І лише в другій половині ХХ ст. в теорії бюджету і фінансів загалом вирішального значення набуває ідея суспільного блага. У наукових працях західних теоретиків державних фінансів бюджет постає складною сферою, яка перебуває на перехресті економіки й політики та є невід'ємною складовою суспільно-економічної системи.

Слід звернути увагу на те, що бюджет стали описувати з позиції ринкових відносин. За допомогою бюджету здійснюються мінові акти купівлі-продажу за схемою «бюджет — блага». Тобто через бюджет здійснюється мінова угода між державою і приватними особами, де податки є формою залучення коштів та участі населення у фінансуванні потрібних йому витрат. За відсутності еквівалентності між сплаченими податками та одержаними суспільними благами населення відмовляється від підтримки на виборах тих політичних сил, які не забезпечують рівноваги між корисністю благ та їхньою сумарною вартістю. Отже, можна зробити висновок про те, що бюджет — це дуже складне і багатогранне явище, головним призначенням якого є регулювання розподілу і перерозподілу ВВП за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територіальними утвореннями, верствами населення, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної фінансової політики.

Специфічними ознаками бюджетних відносин є їх перерозподільний, всеохопний і законодавчо регламентований характер.

Сутність бюджету як економічної категорії реалізується через розподільну (перерозподільну) та контрольну функції. Зміст цих функцій, сфера та об'єкт їх дії характеризують специфіку бюджету як економічної категорії. Необхідно також звернути увагу на дискусійні питання щодо функцій бюджету.

Бюджет держави складається із загального і спеціального фондів. Загальний фонд бюджету включає: всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду; всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету; фінансування загального фонду бюджету. Спеціальний фонд бюджету включає: бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; гранти або дарунки (у вартісному обчисленні), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету; різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

2. Характеристика доходів і видатків бюджету

Оскільки реалізація суспільного призначення бюджету відбувається за допомогою особливих економічних форм — доходів і видатків, необхідно розглянути їх економічну сутність, форми прояву та класифікацію. Розгляд цього питання має велике значення, оскільки залежно від того, як відбувається процес мобілізації та використання бюджетних коштів і як він впливає на формування в кінцевому підсумку фондів споживання та нагромадження, визначається роль бюджету в управлінні економікою. Слід розібратись у механізмі та методах регулюючого впливу бюджету на соціально-економічні процеси.

Сальдо бюджету як фінансового плану може характеризуватися трьома показниками:

- рівновага доходів і видатків;
- перевищення доходів над видатками (профіцит);
- перевищення видатків над доходами (дефіцит).

3. Бюджетна система: структура та принципи побудови. Бюджетний процес

Сукупність різних видів бюджетів, які формуються в даній країні, становить бюджетну систему країни. Структура бюджетної системи, принципи її побудови й організація функціонування визначаються бюджетним устроєм, що ґрунтується на державному устрої та адміністративно-територіальному поділі. В унітарній державі існує дворівнева бюджетна система, яка складається з державного і місцевих бюджетів. У державах із федеративним устроєм бюджетна система має три рівні — федеральний бюджет, бюджети адміністративних одиниць, що входять до складу федерації, і місцеві бюджети.

Вихідним моментом організації системи міжбюджетних відносин є розмежування повноважень, а відповідно до них і видаткових зобов'язань, між рівнями державної влади. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків та бюджетними ресурсами, які мають забезпечити виконання цих повноважень.

Розмежування видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням необхідності максимального наближення надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача. При цьому можуть застосовуватись два підходи: розподіл за територіальною ознакою (за місцезнаходженням об'єкта фінансування) та розподіл згідно з відомчим підпорядкуванням (фінансування ведеться з бюджету того рівня, до якого належить орган управління, якому підпорядкований даний об'єкт фінансування).

Регламентована норма права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів та їх виконанням, а також контролем за їх виконанням, розглядом і затвердженням звітів про виконання бюджетів, визначає сутність бюджетного процесу. Основою бюджетного процесу є бюджетне планування, основними завданнями якого є:

- достовірне визначення обсягу та джерел формування доходів бюджету;
- оптимальний розподіл видатків за окремими групами і галузями;
- збалансування бюджету.

Учасників бюджетного процесу законодавство наділяє відповідними правами й обов'язками, що становлять їхні бюджетні повноваження.

4. Місцеві бюджети як основа фінансового забезпечення місцевого самоврядування

Розглядаючи структуру бюджетної системи, необхідно звернути увагу на вивчення місцевих бюджетів, у яких зосереджено понад 80 % від усіх фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети насамперед слід характеризувати як фінансову категорію, основу якої становить система фінансових відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, і господарськими структурами, населенням даної території та органами державної влади вищого рівня, з другого боку, що складаються під час мобілізації і витрачання коштів місцевих бюджетів, а також у процесі перерозподілу бюджетних ресурсів між органами місцевої влади різних рівнів. З організаційної сторони, місцеві бюджети — це балансові розрахунки щодо мобілізації доходів і здійснення витрат місцевими органами влади.

Сьогодні ведуться наукові і практичні дискусії навколо питань зміцнення фінансової бази місцевої влади, наукового обґрунтування концепції розмежування доходів і витрат між різними ланками бюджетної системи, взаємовідносин між владними рівнями. Ці питання тією чи іншою мірою відображені в Бюджетному кодексі. Проте подальше реформування бюджетної системи залежить від того, який рівень самостійності й незалежності буде наданий місцевій владі. У контексті цього питання слід розглядати і проблеми фінансового вирівнювання та бюджетного федералізму.

5. Фінансове вирівнювання та його інструменти. Бюджетний федералізм

Фінансове вирівнювання пов'язане з подоланням вертикальних і горизонтальних дисбалансів із метою зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій. При вивченні даного питання необхідно з'ясувати причини вертикальних і горизонтальних дисбалансів.

Фіскальні дисбаланси є однією із ключових проблем бюджетного федералізму. Бюджетний федералізм визначається як «законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної соціально-економічної і політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної і суспільної солідарності»¹. У цьому визначенні детально викладені різнобічні характеристики функцій і моделей бюджетного федералізму, практика їх застосування західними державами. При вивченні даної теми слід також з'ясувати роль міжбюджетних трансфертів у збалансуванні місцевих бюджетів, розібратися в можливостях використання різноманітних інструментів вертикального фінансового вирівнювання: дотацій, субсидій, субвенцій, грантів, спеціальних фондів та компенсаційних виплат.

6. Економічна природа бюджетного дефіциту: види та причини виникнення

Вивчаючи дефініцію «бюджетний дефіцит», доцільно виділити питання, які потрібно зрозуміти та засвоїти. По-перше, з'ясувати сутність бюджетного дефіциту та визначити його ви-

¹ Бюджетний менеджмент : підруч. / за заг. ред. В. Федосова. — К. : КНЕУ, 2004. — С. 650.

ди; по-друге, установити причини виникнення дефіциту; по-третє, дослідити джерела фінансування та шляхи скорочення розміру бюджетного дефіциту; по-четверте, виявити можливі наслідки його існування.

За економічною сутністю бюджетний дефіцит являє собою фінансовий результат за бюджетними операціями у розмірі перевищення видатків бюджету над його доходами за рік. Основними видами бюджетного дефіциту є: звичайний дефіцит і касовий дефіцит (тимчасовий касовий розрив); активний і пасивний дефіцит; відкритий, прихований та віртуальний дефіцит.

Слід ураховувати, що причини виникнення бюджетного дефіциту є різними і можуть мати не тільки негативний, а й позитивний характер. Як правило, бюджетний дефіцит пов'язують із кризовими явищами в економіці, циклічним спадом, надзвичайними обставинами (війнами, екологічними катастрофами тощо), коли держава не в змозі зібрати достатньо доходів для фінансування виконання покладених на неї функцій, а також із нераціональною структурою та необґрунтованістю бюджетних видатків. Така ситуація була в Україні на початку і в середині 1990-х років. Разом з тим бюджетні дефіцити активно застосовувалися у другій половині ХХ ст. розвинутими країнами як один з основних інструментів стимулювання сукупного попиту, а також розширення суспільних послуг без адекватного збільшення податків. Однак в умовах відкритої економіки активне застосування бюджетного дефіциту як макроекономічного регулятора може виявитися неефективним.

Важливо розуміти, що скоротити розмір бюджетного дефіциту можна тільки двома способами: зменшити видатки і / або збільшити доходи бюджету. Джерелами фінансування бюджетного дефіциту є грошова емісія, внутрішні та зовнішні запозичення, використання грошових ресурсів, отриманих від перевиконання в минулі періоди запланованих показників доходів бюджету. Науковці вважають, що всі джерела мають інфляційний характер (більш чи менш виражений).

В Україні Бюджетний кодекс забороняє застосовувати емісійні кошти НБУ для фінансування бюджетного дефіциту. Однак українська практика відносить до джерел фінансування бюджетного дефіциту надходження від приватизації державного майна, оскільки це значне за своїм обсягом «одноразове» джерело грошових ресурсів. Разом з тим отримання таких коштів пов'язане із втратою державою її активів (унаслідок чого уряд стає біднішим).

Необхідно звернути увагу на те, що питання управління бюджетним дефіцитом включають насамперед обмеження його розміру (у відсотках до ВВП), заборону окремих джерел фінансування дефіциту, застосування «золотого правила» державних фінансів (що встановлюється, як правило, відносно місцевих бюджетів).

7. Державний кредит як фінансова категорія. Форми внутрішніх і зовнішніх державних запозичень

Держава, як і будь-який інший суб'єкт господарювання, бере участь у кредитних відносинах. Регулювання економіки, соціальна політика держави, виконання нею функцій оборони та управління, операцій у сфері міжнародної діяльності потребують постійного збільшення бюджетних витрат. Проте доходи бюджету завжди обмежені. Тому органи державної влади вдаються до державних запозичень, використовуючи такий засіб мобілізації додаткових фінансових ресурсів, як державний кредит.

За своєю економічною сутністю державний кредит являє собою специфічні економічні відносини, які виникають між державою, з одного боку, та юридичними, фізичними особами, урядами іноземних держав — з другого, в яких держава виступає в ролі позичальника, кредитора і гаранта. Державні запозичення складають основний сегмент відносин у сфері державного кредиту. У відносинах державного кредиту всередині країни держава є позичальником коштів, а населення, підприємства, організації — кредиторами. У міжнародних економічних відносинах держава виконує роль як позичальника, так і кредитора та гаранта.

Разом з тим держава за рахунок коштів бюджету надає на платній і поворотній основі кредити юридичним і фізичним особам. Проте платність, строковість і повернення позичених або наданих державою коштів не дають підстави ототожнювати державний кредит із банківським. Між ними існують суттєві відмінності.

Потрібно також звернути увагу і на поняття «умовний державний кредит», коли держава є гарантом за кредитами, наданими, як правило, іноземними фінансовими інституціями суб'єктам національної економіки. У цьому разі, якщо позичальник виявиться неплатоспроможним, держава змушена буде позичати, щоб виконати свої зобов'язання гаранта, а державний кредит фактично перестане бути «умовним».

Сутність державного кредиту проявляється через його функції. Питання функцій державного кредиту є дискусійним. Один із підходів полягає у виокремленні розподільної, регульовальної та контрольної функцій.

Стосовно форм державного кредиту існують різні точки зору. Зокрема, один із найбільш поширених підходів полягає у виокремленні таких форм внутрішнього державного кредиту, як державні позики, ощадна справа, казначейські позики і гарантовані позики. До форм зовнішнього державного кредиту належать державні зовнішні позики, позики міжнародних фінансових органів, міжурядові позики, банківські кредити держав. Особливу увагу потрібно приділити основній формі державного кредиту — державним позикам. Це тимчасово вільні кошти населення, підприємств та організацій, які залучаються на фінансування суспільних потреб через випуск і реалізацію облігацій, казначейських зобов'язань та інших видів державних цінних паперів.

8. Державний борг: управління та обслуговування

Існування державного кредиту призводить до появи державного боргу. Він являє собою непогашену на конкретну дату основну суму заборгованості за фінансовими зобов'язаннями держави з фіксованим строком. Серед основних причин виникнення державного боргу можна назвати державні запозичення, визнання державою боргу інших осіб та надання державою кредитних гарантій. Важливо розуміти, що заборгованість держави за заробітною платою в бюджетній сфері, соціальними виплатами і т. д. не є державним боргом доти, доки вона не визнана як державний борг і не оформлена фінансовими зобов'язаннями з фіксованим строком. Крім того, під час розгляду державного боргу доцільно виділити його юридичну сторону, що дає змогу чітко встановити суб'єкта, який несе відповідальність. Так, в Україні державним визнається борг лише центрального уряду, тоді як місцеві запозичення не включаються до його складу, а центральний уряд не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями органів місцевого самоврядування.

Існують різні види державного боргу: внутрішній та зовнішній (залежно від ринку залучення державних позик); поточний і капітальний (залежно від ступеня охоплення державних боргових зобов'язань); прямий і умовний (або гарантований) державний борг (залежно від безпосереднього отримувача запозичених коштів).

Складність питань формування, обслуговування та погашення державного боргу вимагає побудови ефективної системи управління державним боргом як сукупності розроблених заходів щодо визначення умов державних запозичень, процесу їх здійснення, сплати доходу кредиторам, погашення боргу, а також мінімізації вартості самого боргу та витрат із його обслуговування. Управління державним боргом в Україні здійснює Міністерство фінансів України у порядку, погодженому з Національним банком України.

З метою мінімізації основної суми боргу та процентних платежів, зняття пікових навантажень на бюджет за платежами з обслуговування і погашення державного боргу та задля мінімізації боргових ризиків застосовується низка методів оперативного управління державним боргом, серед яких: конверсія (зміна дохідності позик); консолідація (зміна строків боргових зобов'язань держави); уніфікація (об'єднання кількох раніше випущених позик в одну з уніфікованими умовами); рефінансування боргу (здійснення нових запозичень для погашення існуючого боргу); достроковий викуп боргу; відстрочення погашення боргу; списання державного боргу; анулювання боргу. Необхідно розуміти, що, як правило, ці методи застосовуються в комплексі та призводять до перегляду умов обслуговування і погашення боргу та його переоформлення на нових умовах згідно з досягненими з кредиторами домовленостями, тобто відбувається реструктуризація боргу.

Зміст основних понять і термінів за темою

Бюджет держави — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Бюджетна система — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетне планування — послідовність заходів і дій зі складання, розгляду і затвердження проекту бюджету.

Бюджетне право — сукупність юридичних норм, на яких базується і діє бюджетна система держави, визначається компетенція органів державної влади й управління та органів місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету.

Бюджетне регулювання — система перерозподілу коштів між бюджетами, що полягає в передаванні частини фінансових ресурсів бюджетів вищих рівнів бюджетам нижчих рівнів з метою збалансування останніх.

Бюджетне фінансування — централізоване виділення з бюджету фінансових ресурсів у вигляді безповоротного, безоплатного надання асигнувань на розвиток економіки, соціально-культурні заходи, оборону та інші суспільні потреби.

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджету систему.

Бюджетний устрій — структура бюджетної системи, принципи її побудови та організація функціонування. Бюджетний устрій ґрунтується на державному устрої та адміністративно-територіальному поділі держави.

Бюджетний федералізм — законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної, соціально-економічної і політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної і суспільної солідарності.

Видатки бюджету — грошові кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених у бюджеті, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Виконання бюджету — мобілізація запланованих доходів бюджету і фінансування передбачених видатків. Бюджет виконується бюджетним розписом.

Власні доходи місцевих бюджетів — доходи, що мобілізуються місцевою владою самостійно на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених місцевим органом влади.

Внутрішній державний борг — це державний борг за внутрішніми державними запозиченнями.

Державний борг — непогашена на конкретну дату основна сума заборгованості за фінансовими зобов'язаннями держави з фіксованим строком.

Державний кредит — сукупність специфічних економічних відносин між державою в особі органів влади й управління, з одного боку, і фізичними та юридичними особами, урядами іноземних країн — з другого, за яких держава виступає в ролі позичальника, кредитора і гаранта.

Дефіцит бюджету — від'ємне сальдо бюджету, перевищення видатків бюджету над його доходами.

Доходи бюджету — грошові кошти, що надходять у розпорядження держави на безвідплатній і безповоротній основі відповідно до чинного бюджетного і податкового законодавства (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Закріплені доходи місцевих бюджетів — це доходи, що зараховуються до місцевих бюджетів у повній сумі або за твердо фіксованими нормативами відповідно до рішень органів державної влади.

Зовнішній державний борг — це державний борг за зовнішніми запозиченнями держави.

Капітальний державний борг — загальна сума заборгованості й процентів, що мають бути сплачені за позиками.

Капітальні бюджетні видатки — видатки, пов'язані з інвестуванням бюджетних коштів в основні засоби і нематеріальні активи, зі створенням державних запасів і резервів.

Коефіцієнт обслуговування державного боргу — відношення всіх платежів із зовнішньої заборгованості до валютних надходжень держави, виражене у відсотках.

Міжбюджетні відносини — відносини між органами влади різних рівнів щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій.

Міжбюджетні трансферти — кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;

Місцеві бюджети — бюджети адміністративно-територіальних одиниць; містять у собі доходи і видатки на виконання повноважень відповідних органів влади. Це фінансовий план органів місцевого самоврядування на бюджетний період.

Обслуговування державного боргу — погашення позик, виплата процентів за ними, уточнення і зміни умов погашення випущених позик.

Поточний державний борг — сума заборгованості держави, що підлягає погашенню в поточному році, та належних до сплати в цей період процентів з усіх випущених на даний момент державних позик.

Поточні бюджетні видатки — видатки бюджету, передбачені для покриття поточних потреб юридичних і фізичних осіб.

Управління державним боргом — комплекс заходів, що здійснює держава в особі її уповноважених органів із визначення умов залучення коштів, їх розміщення і погашення та забезпечення платоспроможності держави.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 5.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

5.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Бюджет		
Місцеві бюджети		
Міжбюджетні відносини		
Бюджетний федералізм		
Державний кредит		
Державний борг		

5.1.2. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Визначення терміна (поняття)	Термін (поняття)
Визначення 1. Економічні відносини між державою та фізичними і юридичними особами з приводу розподілу і перерозподілу ВВП (частково і національного багатства) задля формування і використання грошового фонду, призначеного для виконання державою її функцій та завдань	1) бюджетне право; 2) коефіцієнт обслуговування державного боргу; 3) бюджет;
Визначення 2. Сукупність економічних відносин між державою в особі органів управління та фізичними і юридичними особами, за яких держава є позичальником, кредитором та гарантом	4) капітальний державний борг; 5) державний кредит; 6) управління державним боргом;

Визначення 3. Сума заборгованості перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, що складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, процентів за ними	7) власні доходи місцевих бюджетів; 8) поточні видатки бюджету; 9) бюджетний процес; 10) державний борг; 11) профіцит бюджету; 12) місцеві фінанси; 13) обслуговування державного боргу; 14) бюджетне планування; 15) бюджетна система; 16) закріплені доходи; 17) бюджетний федералізм
Визначення 4. Система формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань — як власних, так і делегованих	
Визначення 5. Сукупність різних видів бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устроїв та врегульована нормами права	
Визначення 6. Регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджету систему	
Визначення 7. Законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади, паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної, соціально-економічної та політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної, суспільної солідарності	
Визначення 8. Доходи, що зараховуються до місцевих бюджетів у повній сумі або за твердо фіксованими нормативами відповідно до рішень органів державної влади	
Визначення 9. Комплекс заходів, що здійснює держава в особі її уповноважених органів із визначення умов залучення коштів, їх розміщення і погашення та забезпечення платоспроможності держави	
Визначення 10. Процес погашення позик, виплата процентів за ними, уточнення та зміна умов погашення випущених позик	

5.1.3. Установити, які саме принципи побудови бюджетної системи України наведені в запропонованому переліку:

Зміст принципу	Поняття
Принцип 1. Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача	1) принцип єдності; 2) принцип самостійності; 3) принцип повноти; 4) принцип обґрунтованості; 5) принцип субсидіарності; 6) принцип публічності та прозорості; 7) принцип ефективності та результативності; 8) принцип цільового використання бюджетних коштів; 9) принцип справедливості і неупередженості; 10) принцип збалансованості
Принцип 2. Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями	
Принцип 3. Інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету й місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету і місцевих бюджетів	
Принцип 4. Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період	
Принцип 5. Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик і правил	
Принцип 6. Під час складання та виконання бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, через забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів	

Завдання 5.2. Схематичні завдання

5.2.1. Розробити інтелект-карту за питаннями:

Варіант А: Бюджетна система.

Варіант Б: Державний борг.

Варіант В: Місцеві бюджети.
 Варіант Г: Бюджетний дефіцит.
 Варіант Д: Державний кредит.

5.2.2. Розробити конспект-схему за питаннями:

Варіант А: Бюджетна система.
 Варіант Б: Державний борг.
 Варіант В: Доходи та видатки бюджету.

5.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

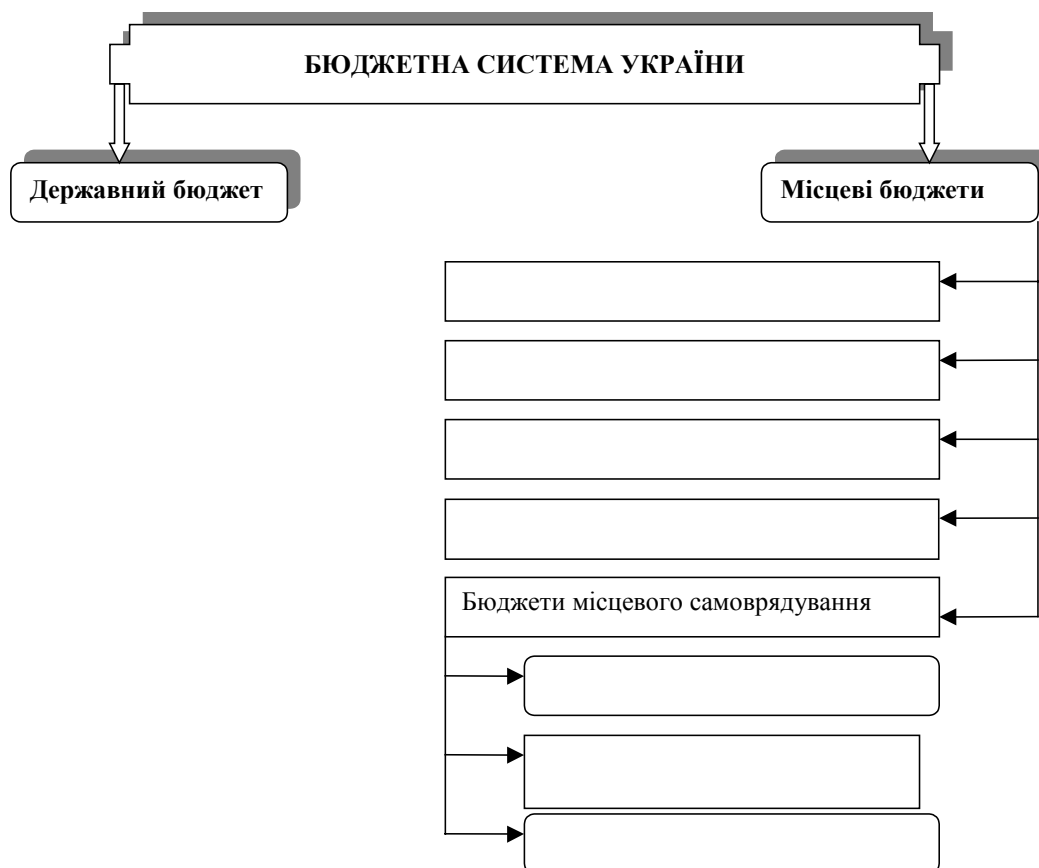

Рис. Структура бюджетної системи України

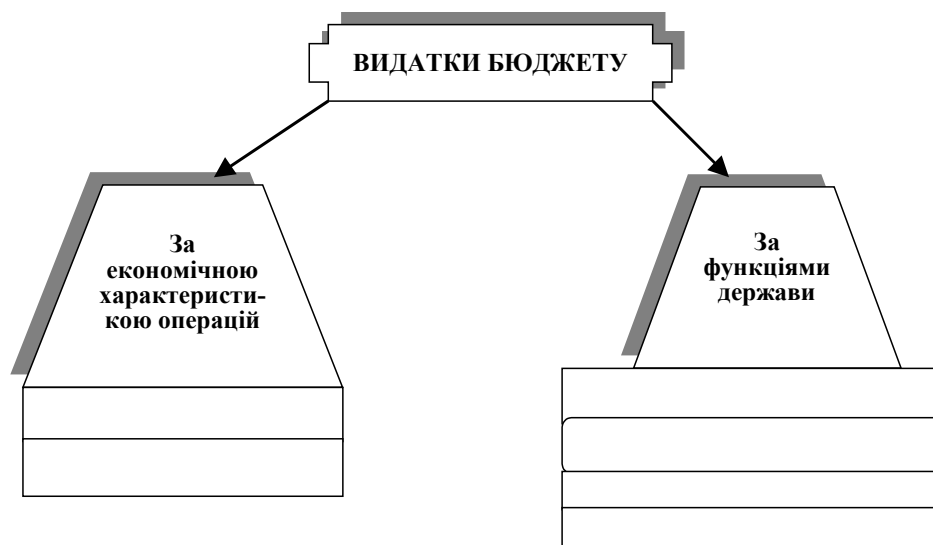

Рис. Класифікація видатків бюджету

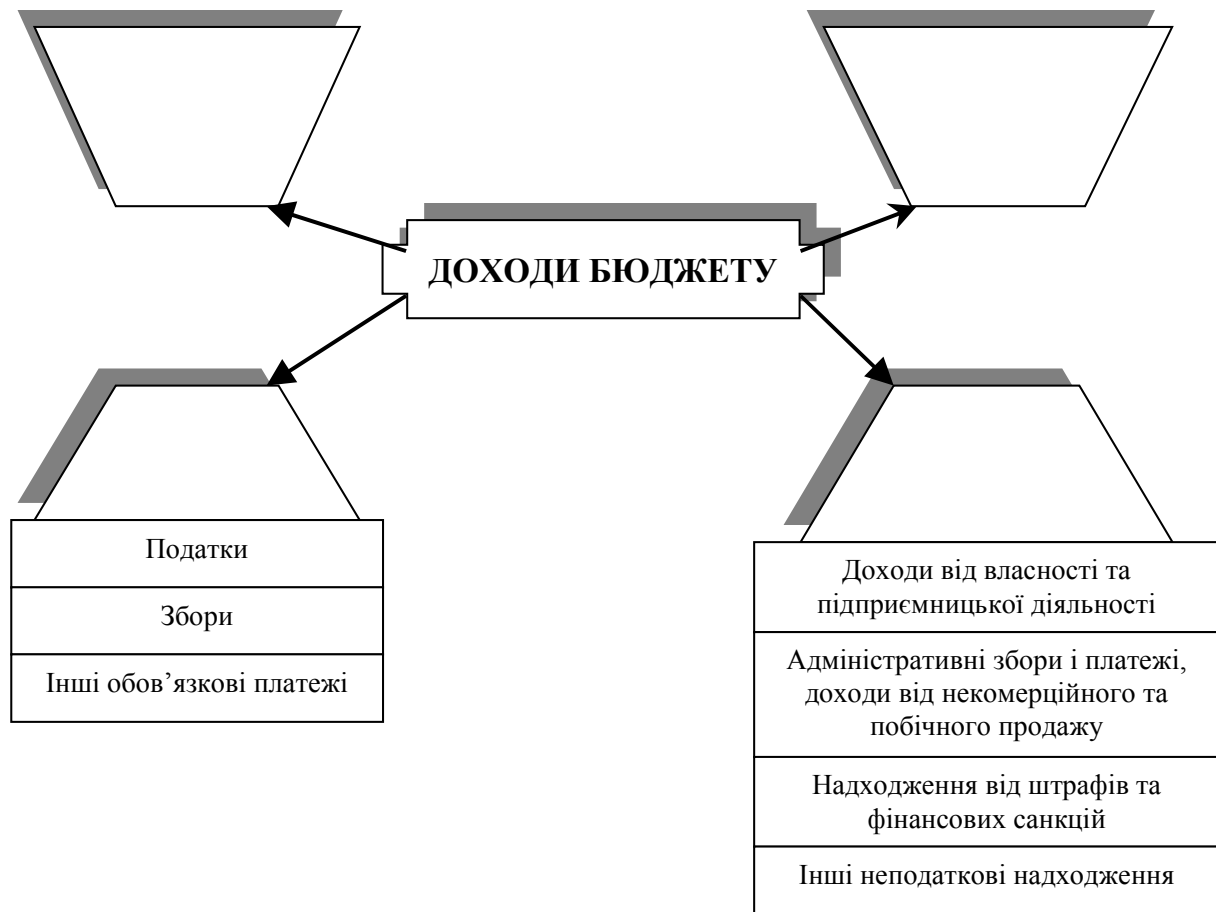

Рис. Класифікація доходів бюджету

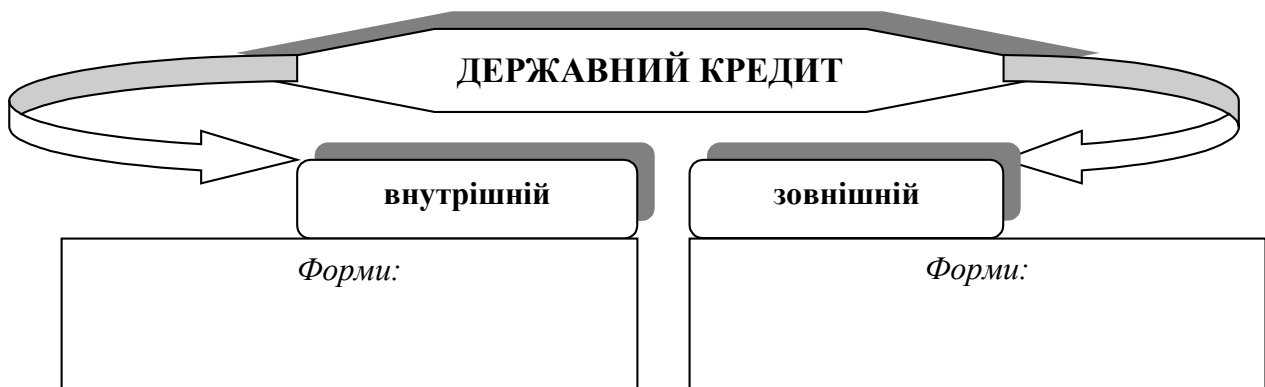

Рис. Форми внутрішнього та зовнішнього державного кредиту

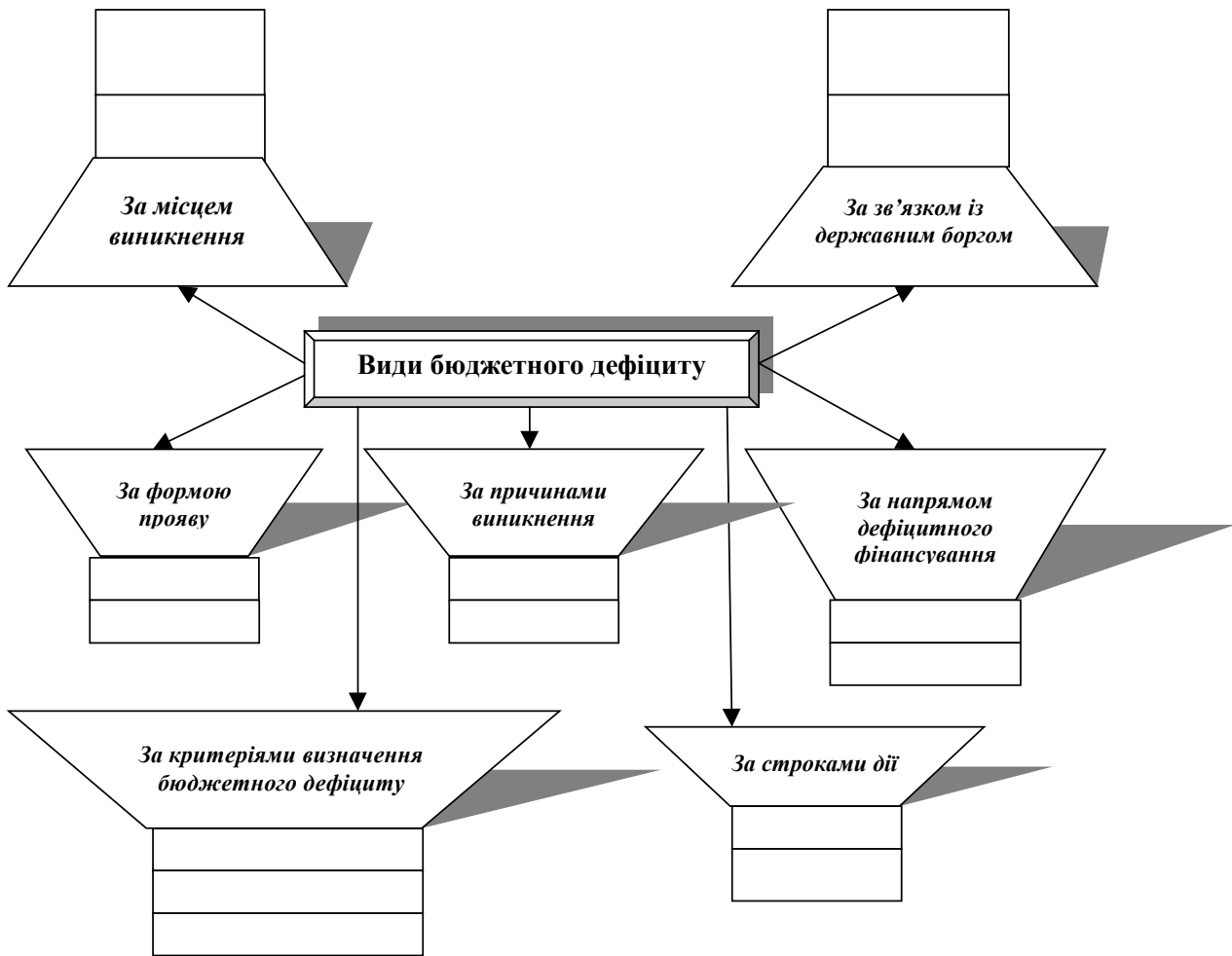

Рис. Види бюджетного дефіциту

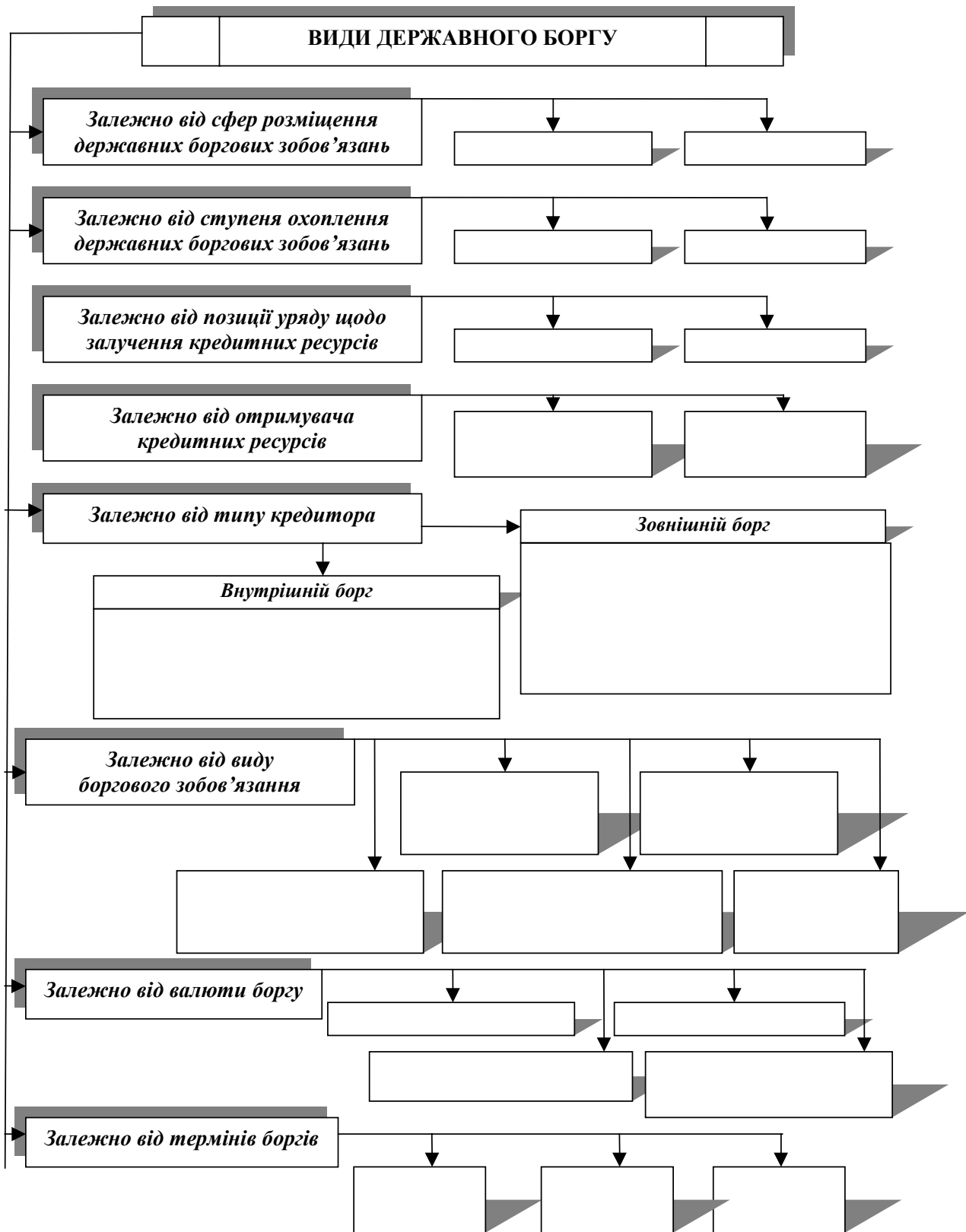

Рис. Види державного боргу

Рис. Методи управління державним боргом

Завдання 5.3. Тестові завдання

5.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Специфічними ознаками бюджетних відносин є:

- а) розподільний характер;
- б) формування та використання централізованого фонду грошових коштів держави;
- в) вартісне вираження відносин;
- г) всеохопний характер;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. До поточних бюджетних видатків відносять:

- а) оплата праці;
- б) закупівля предметів і матеріалів;
- в) оплата транспортних і комунальних послуг;
- г) виплата пенсії;
- д) виплата допомоги;
- е) усі відповіді (а — д) правильні;
- є) усі відповіді (а — д) неправильні.

Тест 3. Який принцип бюджетної системи передбачає, що розподіл видатків між бюджетами ґрунтується на максимально можливому наближенні надання гарантованих суспільних послуг до їх безпосереднього споживача:

- а) справедливості;
- б) підпорядкованості;
- в) субсидіарності;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 4. Згідно з Бюджетним кодексом України видатки бюджету класифікуються за:

- а) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки;
- б) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів;

- в) бюджетними програмами;
- г) відповіді (а, б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 5. До бюджетів місцевого самоврядування відносять:

- а) бюджети міст;
- б) бюджети селищ;
- в) бюджети сіл;
- г) відповіді (а, б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 6. За причинами виникнення виділяють такі види бюджетного дефіциту:

- а) відкритий;
- б) вимушений;
- в) свідомий;
- д) відповіді (б, в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) правильні;
- є) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 7. Передання зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову позику з метою продовження терміну позики — це:

- а) конверсія;
- б) уніфікація;
- в) консолідація;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 8. Дохідна частина місцевих бюджетів формується за рахунок:

- а) закріплених доходів;
- б) власних доходів;
- в) міжбюджетних трансфертів;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

5.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. <i>Видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, міжнародних відносин та інші, які не можуть бути передані на виконання місцевій владі, — це видатки на здійснення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) делегованих повноважень; б) делегованих повноважень; в) власних повноважень 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ 	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 2. <i>Зміна дохідності державних позик — це:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) конверсія; б) уніфікація; в) консолідація; г) відстрочення погашення 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 3. <i>Капітальні видатки — це:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) видатки, пов'язані з інвестуванням бюджетних коштів; б) видатки на закупівлю товарів і послуг, необхідних для утримання економічної і соціальної інфраструктури; в) видатки на покриття поточних потреб юридичних і фізичних осіб 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ 	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 4. <i>Кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого з метою збалансування дохідної спроможності бюджету, — це...</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) дотація для покриття збитків; б) субсидії на фінансування інвестиційних проєктів; в) дотація вирівнювання 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ 	<p>Пояснення</p>

5.3.3. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Виділення коштів з бюджету може здійснюватись у таких формах ...
Бюджетний процес включає такі стадії ...
Сукупність різних видів бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устроїв і врегульована нормами права являє собою ...
Складовими бюджетної системи є ...
В Україні існують такі види міжбюджетних трансфертів ...
Формами внутрішнього державного кредиту вважаються ...
До методів управління державним боргом слід віднести ...
Формами зовнішнього кредиту є ...
Бюджетним відносинам характерні такі ознаки ...
До складу місцевих фінансових ресурсів включають ...

Завдання 5.4. Правильні та хибні твердження

5.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Міжбюджетні трансферти, які призначені для конкретно визначених цілей, — це дотації вирівнювання	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 2. Для формування доходів бюджету може використовуватись емісійний метод	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 3. Призначенням бюджету є забезпечення розподілу і перерозподілу ВВП між галузями економіки, верствами населення і територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 4. Одним із методів централізації грошових коштів є отримання доходів від державних угідь, майна і послуг	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 5. Доходи від власності та підприємницької діяльності належать до податкових надходжень бюджету	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 6. Бюджетний дефіцит — це завжди негативне явище	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 7. Принцип єдності бюджетної системи передбачає об'єднання усіх видів бюджетів в єдиному Зведеному бюджеті країни	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 8. Місцеві податки та збори встановлюються на власний розсуд органів місцевого самоврядування із самостійно розробленого переліку	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 9. В Україні застосовується банківська форма обслуговування Державного та місцевих бюджетів	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 10. Зведений бюджет в Україні затверджується у формі закону	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>

5.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свою відповідь.

1. В Україні застосовується казначейська форма касового виконання Державного та місцевого бюджетів.

2. Відкритий дефіцит бюджету — це офіційно визнаний дефіцит бюджету в Законі України «Про Державний бюджет».

3. Місцеві податки та збори в Україні зараховуються як до Державного, так і місцевих бюджетів.

4. У випадку державного кредиту держава може виступати в ролі тільки позичальника.

5. Характерними ознаками бюджетних відносин є те, що вони мають перерозподільний, всеохопний та законодавчо регламентований характер.

6. Суспільне призначення бюджету реалізується через контрольну функцію.

7. Для визначення коефіцієнта обслуговування зовнішнього боргу використовують такий показник, як частка зовнішнього боргу у виробленому ВВП в країні за певний період.

8. Сукупність різних видів бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, адміністративно-територіального устрою та врегульована нормами права, називається бюджетною політикою.

9. Секвестр, як один із методів боротьби з бюджетним дефіцитом, передбачає пропорційне скорочення бюджетних видатків, включаючи захищені статті видатків бюджету, щомісячно до кінця фінансового року.

10. Формами прояву державного кредиту крім державних позик є державні гарантії.

11. Емісійний та податковий методи формування доходів може використовувати як держава, так і суб'єкти господарювання.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 5.5. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Проаналізувати взаємозв'язок між бюджетним дефіцитом та фінансовою стабільністю держави.

2. Проаналізувати причинно-наслідковий зв'язок між бюджетним дефіцитом, державним кредитом та державним боргом.

3. Визначити, як збільшення державного боргу впливає на фінансову безпеку держави.

4. Які причини та наслідки бюджетного дефіциту в Україні?

Завдання 5.6. Робота із законодавством

5.6.1. Опрацювати Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, статті 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 55, 63, 64, 69, 71, 74, 81, 82, 86, 96, 98. Знайти відповіді на такі питання:

➤ Що таке бюджет? Визначити складові загального та спеціального фонду бюджету.

➤ Що таке Зведений бюджет України? З якою метою він розробляється?

➤ Яка структура бюджетної системи України?

➤ Визначити принципи побудови бюджетної системи України.

➤ Як класифікують доходи бюджету та які їх види виокремлюють за бюджетної класифікації?

➤ Як класифікують видатки бюджету та які їх види виокремлюють за кожної з наведених класифікацій?

➤ Які види надходжень входять до складу неподаткових надходжень бюджету?

➤ Що таке трансферти? Які їх особливості як надходжень бюджету?

➤ Що таке бюджетний процес та які стадії включає? Визначте учасників бюджетного процесу.

➤ Що таке виконання бюджету? Які органи в Україні забезпечують реалізацію цього процесу?

➤ Які статті видатків бюджету вважаються захищеними? Наведіть їх перелік.

➤ Що таке місцевий бюджет?

➤ Що таке бюджет розвитку? Які надходження та видатки включаються до його складу?

➤ Які доходи місцевих бюджетів не враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів?

➤ Що таке закріплені доходи місцевих бюджетів? Подати їх перелік.

➤ Поняття міжбюджетних відносин.

➤ Які є види міжбюджетних трансфертів в Україні?

➤ Які параметри враховуються під час розподілу обсягів міжбюджетних трансфертів в Україні?

➤ Який граничний показник загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду встановлено у Бюджетному кодексі?

➤ Які джерела фінансування дефіциту бюджету передбачені в Україні? Які визначені як заборонені?

Завдання 5.7. Ситуаційні завдання

5.7.1. Заповнити таблицю, використовуючи статистичні дані Державної казначейської служби України ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>), та визначити сальдо бюджету (дефіцит, профіцит, збалансований бюджет) (не менше ніж за п'ять останніх років). Окресліть чинники, що впливають на сальдо бюджету та обґрунтуйте можливі наслідки дефіциту/профіциту Державного бюджету України.

Рік	Доходи Державного бюджету України	Видатки Державного бюджету України	Сальдо бюджету

5.7.2. Заповнити таблицю, використовуючи статистичні дані Державної казначейської служби України ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>), та проаналізувати динаміку і структуру доходів Державного бюджету України (не менше ніж за п'ять останніх років), визначити сучасні тенденції та обґрунтувати чинники, що впливають на їх формування.

Таблиця для аналізу:

Рік	Податкові надходження	Доходи неподаткового характеру		
		Неподаткові надходження	Доходи від операцій із капіталом	Офіційні трансферти

5.7.3. Заповнити таблицю, використовуючи статистичні дані Державної казначейської служби України ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>), та проаналізувати динаміку і структуру видатків Державного бюджету України (не менше ніж за п'ять останніх років), визначити сучасні тенденції та обґрунтувати чинники, що впливають на них.

Видатки бюджету за функціональною класифікацією видатків	Роки				
Оборона					
Освіта					
Охорона здоров'я					
Економічна діяльність					
Соціальний захист та соціальне забезпечення					
Інші					

Завдання 5.8. Робота в малих групах

5.8.1. Сформувати групи студентів (дві-чотири особи), які досліджуватимуть сучасні тенденції доходів і видатків Державного бюджету в Україні.

Завдання:

Проаналізувати й підготувати експертний висновок у вигляді презентації сучасних тенденцій доходів і видатків Зведеного бюджету в Україні (не менше ніж за останні п'ять років), використовуючи статистичні дані Державної казначейської служби України ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>):

1) у сфері розподілу доходів та видатків за видами бюджетів (Державний бюджет, місцеві бюджети);

2) у сфері податкових надходжень;

3) у сфері неподаткових надходжень;

4) у сфері доходів від операцій з капіталом;

5) у сфері офіційних трансфертів;

6) у частині видатків на загальнодержавні функції;

7) у частині видатків на економічну діяльність;

8) у частині видатків на виконання соціальних функцій держави;

9) у частині видатків на виконання економічної функції держави;

10) у частині загального фонду Державного бюджету України;

11) у частині спеціального фонду Державного бюджету України.

Основні показники, які можуть бути використані для аналізу:

Показник	Аналітичні дані
Надходження від зазначених доходів до бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Частка зазначених доходів у ВВП	
Частка зазначених за видами у доходах бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Частка зазначених видатків у видатках бюджету (місцевого, державного, зведеного)	
Інші	

5.8.2. Сформувати дві групи студентів (дві-чотири особи), які відстоюватимуть протилежні позиції (ці групи сформувати зі студентів, які мають протилежні позиції з приводу дискусійного питання). Студентські групи заздалегідь готують свої виступи, шукають аргументи, щоб переконати аудиторію. Кінцева мета: виграти гру, переконавши більшість у правильності своєї позиції (може бути перевірено голосуванням аудиторії).

Завдання — протилежні позиції:

Дефіцит бюджету — позитивне явище в економіці	Дефіцит бюджету — негативне явище в економіці
Соціальна спрямованість видатків бюджету — «ЗА»	Соціальна спрямованість видатків бюджету — «ПРОТИ»
У кого позичати кошти:	
внутрішні кредитори	зовнішні кредитори

5.8.3. Заповнити наведені нижче таблиці, дати пояснення та обґрунтування за поставленими питаннями.

Що означає «бюджетна політика держави»? Які макроекономічні показники впливають на бюджетну політику?	
Визначити ключові внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на бюджетну політику України. Пояснити, як відбувається цей вплив	
Внутрішні чинники	Зовнішні чинники

<i>Обґрунтувати чинники, які потрібно здійснити у сфері боргової політики в Україні</i>		
<i>Заходи</i>	<i>Очікуваний позитивний ефект</i>	<i>Можливі негативні наслідки, ризики</i>
<i>Щодо внутрішнього боргу</i>		
<i>Щодо зовнішнього боргу</i>		

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Визначте тенденції структурних зрушень у формуванні доходів Державного бюджету України та чинники, що впливають на них.
2. Оцінка структури видатків Державного бюджету України. До яких наслідків може призвести подальше зростання видатків бюджету на соціальний захист?
3. Співвідношення Державного та місцевих бюджетів в Україні і чинники, що його визначають.
4. Охарактеризуйте бюджетні пріоритети України (за останні п'ять років), порівняйте їх із Програмою уряду (Програма діяльності Кабінету Міністрів України) та Програмою Президента.
5. Перспективи застосування світового досвіду в удосконаленні програмно-цільового методу планування бюджету.
6. Аналіз моделей бюджетного федералізму та можливості застосування їх в Україні.
7. Напрями зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів в Україні.
8. До яких наслідків може призвести зростання міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів?
9. Позитивні та негативні аспекти бюджетного дефіциту.
10. Вплив державного боргу на фінансову безпеку держави.
11. Порівняльний аналіз джерел фінансування бюджетного дефіциту. Досвід застосування в Україні.
12. Дискусійні питання щодо визначення пріоритетів спрямування державних запозичень.
13. Дискусійні питання щодо тягаря державного боргу.
14. Фінансові інструменти, що використовуються для обмеження розміру державного боргу. Аналіз світового досвіду та реальні можливості його застосування в Україні.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Яка структура і тенденції доходів Державного бюджету України?
2. Наскільки вагомі неподаткові надходження бюджету в Україні?
3. Яка структура і тенденції видатків Державного бюджету України?
4. Наскільки бюджет України є «соціальним»?
5. Чи зростає державний борг в Україні?
6. Взаємозв'язок бюджетного дефіциту і дефіциту платіжного балансу в Україні.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

7. Скільки держава витрачає на обслуговування і на погашення державного боргу? Зіставлення цих витрат із ВВП, з видатками бюджету, з доходами бюджету, з податковими доходами бюджету.

8. Яку роль відіграють міжбюджетні трансферти в доходах місцевих бюджетів?

9. Яка структура і динаміка доходів місцевих бюджетів в Україні?

10. Яка структура і динаміка видатків місцевих бюджетів в Україні?

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій¹

1. Бюджетний устрій і бюджетна система України на сучасному етапі. Оцінка можливих підходів до вирішення питання про підвищення ролі й значення бюджетних відносин у посиленні економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань.

2. Перспективи удосконалення програмно-цільового методу бюджетного планування в Україні.

3. Проблеми вдосконалення міжбюджетних трансфертів в Україні.

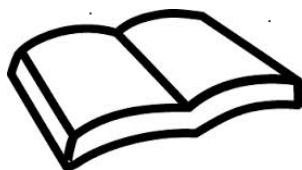
4. Проблеми посилення ролі податкових надходжень у складі доходів місцевих бюджетів в Україні.

5. Політика дефіцитного фінансування та її значення в розширенні державного сектору і побудові соціально орієнтованих економік.

6. Реструктуризація і рефінансування як основні методи управління державним боргом в Україні.

7. Проблеми внутрішнього і зовнішнього державного боргу.

8. Кредитні програми агропромислового комплексу, які здійснює уряд України.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Про Державний бюджет України (на відповідний рік) : Закон України.

3. Бюджетний менеджмент : підруч. / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Л. Д. Сафонова [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Федосова. — К. : КНЕУ, 2004. — 864 с.

4. *Фещенко Л. В.* Бюджетна система України : навч. посіб. / Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. — К. : Кондор, 2008. — 440 с.

5. Бюджетна система : підруч. / А. Є. Буряченко, Л. П. Гладченко, С. Я. Кондратюк [та ін.] ; за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012.

6. *Кремень О. І.* Фінанси : навч. посіб. / О. І. Кремень, В. М. Кремень. — К. : Центр учбов. літератури, 2012. — 413 с.

7. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 310 с.

8. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.

9. *Юхименко П. І.* Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник [та ін.] ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

10. *Александров И. М.* Бюджетная система Российской Федерации : учеб. / И. М. Александров. — 2-е изд. — М. : Издат.-торг. корпорация «Дашков и К°», 2007. — 486 с.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

11. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. — Львів : Каменяр, 2000. — 303 с.
12. Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Булгакова, О. І. Барановський, Г. В. Кучер [та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. — К. : КНТЕУ, 2010. — 396 с.
13. Бюджетная система России : учеб. / В. А. Парыгина, К. Браун, Д. Э. Стиглиц [и др.]. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : Eksmo Education : Эксмо, 2006. — 752 с.
14. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. / Л. В. Панкевич, М. А. Зварич, П. Я. Могиляк, Б. І. Хомічак. — К. : Знання, 2006. — 293 с.
15. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012–2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України : монографія / за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Академія фін. управління, 2011. — Ч. 1. — 268 с.
16. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012–2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України : монографія / за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Академія фін. управління, 2011. — Ч. 2. — 702 с.
17. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора : навч. посіб. / О. В. Длугопольський / ТНЕУ — Тернопіль : Екон. думка, 2007. — 488 с.
18. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці : монографія / В. Д. Лагутін. — К. : КНТЕУ, 2007. — 248 с.
19. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. — К. : Наук. думка, 2006. — 432 с.
20. Місцеві бюджети в умовах кризових явищ і реформування : монографія / за заг. ред. О. Л. Яременка. — Х. : ХІФ УДУФМТ, 2011. — 182 с.
21. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання : аналіт. доп. / О. О. Молдован, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко ; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2010. — 72 с.
22. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія та практика : монографія / Ц. Г. Огонь. — К. : КНТЕУ, 2003. — 580 с.
23. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. М. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
24. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія / К. В. Павлюк. — К. : НДФІ, 2006. — 584 с.

РОЗДІЛ 6

Тема: Фінанси суб'єктів господарювання

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності фінансів суб'єктів господарювання;
- розуміння специфіки фінансових відносин при дослідженні фінансової діяльності суб'єктів господарювання різної організаційно-правової форми й різного юридичного статусу;
- формування фінансової грамотності, дослідницьких навиків і умінь під час аналізу взаємовідносин підприємств із державою та інституціями фінансового ринку;
- здатність оцінити вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на фінансову діяльність суб'єктів господарювання;
- розвиток критичного мислення при дослідженні дискусійних питань теорії фінансів мікрорівня;
- набуття дослідницьких навичок пошуку інформації, виявлення фінансових проблем, пов'язаних із діяльністю корпорацій, та здатність знаходити шляхи їх вирішення.

Перелік ключових понять і термінів за темою

суб'єкт господарювання; підприємство; господарське товариство; акціонерне товариство; корпорація; приватний підприємець; капітал; статутний капітал; акціонерний капітал; резервний капітал; основний капітал; оборотний капітал; амортизація, інвестиції; фінанси суб'єктів господарювання; фінансові ресурси суб'єктів господарювання; прибуток від звичайної діяльності; чистий прибуток.

Питання до теми

1. Фінанси суб'єктів господарювання як фінансова категорія.
2. Вплив організаційно-правових форм підприємств на формування і використання грошових надходжень.
3. Доходи і витрати суб'єктів господарювання.
4. Корпоративні фінанси й особливості їх функціонування.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Фінанси суб'єктів господарювання як фінансова категорія

Фінанси суб'єктів господарювання — це економічні відносини щодо руху грошових потоків у зв'язку з формуванням, розподілом і використанням грошових ресурсів та грошових фондів підприємств, установ, організацій у процесі відтворення. Специфіка цих відносин полягає в тому, що створені фінансові фонди та мобілізовані кошти призначені не для подальшого перерозподілу, як це відбувається у сфері державних фінансів, а для обслуговування процесу виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг.

Серед характерних ознак фінансів суб'єктів господарювання є їх розподільний характер. Разом з тим саме на мікрорівні дуже яскраво проявляється тісний взаємозв'язок і взаємодія таких стадій відтворювального процесу, як розподіл та обмін. Обмінні операції забезпечують остаточне визначення вартості виробленого продукту, створюють передумови для процесу розподілу та можуть впливати на його пропорції.

Потрібно звернути увагу на одну з важливих особливостей фінансів суб'єктів господарювання, пов'язану з тим, що фінансові ресурси підприємства обслуговують кругообіг його виробничих фондів та безпосередньо впливають на обсяги виробництва, його безперервність, можливість формування достатніх для розширеного відтворення фінансових фондів. Недостатній обсяг, несвоєчасність виконання фінансових зобов'язань, нецільовий характер і неефективність використання фінансових фондів негативно позначаються на показниках діяльності суб'єкта господарювання, що свідчить про необхідність контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Фінанси суб'єктів господарювання як економічна категорія проявляються та виражають свою сутність через такі функції:

— формування та використання фінансових фондів і фінансових ресурсів для забезпечення операційної та фінансової діяльності, виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання. На рівні підприємств формуються найважливіші види первинних доходів — прибуток і заробітна плата, які становлять основу процесів перерозподілу і створюють базу насамперед для фінансів домогосподарств і державних фінансів;

— контроль за формуванням та використанням фінансових фондів і фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Фінансові відносини втілюються в грошових потоках. Для суб'єктів господарювання їх можна розділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фінансові потоки полягають у розподілі грошових надходжень від різних видів діяльності, формуванні в результаті цього прибутку, його подальшому розподілі, а також у формуванні амортизаційних відрахувань, розподілі коштів, отриманих як зовнішнє фінансування. Зовнішні фінансові потоки виникають у зв'язку з існуванням фінансових взаємовідносин підприємств, установ, організацій із державою, покупцями і постачальниками, банками, страховими компаніями, лізинговими компаніями, аудиторами, посередниками фінансового ринку тощо.

2. Вплив організаційно-правових форм підприємств на формування і використання грошових надходжень

Умовою існування ринкової економіки взагалі є присутність на ринку товаровиробника. Головна відмінність товаровиробника — форма власності, яка є першоосновою будь-якого підприємства: приватна, державна, колективна, що відрізняє підприємства одне від іншого формами володіння капіталом, розподілу і використання прибутків.

На організацію фінансів підприємств впливають не тільки організаційно-правові форми господарювання, а й галузева специфіка виробництва, сфера і характер діяльності суб'єкта господарювання. Особливості фінансів обумовлені характером виробництва, тобто технологічними особливостями виробництва, тривалістю виробничого циклу, залежністю виробництва від природних і кліматичних умов тощо.

3. Доходи і витрати суб'єктів господарювання

У процесі господарської діяльності підприємства отримують доходи, здійснюють витрати, визначають фінансові результати діяльності. Суб'єкти господарювання отримують доходи внаслідок різних видів своєї діяльності, насамперед операційної та фінансової. Важливо розуміти, що існують такі грошові надходження, які не є доходами: отримані кредити, бюджетні асигнування, страхове відшкодування, внески власників до статутного фонду тощо.

З позиції фінансів витрати підприємства означають використання грошових коштів, які можуть спрямовуватися на забезпечення процесу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг), інші операційні заходи, на відтворення основних засобів, на соціальні цілі та ін. При цьому слід ураховувати, що витрати і собівартість продукції (робіт, послуг) підприємства не є тотожними поняттями. Розуміння відмінностей між ними надзвичайно важливе для належного визначення фінансових результатів діяльності, зіставлення отриманих доходів із відповідними затратами (наприклад, для виробництва продукції — це різниця між чистим доходом від реалізації та собівартістю).

Суб'єкти господарювання можуть відшкодувати свої витрати у такий спосіб:

- включати витрати до складу собівартості товарів, робіт, послуг;
- покривати витрати за рахунок отриманого прибутку;
- у разі кошторисного фінансування, де послуги надаються споживачам безоплатно, усі витрати відшкодовуються за рахунок зовнішніх джерел фінансування, які виділяються безповоротно і безоплатно.

Залежно від джерел формування фінансові ресурси підприємств поділяються на:

- створені за рахунок власних і прирівняних до власних грошових надходжень;
- грошові ресурси, мобілізовані на фінансовому ринку;
- грошові ресурси, що надходять у порядку перерозподілу.

За правом власності фінансові ресурси поділяються на:

- власні фінансові ресурси, основну роль серед яких відіграють прибуток та амортизація;
- залучені кошти, їх особливістю є переважно цільовий характер і безповоротність;
- запозичені фінансові ресурси, основу яких становлять банківські позички.

Важливо звернути увагу на фінансові ресурси, які можуть отримувати суб'єкти господарювання від держави: державні дотації, державні субсидії, бюджетні інвестиції та бюджетні кредити.

Фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання може бути позитивним (прибуток) і від'ємним (збиток). З позиції фінансів, прибуток являє собою один із видів первинних доходів і є основною складовою власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Чистий прибуток має досить широкий спектр напрямів використання, починаючи від реінвестування в розвиток власного підприємства і закінчуючи благодійними заходами. Збиток же потребує пошуку джерел відшкодування, щоб можна було відновити обсяги виробництва, досягнуті до того, як утворилися збитки.

4. Корпоративні фінанси й особливості їх функціонування

Характер формування, розподілу і використання фінансових фондів залежить насамперед від форми власності, організаційно-правової форми юридичної особи, галузевої належності, методу організації фінансової діяльності.

Особливе значення в умовах індустріального розвитку відіграють великі підприємства, засновані на акціонерній формі власності — корпорації. Сьогодні вони виробляють основний обсяг ВВП у країнах із розвинутою економікою, а також потужно впливають на фінансові ринки. Доцільно звернути увагу на специфічні особливості організації фінансів корпорацій. По-перше, статутний фонд вони утворюють за допомогою розміщення акцій, які дають змогу концентрувати дрібні капітали багатьох власників. По-друге, акціонерний капітал формується за допомогою механізмів фінансового ринку. У зв'язку з цим функціонування корпорації прямо залежить від курсу її акцій, який впливає на можливості залучення додаткового капіталу, а отже на розвиток корпорації. У цьому контексті важливо звернути увагу на дивідендну політику, яка вирішує питання розподілу прибутку між корпорацією та акціонерами, а також має значний вплив на курс акцій.

Під час розгляду фінансів корпорацій потрібно усвідомлювати, що для корпорацій прибуток фактично втратив свою роль основного чинника розвитку. Нині питання розвитку корпорації вирішують насамперед через залучення капіталу (як акціонерного, так і позичкового) з фінансового ринку. Саме тому основна мета діяльності корпорацій полягає у зростанні ринкової вартості акції (тобто в збільшенні капіталізації) в інтересах її власника.

Діяльність корпорацій пов'язана з розв'язанням низки важливих фінансових проблем, основними серед яких є такі: якою має бути структура капіталу; які мають бути пропорції розподілу прибутку між корпорацією та її власниками (дивідендна політика); як збільшити капіталізацію корпорації; як розв'язати проблему агентського конфлікту (між менеджерами та власниками-акціонерами) та ін. Крім того, на діяльність корпорацій впливає явище асиметрії інформації, суть якого полягає в тому, що акціонери на відміну від менеджерів не володіють усією повнотою інформації про фінансово-господарську діяльність корпорації. Асиметрія інформації має значний вплив на поведінку власників і потенційних інвесторів на фінансовому ринку, на курс цінних паперів, на рух інвестиційних потоків.

Зміст основних понять і термінів за темою

Акціонерне товариство — господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і відповідає за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій.

Витрати підприємства — зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Господарські товариства — підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами через об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Дивідендна політика — складова загальної фінансової політики акціонерного товариства, спрямована на зростання ринкової вартості акцій. Полягає в оптимізації пропорцій між тією частиною отриманого прибутку, що йде на споживання, і тією, яку капіталізують.

Доходи підприємства — збільшення економічних вигід у вигляді надходжень активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Капітал — сукупні ресурси, що використовуються в підприємстві (акціонерний капітал, капітал товариства, одноосібний капітал).

Капітал акціонерний — основний капітал акціонерного товариства, визначається статутом підприємства і формується за рахунок емісії акцій.

Капітал вкладений — кошти, вкладені в активи підприємства акціонерами в обмін на акції.

Капітал власний — фінансові засоби окремого суб'єкта господарювання, які належать йому на правах власності і використовуються для формування певної частини його активів. Сукупний власний капітал має такі основні форми: статутний фонд, резервний фонд, цільові (спеціальні) фінансові фонди, нерозподілений прибуток, інші форми власного капіталу.

Капітал залучений — кошти, залучені підприємством зі сторони. Формується завдяки реалізації акцій, розміщених підприємством на ринку цінних паперів, заборгованості щодо заробітної плати і податків, кредиторської заборгованості.

Капітал статутний — початкова сума капіталу підприємства, визначена його статутом. Формується за рахунок внесків засновників та випуску акцій. До статутного капіталу належить вартість основних та обігових коштів.

Результат фінансового підприємства — різниця між доходами та витратами підприємства за певний час.

Фінанси суб'єктів господарювання — економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів на мікроекономічному рівні.

Фінансова ідеологія підприємства — система основних принципів реалізації фінансової діяльності підприємства, яка визначається головною метою його функціонування та фінансовим менталітетом його засновників і менеджерів. Фінансова ідеологія підприємства реалізується в його фінансовій політиці.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 6.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

6.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Базові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Суб'єкт господарювання		
Фінанси суб'єктів господарювання		
Фінансові ресурси суб'єктів господарювання		

Базові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Капітал		
Статутний капітал		

6.1.2. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Визначення	Термін (поняття)
Визначення 1. Виділення державою бюджетних коштів відповідно до затверджених бюджетів та бюджетних розписів суб'єктам господарювання (бюджетним установам) на цілі, передбачені їхніми основними фінансовими планами-кошторисами	1) нерозподілений прибуток; 2) резервний фонд; 3) нематеріальні активи; 4) самофінансування; 5) самоокупність; 6) кошторисне фінансування; 7) фінансова стратегія підприємства; 8) фінансові ресурси; 9) чистий прибуток; 10) статутний капітал
Визначення 2. Об'єкти права, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифікованими (відокремленими від підприємства) та утримуватися підприємством з метою використання протягом більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує строк в один рік) для виробництва, торгівлі, з адміністративною метою чи надання в оренду іншим особам	
Визначення 3. Формування системи довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства і вибір найефективніших шляхів їх досягнення	
Визначення 4. Фонд, який створюється за рахунок чистого прибутку для забезпечення покриття можливих збитків від фінансово-господарської діяльності	
Визначення 5. Частка прибутку підприємства, отримана в результаті діяльності в попередні періоди, яка не була спрямована на виплату дивідендів власникам підприємства чи поповнення власного капіталу підприємства	
Визначення 6. Покриття витрат на просте відтворення виробництва за рахунок отриманих доходів	
Визначення 7. Фінансування діяльності підприємства за рахунок власних фінансових ресурсів	

Завдання 6.2. Схематичні завдання

6.2.1. Розробити інтелект-карту за темою: «Фінанси суб'єктів підприємницької діяльності».

6.2.2. Розробити конспект-схему з класифікації фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва реального сектору економіки, ураховуючи різні авторські підходи.

6.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

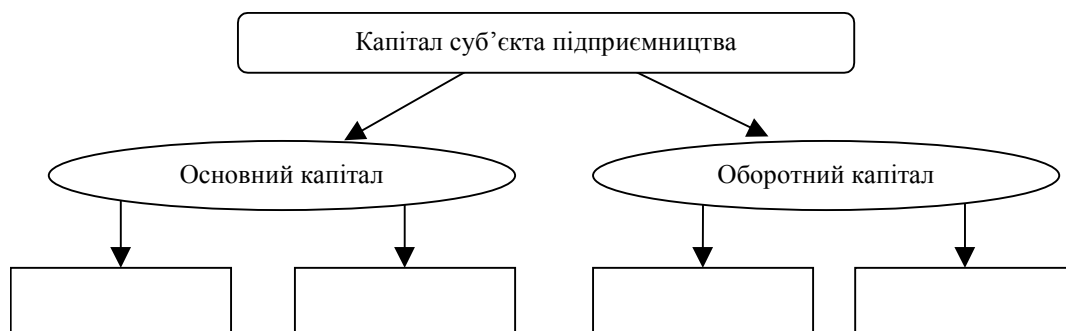

Рис. Структура капіталу суб'єкта підприємництва

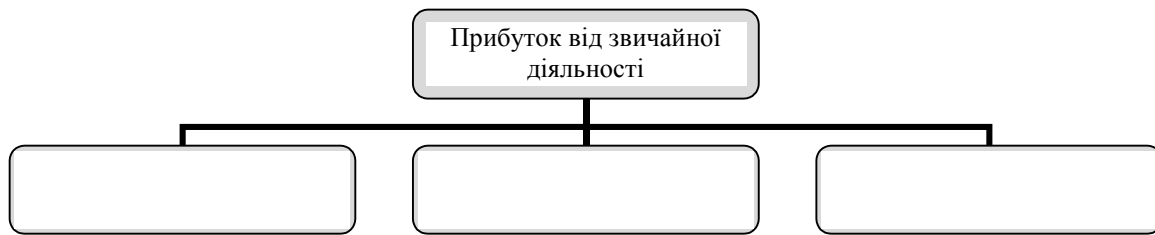

Рис. Складові прибутку від звичайної діяльності

Завдання 6.3. Тестові завдання

6.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Поділ капіталу підприємства на основний та оборотний здійснюється за такими критеріями:

- а) залежно від видів діяльності;
- б) залежно від права власності;
- в) залежно від участі в процесі виробництва й особливостей перенесення власної вартості на продукцію, що виготовляється;
- г) залежно від джерел формування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. До основних принципів організації фінансової діяльності суб'єктів підприємництва належать:

- а) саморегулювання господарської та фінансової діяльності;
- б) самоокупність і самофінансування;
- в) розмежування джерел формування капіталу на власні й позичені;
- г) наявність фінансових резервів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. Власні фінансові ресурси суб'єкта господарювання включають:

- а) кошти засновників;
- б) амортизаційні відрахування;
- в) частину прибутку від звичайної діяльності;
- г) кошти від реалізації основних фондів та нематеріальних активів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 4. Боргове фінансування підприємств може здійснюватись за рахунок:

- а) коштів від продажу корпоративних облігацій;
- б) банківських кредитів;
- в) державного кредиту;
- г) допомоги від вищих органів на умовах повернення;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 5. Фінансування діяльності підприємства за рахунок власних фінансових ресурсів — це:

- а) саморегулювання;
- б) самофінансування;
- в) цільове фінансування;
- г) кошторисне фінансування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 6. Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання може здійснюватися в таких формах:

- а) бюджетне фінансування;
- б) бюджетне кредитування;
- в) банківське кредитування;
- г) самофінансування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

6.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).
Пояснити свій вибір.

<p>Тест 1. Функції організації фінансової діяльності державних підприємств покладаються на:</p> <p>а) Національний банк; б) Міністерство фінансів; в) Міністерство економіки; г) Рахункову палату</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 2. Акціонерні товариства виплачують дивіденди за рахунок:</p> <p>а) прибутку від реалізації продукції; б) доходу від усіх видів діяльності; в) чистого прибутку; г) коштів від продажу корпоративних облігацій</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 3. Акціонери відносно акціонерного товариства є:</p> <p>а) спонсорами; б) партнерами; в) власниками; г) кредиторами</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 4. Мінімальний розмір резервного фонду акціонерного товариства визначається:</p> <p>а) законом України «Про акціонерні товариства»; б) загальними зборами акціонерів; в) правлінням акціонерного товариства; г) постановою Кабінету Міністрів України</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 5. Чистий прибуток приватного підприємства може бути спрямований на:</p> <p>а) оплату товарів і послуг; б) сплату податку на прибуток; в) формування фонду заробітної плати; г) поповнення статутного капіталу</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>
<p>Тест 6. Фінанси суб'єктів господарювання — це:</p> <p>а) збільшення економічних вигід у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань; б) комплекс заходів, спрямованих на досягнення мети підприємства; в) сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні підприємства; г) економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства</p>	<p>Правильна відповідь:</p> <p>а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення</p>

6.3.3. Дописати закінчення наведених нижче фінансових тверджень:

Фінансовим результатом діяльності суб'єкта підприємництва є ...
Господарська операція, що передбачає надання орендареві права користування основними фондами на строк, який не перевищує періоду їх повної амортизації, з обов'язковим поверненням таких фондів їх власникові після закінчення строку лізингової угоди, — це ...
Метод самофінансування передбачає використання у фінансовому забезпеченні інвестиційних процесів...
Власний капітал — це частина активів підприємства, що залишається після вирахування ...
Сума резервів, створених відповідно до законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства, — це ...
Акціонерне товариство — господарське товариство, яке має статутний капітал ...
Акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах ...
Матеріальною основою фінансів суб'єктів господарювання є ...
Зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, що є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства, — це ...
Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства не може бути меншим за ...

Завдання 6.4. Правильні та хибні твердження

6.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Указати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Завдяки фінансам підприємств формуються найважливіші види первинних доходів	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 2. Розподіл чистого прибутку належить до внутрішніх фінансових потоків підприємства	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 3. Фінансові ресурси підприємства — це ресурси виключно у грошовій формі	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 4. Підприємство сплачує ПДВ за рахунок отриманого прибутку	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 5. Покриття збитків державних підприємств можливе за рахунок дотації	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 6. За рахунок отриманого прибутку підприємство відшкодовує свої витрати	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 7. Держава повністю регламентує розподіл і використання прибутку суб'єктів підприємництва	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 8. У фінансових відносинах підприємства з державою грошові ресурси можуть рухатися як від підприємства до держави, так і від держави до підприємства	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 9. Отримані підприємством кредити не є його доходами	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 10. Виручка від реалізації товарів, робіт, послуг є фінансовим результатом діяльності підприємств	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>

6.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. Громадянина визнають суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи.

2. Бюджетні організації — це установи, які фінансуються лише за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів.

3. Бюджетні організації перебувають на кошторисному фінансуванні.

4. Від стану фінансів підприємств залежить можливість задоволення суспільних потреб і фінансова стійкість країни.

5. Резервний фонд підприємства акумулює кошти для розвитку виробництва.

6. Головною метою діяльності некомерційних підприємств є одержання прибутку.

7. Метод самофінансування передбачає використання у фінансовому забезпеченні інвестиційних процесів власних і позикових коштів.

8. Власний капітал суб'єкта підприємництва, який здійснює фінансово-господарську діяльність, залежно від джерел формування поділяють на вкладений і нагромаджений.

9. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства визначається загальними зборами акціонерів.

10. Кошти, одержані акціонерними товариствами від додаткової емісії акцій, призначені на фінансування витрат зі збільшення активів суб'єкта господарювання.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 6.5. Порівняльний аналіз

6.5.1. Дати порівняльну характеристику впливу організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності на організацію фінансів за такими параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Підприємство	Господарське товариство	Кооператив	Корпорація	Концерн	Консорціум
Юридичний статус						
Майнова відповідальність						
Фінансова відповідальність						
Правомочність засновників						
Структура управління						
Способи формування капіталу						
Розподіл прибутку						
Інші						

Завдання 6.6. Робота із законодавством

6.6.1. Опрацювати Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI, статті 3, 4, 5, 11, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 30, 31, 74. Знайти відповіді на такі питання:

- Що являє собою акціонерне товариство (АТ) за правовим статусом?
- Які існують типи акціонерних товариств?
- Як оплачується вартість акцій під час заснування АТ?
- Який мінімальний розмір статутного капіталу АТ?
- Що являє собою власний капітал АТ?
- Як можна збільшити (зменшити) статутний капітал акціонерного товариства?
- У чому полягає цільове призначення резервного капіталу АТ?
- У якому розмірі формується резервний капітал АТ?
- Які існують типи акцій товариства?
- Які особливості обігу цінних паперів акціонерних товариств?
- Які права надаються власникам простих і привілейованих акцій?
- Що таке дивіденд?
- Який порядок виплати дивідендів за простими акціями?
- Який порядок виплати дивідендів за привілейованими акціями?
- Чи існують обмеження на виплату дивідендів?
- Які особливості перевірки фінансово-господарської діяльності АТ?

6.6.2. Опрацювати Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV, статті 42, 52, 55, 62, 63, 66, 79, 87, 93, 113, 120, 128, 140. Знайти відповіді на такі питання:

- Що таке підприємництво як вид господарської діяльності?
- Що являє собою некомерційна господарська діяльність?
- Як законодавство визначає поняття суб'єкта господарювання?
- У чому відмінності між суб'єктами мікропідприємництва, малого, середнього і великого підприємництва?
- Що являє собою підприємство як організаційна форма господарювання?
- Які існують види та організаційні форми підприємств?
- Що являє собою господарське товариство?
- Які існують види господарських товариств?
- Як утворюється та розподіляється прибуток господарського товариства?
- Що являють собою підприємства колективної власності?
- Яке підприємство визнається приватним?
- Які існують організаційно-правові форми об'єднань підприємств?
- За яких умов громадянин визнається суб'єктом господарювання?
- Які існують джерела формування майна суб'єкта господарювання?

Завдання 6.7. Ситуаційні завдання

6.7.1. Обґрунтувати управлінські рішення

Корпорація планує внести зміни у свою дивідендну політику, а саме частину дивідендів виплатити не в грошовій формі, а у вигляді додатково емітованих акцій.

Проведіть SWOT-аналіз таких змін у дивідендній політиці та обґрунтуйте на цій основі управлінські рішення.

Таблиця для SWOT-аналізу:

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище (чинники, що підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначити сильні сторони (чинники–сприяння)</i>	<i>Визначити слабкі сторони (чинники–перешкоди)</i>
Зовнішнє середовище (чинники, що не підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначити можливості (чинники–сприяння)</i>	<i>Визначити загрози</i>

Завдання 6.8. Робота в малих групах

6.8.1. Підготувати доповідь із проблемних питань у вигляді презентації.

Сформувати групи студентів (три-чотири особи), які досліджуватимуть проблемну тему. Студентські групи заздалегідь готують свою презентацію, шукають та обробляють:

- теоретичний матеріал (I частина),
- статистичний матеріал систематизують, групують та аналізують (II частина);
- визначають проблеми та можливі шляхи їх вирішення (III частина)¹.

Презентація доповіді може бути оцінена голосуванням аудиторії.

Тематика доповідей у вигляді презентації:

1. Сучасний стан розвитку малого підприємництва в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення.
2. Реальний сектор економіки: фінансова проблематика розвитку.
3. Шляхи оптимізації дивідендної політики акціонерних товариств.
4. Амортизаційна політика в Україні: проблеми та можливості реформування.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Охарактеризувати особливості організації фінансів підприємств соціальної сфери.
2. Організація фінансів громадських організацій і добродійних фондів.
3. Вплив організаційно-правових форм підприємств на формування і використання грошових надходжень.
4. Банкрутство і санація підприємств.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок²

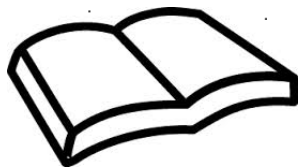
1. Можливості і перспективи розвитку технопарків в Україні в контексті їх впливу на фінансування інновацій.
2. Розвиток лізингу в Україні. Що заважає?
3. Провести порівняльний аналіз державної фінансової підтримки малого бізнесу в Україні та в інших країнах (за вибором студента).
4. Оцінка фінансових аспектів діяльності великих зарубіжних корпорацій в Україні.

¹ Вимоги до оформлення доповіді з проблемних питань див. у Додатку.

² Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій¹

1. Дискусійні питання визначення економічної сутності фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.
2. Державне регулювання підприємницької діяльності.
3. Охарактеризувати розвиток та особливості функціонування малого бізнесу в Україні.
4. Підприємницькі та фінансові ризики в діяльності національних акціонерних товариств.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
2. Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підруч. / В. М. Суторміна. — К. : КНЕУ, 2004.
3. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. — К. : КНЕУ, 2009. — 146 с.
4. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
5. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник [та ін.] ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ.
3. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VІ.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

Розділ 7

Тема: Фінансовий ринок

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності фінансового ринку та його функцій;
- осмислення передумов функціонування фінансового ринку;
- розуміння особливостей фінансових інструментів, які використовуються на ринку цінних паперів і кредитному ринку;
- здатність розрізняти сегменти фінансового ринку на основі різних класифікаційних ознак і давати їх характеристику;
- засвоєння знань про суб'єктів фінансового ринку, а також необхідність і шляхи регулювання їхньої діяльності;
- формування фінансової грамотності з питань функціонування фінансового ринку;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою

фінансовий ринок; ринок цінних паперів; фондовий ринок; ринок грошей; валютний ринок; кредитний ринок; ринок капіталів; первинний і вторинний ринки; організований і неорганізований фінансові ринки; біржовий і позабіржовий фондові ринки; фінансові інструменти; цінні папери; акція; облігація; вексель; похідні цінні папери; капіталізація цінних паперів; курс валют; процентні ставки; курс цінних паперів; хеджування; диверсифікація; емітенти, інвестори; професійні учасники ринку цінних паперів; депозитарії; реєстратори; фондові і валютні біржі; компанії з управління активами; ринок фінансових послуг; фінансове посередництво; фінансовий консалтинг; аудит; лізинг; факторинг.

Питання до теми

1. Сутність і передумови функціонування фінансового ринку. Функції фінансового ринку.
2. Інструменти фінансового ринку.
3. Сегменти фінансового ринку.
4. Суб'єкти фінансового ринку. Органи, які регулюють діяльність на фінансовому ринку.
5. Ринок фінансових послуг.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Сутність і передумови функціонування фінансового ринку. Функції фінансового ринку

На фінансовому ринку виникають економічні відносини з приводу купівлі-продажу тимчасово вільних грошових ресурсів і грошових капіталів, а також фінансових інструментів. Передумовами для функціонування фінансового ринку є: існування пропозиції тимчасово вільних грошових ресурсів та попиту на них; вільне ціноутворення, яке потрібне для ефективної взаємодії попиту і пропозиції; фінансова стабільність, правова захищеність і відсутність великих систематичних ризиків — як ринкових, так і неринкових, що пов'язано з кредитною природою специфічного «товару», який купується-продається на фінансовому ринку.

Сутність фінансового ринку проявляється в його функціях, до яких можна віднести: перетворення заощаджень у капітал; інвестування капіталу, чим забезпечується безперервне розширене відтворення та участь інвесторів у прибутках позичальників; перерозподіл (перелив) грошових ресурсів і капіталів (внутрішньо- і міжгалузевий, міжтериторіальний, між секторами економіки, між країнами). Необхідно звернути увагу, що в літературі питання щодо функцій фінансового ринку є дискусійним.

2. Інструменти фінансового ринку

Акти купівлі-продажу на фінансовому ринку оформляються за допомогою фінансових інструментів — цінних паперів, кредитних, депозитних та інших угод. Цінні папери являють

собою стандартизовані контракти, які регламентують права та обов'язки емітента і особи, яка придбала цінний папір. Стандартизація забезпечує основу для вільного обігу цінних паперів. Цінні папери можна поєднати в такі групи: пайові інструменти (або інструменти власності); боргові інструменти (або інструменти позики); гібридні інструменти, які поєднують ознаки пайових і боргових цінних паперів (до них відносять привілейовані акції та конвертовані облігації); похідні цінні папери (вони дають право на купівлю-продаж протягом установленого строку цінних паперів). Емітентами цінних паперів є корпорації, уряд, місцеві органи влади. За строками розрізняють короткострокові (термін обігу до одного року), середньострокові (термін обігу від одного до п'яти років), довгострокові (термін обігу понад п'ять років), а також безстрокові (ті, які засвідчують право власності на частину в капіталі) цінні папери.

Конкретні види цінних паперів, які можуть обертатися на фінансовому ринку, визначаються законодавством. Так, в Україні цінні папери та їх види визначено законом України «Про цінні папери та фондовий ринок».

3. Сегменти фінансового ринку

Фінансовий ринок є складним і неоднорідним, тому існує значна кількість підходів до його структуризації. При цьому доцільно звернути увагу на такі його сегменти:

1) за строками фінансових інструментів та цілей залучення грошових ресурсів:

- ринок грошей (служить потребам простого відтворення, характеризується короткостроковими позиковими операціями);
- ринок капіталів, де діють довгострокові (більше від одного року) кредитні угоди й довгострокові та безстрокові цінні папери. Він обслуговує інвестиційні потреби;

2) за видами фінансових інструментів:

- *ринок цінних паперів*. На ньому обертаються коротко-, довго- та безстрокові цінні папери. Відповідно до конкретних видів цінних паперів тут можна виділити ринок акцій, ринок облігацій (ринок державних облігацій, ринок облігацій місцевих позик, ринок корпоративних облігацій), ринок похідних цінних паперів та ін. Необхідно звернути увагу, що ринок цінних паперів більшість дослідників та вітчизняне законодавство ототожнюють з фондовим ринком;

- *кредитний ринок*, де діють коротко- та довгострокові кредитні угоди; цей ринок також називають ринком банківських позичок;

3) за стадіями обігу фінансових інструментів:

- *первинний ринок*, на якому фінансові інструменти розміщуються вперше серед постачальників фінансових ресурсів, а залучені кошти отримує покупець фінансових ресурсів;
- *вторинний ринок*, де відбувається обіг (перепродаж) раніше розміщених фінансових інструментів;

4) за ступенем організованості:

- *організований*,
- *неорганізований*.

Організований ринок може бути біржовим та організаційно оформленим позабіржовим ринком. Провідну роль на організованому ринку відіграють біржі (фондові, валютні, біржі деривативів), а на позабіржовому ринку — торговельно-інформаційні системи.

4. Суб'єкти фінансового ринку.

Органи, які регулюють діяльність на фінансовому ринку

На фінансовому ринку функціонує значна кількість суб'єктів. Це можуть бути юридичні особи, фізичні особи та держава. Розглянемо їх з позиції окремих сегментів фінансового ринку. По-перше, на кредитному ринку зазначені суб'єкти діють як покупці (позичальники), продавці (кредитори), посередники та регулятори ринку. Основну роль на кредитному ринку відіграють установи банківської системи, діяльність яких регулює Національний банк України, та небанківські фінансові установи (кредитні спілки, ломбарди тощо), контроль за якими здійснює Нацкомфінпослуг. По-друге, на ринку цінних паперів діють емітенти, інвестори (індивідуальні та інституційні), посередники. Регулювання цього ринку здійснює Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку.

Кругообіг цінних паперів потребує спеціальних фінансових послуг, які надають посередники — професійні учасники ринку цінних паперів, котрі діють на підставі ліцензії. До таких послуг відносять діяльність з торгівлі цінними паперами (брокерська, дилерська діяльність,

андерайтинг, управління цінними паперами); управління активами інституційних інвесторів; діяльність зберігачів, депозитаріїв, реєстраторів; розрахунково-клірингові послуги, діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку (її здійснюють фондові біржі та торговельно-інформаційні системи).

Професійні учасники можуть утворювати саморегульвні організації — неприбуткові об'єднання з метою вироблення спільних стандартів діяльності на ринку цінних паперів. Держава може делегувати саморегульвним організаціям частину повноважень у сфері регулювання ринку цінних паперів.

5. Ринок фінансових послуг

Розвиток фінансових послуг досяг такого рівня, що можна говорити про існування ринку фінансових послуг, на якому виникають економічні відносини з приводу купівлі-продажу специфічного товару — професійної фінансової послуги. На цьому ринку можна виділити такі сегменти: ринок банківських послуг, діяльність на якому визначає Національний банк України; послуги на ринку цінних паперів, який регулює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; інші послуги (страхові, лізингові, факторингові, послуги кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, ломбардів тощо), надання яких регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфін-послуг).

Зміст основних понять і термінів за темою

Акція — іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства (АТ), включаючи право на отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна АТ у разі його ліквідації, право на управління АТ, а також немайнові права, передбачені законодавством, що регулює питання створення, діяльності та припинення діяльності АТ.

Валютний ринок — це економічний простір, де формується попит і пропозиція на іноземну валюту та платіжні документи в іноземних валютах, визначається їх ціна та відбуваються операції щодо їх купівлі-продажу.

Вексель — цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власникові векселя (векселедержателю).

Емітенти цінних паперів — юридична особа, а також держава в особі уповноважених нею органів, яка від свого імені розміщує емісійні цінні папери і бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками.

Інвестиційний сертифікат — цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Казначейське зобов'язання України — державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання, дає власникові право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейського зобов'язання України.

Кредитний ринок — сегмент фінансового ринку, на якому формується попит і пропозиція на кредитні ресурси та здійснюються операції щодо їх купівлі-продажу. Основними учасниками кредитного ринку є банки та небанківські кредитні установи.

Облігація — цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення. В Україні можуть випускатися облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик.

Ощадний (депозитний) сертифікат — цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання в установлений строк суми вкладу та процентів, установлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Ринок грошей — сегмент фінансового ринку, де формується попит і пропозиція та відбуваються операції з купівлі-продажу короткострокових боргових фінансових інструментів.

Ринок капіталів — сегмент фінансового ринку, на якому продають і купують грошові капітали з тривалістю обертання, більшою за рік. Капітал може надаватися як на умовах позики, так і на принципах пайової участі.

Ринок фінансових послуг — економічний простір, де виникають відносини з приводу купівлі-продажу специфічного товару — професійної фінансової послуги. Розрізняють банківські послуги, послуги на ринку цінних паперів, інші фінансові послуги.

Ринок цінних паперів — сегмент фінансового ринку, де здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів. Розрізняють первинний та вторинний ринки цінних паперів, біржовий та позабіржовий.

Фінансовий ринок — це економічний простір, де виникають фінансові відносини з приводу купівлі-продажу тимчасово вільних грошових ресурсів і грошових капіталів, а також фінансових інструментів.

Цінні папери — документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передання прав, що впливають із цих документів, іншим особам. Можуть бути пайовими, борговими, похідними.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 7.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

7.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Фінансовий ринок		
Фондовий ринок		
Ринок грошей		
Ринок фінансових послуг		
Фінансові інструменти		
Цінні папери		

7.1.2. Дослідити підходи різних авторів до визначення сегментів фінансового ринку. Дати посилання на джерела інформації.

Автор	Джерело інформації	Сегменти фінансового ринку

7.1.3. Установити, визначення яких понять із запропонованого переліку дано в таблиці.

Зміст поняття	Правильна відповідь
Визначення 1. Цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання особи, яка видала цей цінний папір, або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власникові даного цінного папера	1) ринок грошей; 2) фінансовий ринок; 3) ринок фінансових послуг; 4) облігація; 5) вексель; 6) казначейське зобов'язання; 7) депозитний сертифікат; 8) емітент; 9) позичальник; 10) брокер
Визначення 2. Юридична особа, а також держава в особі уповноважених нею органів, яка від свого імені розміщує цінні папери і бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками	
Визначення 3. Державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником цього цінного папера, дає власникові право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення	
Визначення 4. Економічний простір, де виникають фінансові відносини з приводу купівлі-продажу тимчасово вільних грошових ресурсів і грошових капіталів, а також фінансових інструментів	
Визначення 5. Економічний простір, де формується попит і пропозиція та відбуваються операції з купівлі-продажу короткострокових боргових фінансових інструментів	

Завдання 7.2. Схематичні завдання

7.2.1. Розробити інтелект-карти за такими питаннями.

Варіант А: Фінансовий ринок та його сегменти.

Варіант Б: Фондовий ринок.

Варіант В: Ринок капіталів.

Варіант Г: Ринок фінансових послуг.

Варіант Д: Інструменти фінансового ринку.

7.2.2. Заповнити структурно-логічні схеми.

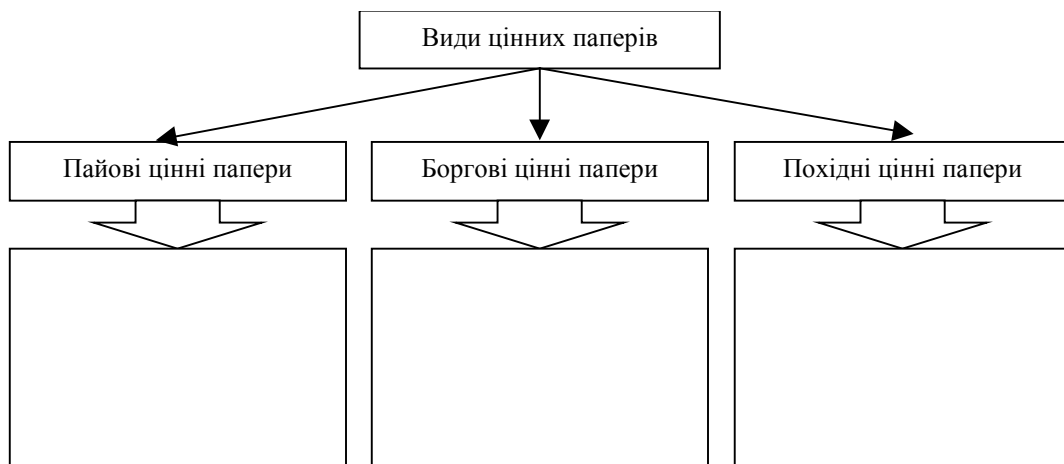

Рис. Види цінних паперів за їх групами

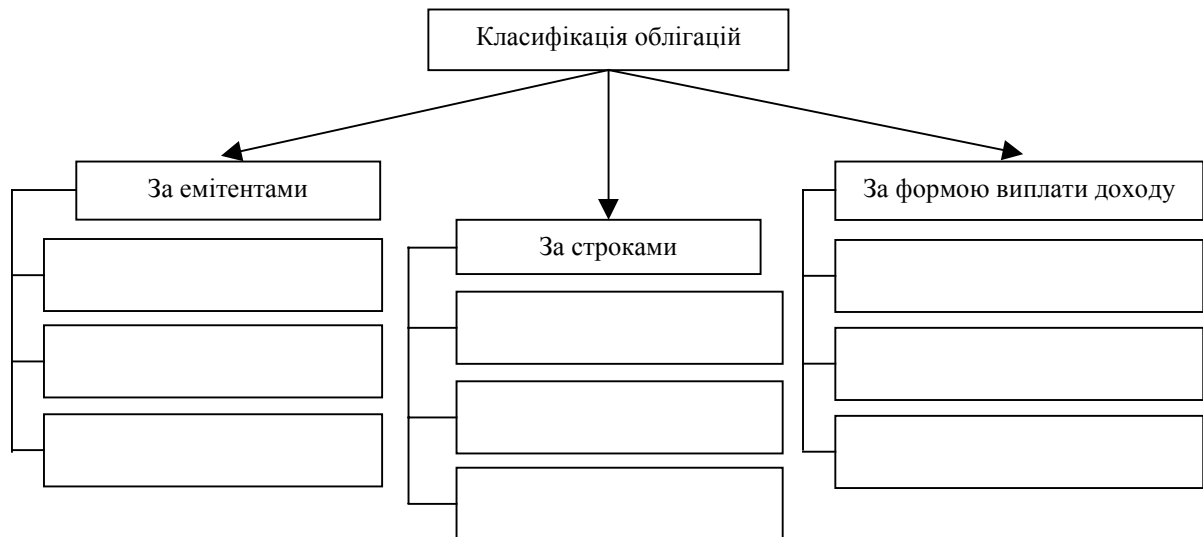

Рис. Класифікація облігацій

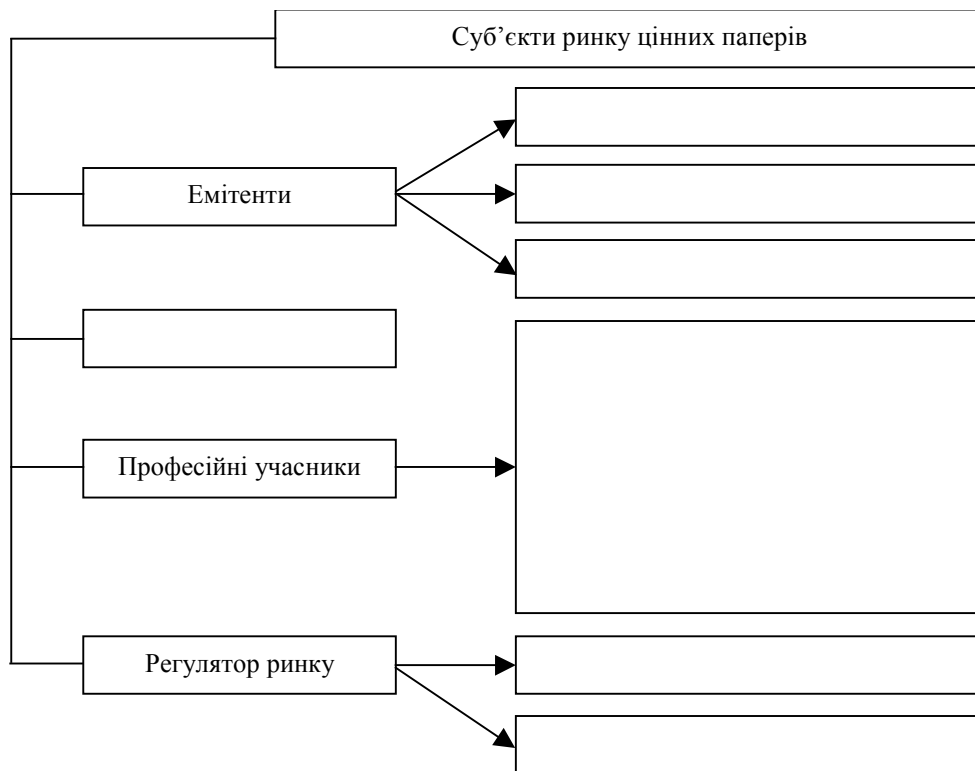

Рис. Суб'єкти ринку цінних паперів

Завдання 7.3. Тестові завдання

7.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Об'єктом купівлі-продажу на фінансовому ринку є:

- а) грошова маса;
- б) фінанси;
- в) цінні папери;
- г) основні засоби;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. Передумовами існування фінансового ринку є:

- а) тимчасово вільні грошові ресурси;
- б) грошова маса;

- в) грошова емісія;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 3. До фінансових інструментів, які обертаються на фінансовому ринку, належать:

- а) цінні папери;
- б) податкові декларації;
- в) бухгалтерська звітність;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 4. До цінних паперів належать:

- а) аудиторський висновок;
- б) казначейське зобов'язання;
- в) бюджетний запит;
- г) податкова декларація;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 5. На фінансовому ринку України обертаються такі боргові інструменти:

- а) акції;
- б) інвестиційні сертифікати;
- в) приватизаційні цінні папери;
- г) облігації;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 6. Для пайових інструментів характерні такі риси:

- а) строковість;
- б) повернення інвестованого капіталу у визначені терміни;
- в) регулярне отримання доходу у вигляді процентів;
- г) цільовий характер надання коштів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 7. Пайові інструменти дають право:

- а) на участь в управлінні справами емітента;
- б) на повернення через певний строк суми коштів, наданих емітенту;
- в) підписувати платіжні документи компанії;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 8. Вексель дає право його власникові:

- а) на отримання дивідендів;
- б) на отримання процентів;
- в) на частку майна векселедавця при його ліквідації;
- г) на отримання суми, вказаної у векселі;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 9. Для ринку грошей характерні такі риси:

- а) товаром є капітал у грошовій формі;
- б) фінансові ресурси залучаються для фінансування капіталовкладень;
- в) інструментом є короткострокові цінні папери;
- г) довгостроковий характер фінансових інструментів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 10. На вторинному ринку цінних паперів відбувається:

- а) отримання емітентом грошових ресурсів від розміщення цінних паперів;
- б) обіг цінних паперів емітента;
- в) інвестування грошових ресурсів у діяльність емітента;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

7.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

Тест 1. На фінансовому ринку відбувається купівля-продаж: а) майна; б) основних засобів; в) грошових ресурсів; г) нерухомості	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 2. Фінансовий ринок забезпечує: а) формування бюджетних доходів і здійснення видатків; б) розміщення тимчасово вільних грошових ресурсів; в) фінансування суспільних товарів і послуг; г) покриття збитків, що виникли у результаті непередбачуваних ризиків	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 3. За формою фінансових ресурсів фінансовий ринок можна розділити на такі сегменти: а) біржовий і позабіржовий ринок; б) національний і світовий ринок; в) ринок грошей і ринок капіталів; г) ринок цінних паперів, ринок фінансових послуг і страховий ринок	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 4. До фінансових інструментів, які діють на фінансовому ринку, належать: а) депозитні угоди; б) податки; в) грошові ресурси; г) капітал	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення
Тест 5. На фінансовому ринку обертаються такі інструменти власності: а) кредитні угоди; б) векселі; в) корпоративні облігації; г) акції	Правильна відповідь а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення

7.3.3. Дописати закінчення наведених нижче фінансових тверджень:

Передумови для функціонування фінансового ринку створюють ...
До товарів, якими торгують на фінансовому ринку, належать ...
Особлива сфера економічних відносин, де відбувається купівля-продаж специфічного товару — професійної фінансової послуги, — це ...
За допомогою механізмів фінансового ринку відбувається перерозподіл грошових ресурсів і грошових капіталів між ...
На ринку капіталів обертаються такі фінансові інструменти, як ...
Видами державних цінних паперів є ...
На первинному ринку емітент ...
Діяльність брокера на ринку цінних паперів відрізняється від діяльності дилера тим, що ...
Державне регулювання фондового ринку в Україні здійснює ...
Державне регулювання кредитного ринку в Україні здійснюють ...

Завдання 7.4. Правильні та хибні твердження

7.4.1. Чи є правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. На фінансовому ринку об'єктом купівлі-продажу є основні засоби	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 2. Боргові інструменти дають право їх власнику на отримання дивідендів	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

Твердження 3. Держава на фінансовому ринку може виступати як інвестор	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 4. Власник акцій має право вимагати від їх емітента повернення коштів, які він інвестував у його діяльність	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 5. На грошовому ринку обертаються векселі	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

7.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. На фінансовому ринку об'єктом купівлі-продажу є нерухомість.
2. Боргові інструменти дають право їх власникові на отримання дивідендів.
3. Держава на фінансовому ринку може бути позичальником.
4. За своїм характером фінансовий ринок є спекулятивним.
5. На позабіржовому ринку може здійснюватися організована торгівля цінними паперами.
6. Держава може директивно встановлювати ціну капіталу на фінансовому ринку.
7. Усі похідні цінні папери є строковими.
8. На ринку цінних паперів існують безстрокові цінні папери.
9. Уряд може бути емітентом акцій.
10. Фізичні особи-підприємці можуть бути емітентами облігацій.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 7.5. Порівняльний аналіз

7.5.1. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Ринок грошей	Ринок капіталів
Товар, яким торгують на ринку		
Фінансові інструменти, які обертаються на ринку		
Суб'єкти ринку		
Мотиви учасників ринку		
Орган, який здійснює регулювання діяльності на ринку		

7.5.2. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Акції	Облігації
Вид фінансового інструменту		
Емітенти		
Спрямування емітентом коштів від розміщення		
Строки		
Які права має інвестор?		
Які зобов'язання має емітент?		

7.5.3. Визначити характерні риси таких цінних паперів, як акція і облігація, та заповнити таблицю. Якщо зазначена характеристика правильна, то замість «?» поставте «+», а якщо ні, то — «-».

АКЦІЯ	ХАРАКТЕРНІ РИСИ	ОБЛІГАЦІЯ
?	Власник цього цінного папера має право голосу при ухваленні рішень щодо діяльності емітента	?
?	Власник цього цінного папера має право на отримання доходу у вигляді процента	?
?	Цей цінний папір може бути розміщений за ціною, яка нижча за його номінальну вартість	?

АКЦІЯ	ХАРАКТЕРНІ РИСИ	ОБЛІГАЦІЯ
?	На цьому цінному папері обов'язково зазначено строк його погашення	?
?	На цьому цінному папері обов'язково зазначено його номінальну вартість	?

Завдання 7.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між очікуванням дефолту і поведінкою гравців на ринку державних облігацій.
2. Визначити, які наслідки для розвитку вітчизняного фінансового ринку має недовіра населення до фінансових інституцій.
3. Які причини низької кредитної активності українських банків на кредитному ринку?

Завдання 7.7. Робота із законодавством

7.7.1. Опрацювати Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок», статті 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 47, 48, 49. Знайти відповіді на такі питання:

- Що таке фондовий ринок? Хто є учасниками фондового ринку?
 - Як поділяється фондовий ринок (які його сегменти)?
 - Що таке фінансові інструменти?
 - Що таке цінні папери?
 - Як класифікують цінні папери, та які їх види виділяють за кожною з класифікацій?
 - Які групи цінних паперів можуть бути в цивільному обороті в Україні?
 - Що таке акція, і хто має право на емісію акцій?
 - Що таке облігація? Які можуть бути види облігацій? Хто може бути емітентом облігацій?
 - Що таке казначейські зобов'язання? Які існують їх види? Хто є їх емітентом?
 - Що таке інвестиційний сертифікат? Хто є емітентом інвестиційних сертифікатів?
 - Що таке ощадний (депозитний) сертифікат?
 - Що таке вексель? Які є види векселів?
 - Поняття професійної діяльності на фондовому ринку. Які є її види?
 - Які види діяльності включає професійна діяльність із торгівлі цінними паперами?
- У чому полягає зміст кожного з цих видів діяльності?
- Що означає діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку? Хто є організаторами торгівлі?
 - Хто регулює фондовий ринок?
 - Як і з якою метою утворюються саморегулювні організації?

Завдання 7.8. Робота в малих групах

7.8.1. Визначте параметри, за якими Ви будете проводити порівняння та дайте порівняльну характеристику наведених нижче понять:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Біржовий ринок	Позабіржовий ринок

7.8.2. SWOT-аналіз ситуацій

Опис ситуації: Корпорація має намір закупити інноваційне обладнання для випуску нової продукції. Для фінансування цих витрат планується залучити тільки одне джерело фінансування (див. варіанти 1–3).

Завдання:

- 1) необхідно провести SWOT-аналіз застосування корпорацією кожного із можливих джерел фінансування капіталовкладень;
- 2) обґрунтувати на основі проведеного аналізу управлінське рішення про використання конкретного джерела.

Можливі джерела фінансування:

Варіант 1: емісія та розміщення акцій.

Варіант 2: емісія та розміщення облігацій.

Варіант 3: отримання середньострокового банківського кредиту.

Таблиця для SWOT-аналізу:

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище (чинники, що підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте сильні сторони (чинники)</i>	<i>Визначте слабкі сторони (чинники)</i>
Зовнішнє середовище (чинники, що не підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначте можливості (чинники–сприяння)</i>	<i>Визначте загрози (чинники–перешкоди)</i>

7.8.3. Підготувати презентацію комплексної теми.

Тема презентації: «Розвиток кредитного ринку в Україні».

Індивідуальні завдання для студентів:

Студент 1: Аналіз тенденцій банківського кредитування в Україні як провідного сегмента кредитного ринку.

Основні питання: загальна тенденція сукупного обсягу наданих банками кредитів; динаміка банківських кредитних ставок; структура кредитів за строками, за валютою, за ставками; частка кредитів реальному сектору економіки в загальному обсязі банківських кредитів; частка споживчого кредитування у кредитному портфелі банків; інші питання.

Студент 2: Ключові проблеми розвитку кредитного ринку в Україні.

Студент 3: Діяльність небанківських кредитних установ в Україні.

Студент 4: Шляхи підвищення банківського кредитування реального сектору економіки в Україні.

7.8.4. Провести публічне інтерв'ю.

Учасники: студент-інтерв'юер і студент-експерт.

Завдання: Інтерв'юер має з'ясувати в експерта теоретичні і прикладні питання за заданою тематикою.

Тематика для проведення інтерв'ю:

1. Біржовий ринок цінних паперів vs позабіржовий ринок цінних паперів.
2. Інфраструктура ринку цінних паперів.
3. Ринок капіталів та його інструменти.

3.8.5. Провести прес-конференцію:

Учасники:

— ведучий прес-конференції (одна особа), який організовує обговорення, надає слово, стежить за регламентом;

— студенти—члени експертної групи (дві-чотири особи);

— тренери (дві-три особи), які готують експертів до прес-конференції;

— незалежний експерт (одна особа), який стежить за правильністю і повнотою відповідей і має право з дозволу ведучого давати коментарі та зауваження;

— учасники конференції (усі інші студенти групи), які ставлять запитання до експертної групи.

Тематика для проведення прес-конференції:

1. Державне регулювання ринку цінних паперів і ринкове саморегулювання.
2. Корпорація на фінансовому ринку.
3. Роль фінансового ринку в поширенні світових фінансових криз.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Економічна та юридична характеристика цінних паперів.
2. Які відмінності між біржовим і організованим фондовим ринком?

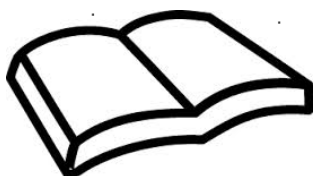
3. Які відмінності між позабіржовим і неорганізованим фондовим ринком?
4. Порівняльна характеристика первинного і вторинного ринку цінних паперів.
5. Професійні учасники ринку цінних паперів, їхні функції. Яку роль відіграють професійні учасники в забезпеченні обігу цінних паперів?
6. Як можна досягти зниження кредитних ставок в Україні? Хто має опікуватися цим завданням — банки, позичальники, держава — і за допомогою яких інструментів?
7. Необхідність державного регулювання фінансового ринку.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Найпривабливіші сфери і галузі для банківського кредитування в Україні: аналіз тенденцій.
2. Яка динаміка ставок за депозитами і банківськими кредитами в Україні? Порівняйте їх з динамікою облікової ставки НБУ, курсом долара та євро.
3. Структура фондового ринку України (ринок акцій, ринок корпоративних облігацій, ринок державних облігацій). Які причини виявленого співвідношення між сегментами фондового ринку?
4. Організація нагляду за діяльністю на українському фондовому ринку. Які питання перебувають у компетенції саморегулювних організацій?

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій²

1. Розвиток ринку акцій в Україні. Роль приватизації у становленні ринку акцій.
2. Іноземні інвестори на вітчизняному фондовому ринку.
3. Роль фінансового ринку в поширенні світових фінансових криз.
4. Проблеми розвитку ринку державних облігацій в Україні.
5. Тенденції розвитку вітчизняного ринку облігацій.
6. Кредитування реального сектору економіки в Україні.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2001. — 240 с.
2. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
3. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
4. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР.
5. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.
7. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

² Так само.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

8. Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011.
9. Про національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011.
10. *Смагін В. Л.* Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. Л. Смагін. — К. : КНЕУ, 2008. — 227 с.
11. *Суторміна В. М.* Фінанси зарубіжних корпорацій : підруч. / В. М. Суторміна. — К. : КНЕУ, 2004.
12. *Суторміна В. М.* Фінансовий ринок : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. М. Суторміна, Н. В. Дегтярьова. — 2-ге вид. — К. : КНЕУ, 2008. — 172 с.
13. *Шелудько В. М.* Фінансовий ринок : підруч. / В. М. Шелудько. — 2-ге вид. — К. : Знання, 2008. — 535 с.

РОЗДІЛ 8

Тема: Страхування. Страховий ринок

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності страхування та його функцій;
- розуміння особливостей форм організації фондів страхового захисту, вміння визначати переваги, недоліки та особливості кожної з них;
- осмислення сутності окремих понять і термінів, що визначають зміст страхових відносин: страховий платіж, страховий тариф, страхове відшкодування, страхова сума, страховий випадок, страхова подія;
- здатність розрізняти види страхування за різними класифікаційними ознаками і давати їх характеристику;
- розуміння особливостей соціального страхування як інструменту реалізації соціальної політики держави;
- засвоєння базових знань щодо сутності страхового ринку та принципів його функціонування;
- засвоєння знань про суб'єкти страхового ринку, а також необхідність і шляхи регулювання їхньої діяльності;
- формування фінансової грамотності з питань функціонування страхового ринку;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою

страхування; самострахування; колективні страхові фонди; централізоване страхове забезпечення; страховик; страхувальник; застрахований; страховий агент; страхові брокери; страхові платежі; страховий тариф; страхове відшкодування; страхова сума; страхова премія; страхове забезпечення; страховий збиток; страховий випадок; страхова подія; майнове страхування; страхування відповідальності; особисте страхування; обов'язкове страхування; добровільне страхування; перестрахування; співстрахування; страховий захист; страхова послуга; страховий ринок; страховий портфель; страхове поле.

Питання теми

1. Сутність і особливості страхування в системі фінансових відносин. Функції страхування.
2. Класифікація страхування.
3. Форми організації фондів страхового захисту.
4. Страховий ринок: поняття, суб'єкти, інфраструктура.
5. Соціальне страхування у контексті соціальних гарантій населенню.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Сутність і особливості страхування в системі фінансових відносин. Функції страхування

Вивчаючи дану тему, необхідно звернути увагу на сутність, економічне призначення та особливості страхування як складової категорії «фінанси». Суттєвими ознаками, що характеризують специфічність категорії страхування, можна назвати такі:

- страхування пов'язане тільки з перерозподільними відносинами, які зумовлені настанням страхових випадків;
- при страхуванні має місце солідарне розподілення заподіяного збитку між учасниками страхування, що зумовлює повернення коштів, мобілізованих до страхового фонду;
- страхування передбачає перерозподіл збитку як між територіальними одиницями, так і в часі.

Відповідно до цих специфічних особливостей слід характеризувати функції страхування: ризикову, попереджувальну, нагромаджувальну і контрольну.

2. Класифікація страхування

У зв'язку з відмінностями між об'єктами страхування всю сукупність страхових відносин поділяють на галузі: майнове страхування, особисте страхування та страхування відповідальності.

Об'єктом майнового страхування є майно, що належить юридичним та фізичним особам. До майнового страхування належать такі види страхування: страхування будівель, тварин, домашнього майна, страхування кредитів, страхування ризиків, страхування врожаю та сільськогосподарських культур, страхування залізничного, наземного, повітряного, водного транспорту, страхування вантажів тощо.

Об'єктами особистого страхування є життя, здоров'я, працездатність та пенсійне забезпечення громадян. Таке страхування спрямоване на забезпечення захисту сімейних доходів громадян, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня фінансового благополуччя.

У разі страхування відповідальності об'єктом є зобов'язання застрахованої особи виплатити відшкодування за завдані збитки третім особам унаслідок діяльності або бездіяльності страхувальника. Страхування відповідальності охоплює такі види: страхування цивільної відповідальності власників наземного, повітряного, водного транспорту, страхування професійної відповідальності тощо.

Страхування може проводитися в обов'язковій і добровільній формі.

Обов'язкова форма страхування ґрунтується на принципі обов'язковості для страхувальника. Страхування здійснюється на підставі законодавчих актів, якими передбачено перелік об'єктів, що підлягають страхуванню, перелік страхових подій, страхові суми, страхові тарифи тощо.

Добровільна форма страхування — передбачає страхові відносини між страховиком та страхувальником, що будуються на добровільних засадах згідно з правилами страхування, що їх розробляє страховик і реєструє в уповноваженому органі.

У світовій практиці найважливішою економічною ознакою для класифікації страхування є наявність або відсутність нагромаджувальної складової. З огляду на це уся сукупність страхових послуг поділяється на дві групи. Перша група об'єднує ті види страхування, які не лише задовольняють потреби страхувальників у страховому захисті, а й здатні забезпечити їхні інвестиційні інтереси. Вони належать до групи «страхування життя» та мають чітко виражену нагромаджувальну складову. Друга група включає ті види страхування, які обслуговують потреби виключно у страховому захисті. Вони належать до групи «загальне страхування» та мають виражену ризикову складову.

3. *Форми організації фондів страхового захисту*

На практиці існує три основні форми створення страхових фондів: фонд самострахування (або його модифікація — фонди ризику), централізовані загальнодержавні резерви і фонди страховика. Необхідно з'ясувати переваги і недоліки кожної форми створення страхових фондів.

Існує три форми організації фондів страхового захисту:

- самострахування;
- колективні страхові фонди;
- централізоване страхове забезпечення.

Самострахування ґрунтується на індивідуальній відповідальності та полягає у створенні кожною фізичною або юридичною особою страхових фондів за рахунок власних доходів. Колективні страхові фонди створюються на основі солідарної відповідальності учасників цих фондів. Їх формування здійснюється за рахунок внесків усіх учасників, а відшкодування збитків проводиться для тих, хто зазнав їх унаслідок певних подій. Централізоване страхове забезпечення передбачає відшкодування втрат за рахунок загальнодержавних коштів та засноване на державній відповідальності.

4. *Страховий ринок: поняття, суб'єкти, інфраструктура*

Поняття страхового ринку трактується в економічній літературі у двох аспектах. По-перше, страховий ринок — це особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічна послуга — страховий захист і де формується пропозиція й попит на неї. По-друге, страховий ринок являє собою складну інтегровану систему страхових і перестрахових організацій (страховиків), що здійснюють страхову діяльність.

Суб'єктами страхового ринку є страховики (страхові компанії), які надають страхові послуги, і страхувальники (фізичні та юридичні особи). Посередниками в проведенні страхування є брокери (брокерські фірми) і страхові агенти.

Специфічним товаром на страховому ринку є страхові послуги. Ціна страхової послуги виявляється у страховому тарифі й складається на конкурентній основі під впливом попиту і пропозиції.

Функціонування страхового ринку базується на таких принципах:

- демонополізація страхової справи;
- конкуренція страхових організацій із надання страхових послуг, залучення страхувальників і мобілізації грошових коштів у страхові фонди;
- свобода вибору для страхувальників умов надання страхових послуг, форм і об'єктів страхового захисту;
- надійність і гарантія страхового захисту.

Розрізняють такі організаційно-правові форми страхових компаній: державна страхова компанія, акціонерні страхові товариства, товариства взаємного страхування, страховий пул.

Обов'язковим складовим елементом страхового ринку є спеціалізовані консалтингові фірми (компанії) страхових експертів.

5. Соціальне страхування в контексті соціальних гарантій населенню

Однією із функцій сучасної держави є надання суспільних благ, товарів та послуг, які в достатньому обсязі не може запропонувати приватний сектор. До цих благ належить і соціальне страхування, яке охоплює захист індивідів від фінансових проблем у разі втрати робочого місця, хвороби, постійної чи тимчасової непрацездатності тощо. У системі соціального страхування об'єктами можуть бути: працездатність, здоров'я, працевлаштування. Страхування працездатності здійснюється на випадок її постійної або тимчасової втрати, а працевлаштування — на випадок безробіття.

Соціальне страхування є окремою сферою страхових відносин поза ринком, про що свідчать характерні його особливості:

- відсутній вільний вибір страховика та ринкова пропозиція послуг. Роль страховика виконує тільки держава, яка бере на себе зобов'язання щодо створення цільових страхових фондів та виплати страхового відшкодування у разі настання страхової події;
- обов'язковий та всеохопний характер: відрахування до фондів соціального страхування є обов'язковими платежами, які визначаються відповідними нормативно-правовими актами та є власністю держави, яка гарантує забезпечення соціального захисту населення в разі настання страхової події незалежно від розміру внесків;
- відсутність економічного інтересу, отримання соціального ефекту у вигляді покращення рівня життя населення через забезпечення належного рівня матеріальних виплат та надання соціальних послуг.

Соціальне страхування може здійснюватися двома методами:

1) *за допомогою перерозподілу доходів*, який полягає у вилученні частини доходів в економічно активних членів суспільства і юридичних осіб та їх виплаті на користь окремих категорій населення — непрацездатних, безробітних, хворих, інвалідів. При цьому діє принцип солідарної відповідальності;

2) *через резервування капіталу*. Цей метод полягає у формуванні страхових резервів за рахунок внесків учасників для виплати страхових сум у разі настання визначеної події. Страхове відшкодування виплачується в замкненому колі та тим особам, які брали участь у формуванні страхових резервів. Даний метод використовується державою насамперед у пенсійному страхуванні.

Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від страхового випадку визначено такі його види:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності та витратами на поховання;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття.

Реалізація державної політики у сфері соціального страхування здійснюється через систему спеціальних цільових фондів, зокрема Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'яз-

кового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду медичного страхування (передбачається створити).

З 2011 р. запроваджено єдиний соціальний внесок, надходження від якого розподіляються між фондами соціального страхування. На Пенсійний фонд України було покладено функцію отримання та ведення Державного реєстру соціального страхування. Який включає інформаційну систему відомостей про платників єдиного соціального внеску та про застрахованих осіб. Нині цю функцію здійснює Міністерство доходів і зборів України.

У сучасних умовах господарювання обов'язкові системи соціального страхування доповнюються недержавними видами страхування, які можуть бути як добровільними, так і обов'язковими. При цьому страхові послуги надаються страховими компаніями на засадах ринкової конкуренції. Крім того, у пенсійному забезпеченні можуть брати участь й інші суб'єкти — недержавні пенсійні фонди.

В Україні передбачено створення трирівневої системи пенсійного страхування, яка поєднує солідарну та накопичувальну складові обов'язкового характеру та добровільне недержавне пенсійне страхування.

Перший рівень — солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування передбачає забезпечення населення пенсійними виплатами та надання визначених законодавством соціальних послуг. Фінансування пенсій здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Основним завданням солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування є забезпечення рівня добробуту індивідів, наближеного до певного прожиткового мінімуму, що передбачає захист окремих категорій населення від бідності. Другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, в основі якої — принцип резервування (накопичення) коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді. Упровадження накопичувального загальнообов'язкового пенсійного страхування забезпечує додаткову мотивацію для індивідів до продовження працездатного віку з метою примноження заощаджень та отримання більших за обсягом пенсійних виплат у майбутньому.

Третій рівень — система недержавного пенсійного страхування, яка функціонує як складова системи накопичувального пенсійного страхування, хоча в її основі — принцип добровільної участі індивідів у створенні страхових резервів із метою отримання страхових виплат у разі настання певних подій. Держава безпосередньої участі у фінансуванні виплат не бере, а лише на законодавчому рівні встановлює правила поведінки для учасників.

Ефективність додаткового пенсійного забезпечення доведена досвідом розвинутих країн, де пенсійна політика ведеться у двох напрямках: гарантоване забезпечення мінімальної трудової пенсії і підтримка малозабезпечених верств населення; розширення можливостей громадян у самозабезпеченні своєї старості через додаткове нагромаджувальне страхування. Частка додаткової пенсії у пенсійному доході в Італії становить 15–16 %, у Франції — 35–40 %, у США — 75 %. Кількість пенсіонерів, які отримують недержавні пенсії, становить 70 % від усіх пенсіонерів Західної Європи.

Не менш актуальною є проблема фінансування медичного забезпечення. Воно може бути забезпечене:

— по-перше, за допомогою бюджетного фінансування охорони здоров'я. Ця практика нині діє в Україні;

— по-друге, за допомогою державного медичного фонду, який за своєю сутністю є фондом соціального страхування. Державний медичний фонд передбачає обов'язковий характер сплати внесків і є способом матеріального забезпечення громадян у разі настання страхових подій незалежно від суми страхового внеску. Особливістю цього виду соціального страхування є те, що за рахунок коштів Державного медичного фонду надається медична допомога, тоді як інші види фондів соціального страхування здійснюють грошові виплати застрахованим особам;

— по-третє, через послуги медичного страхування, які надаються страховими компаніями на засадах ринкової конкуренції. Держава може встановити обов'язкову форму медичного страхування.

У сучасних умовах в Україні розвивається добровільне медичне страхування, що є одним із засобів залучення додаткових позабюджетних коштів у галузь охорони здоров'я.

Необхідність проведення реформ у системі фінансування охорони здоров'я очевидна. Це дасть змогу не тільки залучити значний обсяг фінансових ресурсів, а й зняти з бюджету тягар значних видатків. Застосування механізмів страхування є вигідним як для держави, так і окремої особи, оскільки забезпечує доступну, якісну медичну допомогу в медичних закладах,

дає можливість контролювати формування та використання коштів медичного страхування представниками трьох сторін — держави, роботодавців та громадян, перешкоджає невиправданій комерціалізації системи охорони здоров'я, створює умови для перебудови структури управління й організації охорони здоров'я, максимально адаптованої до сучасних умов господарювання.

Зміст основних понять і термінів за темою

Аварійний комісар — це особа, яка на прохання страховика з'ясовує причини настання страхового випадку та розмір страхових збитків.

Актуарій — офіційно вповноважена особа, котра за допомогою методів математичної статистики обчислює страхові тарифи і на котру покладається відповідальність за те, щоб страхові фонди уможливили виконання компаніями зобов'язань за виданими полісами.

Застрахований — юридична чи фізична особа, якій належить страхове відшкодування у разі настання страхового випадку.

Колективні страхові фонди — форма організації страхових фондів, що ґрунтується на солідарній відповідальності учасників цих фондів. Формування страхових фондів здійснюється за рахунок внесків усіх учасників, а відшкодування збитків проводиться для тих, хто зазнав їх унаслідок певних подій.

Майнове страхування — галузь страхування, у якій об'єктом страхових відносин є майно, що належить фізичним та юридичним особам.

Особисте страхування — галузь страхування, у якій об'єктом страхових відносин є життя, здоров'я, працездатність та пенсійне забезпечення людини.

Перестраховання — передання договору страхування від одного страховика до іншого. У цих відносинах виділяються два суб'єкти: перестраховальник (страховик, який передає договір страхування) і перестраховик (страхова організація, яка не виконує прямих страхових операцій, а лише приймає на перестраховання ризики інших страховиків).

Самострахування — форма організації страхових фондів, в основі якої — індивідуальна відповідальність. Суть її полягає у створенні кожною фізичною або юридичною особою страхових фондів за рахунок власних доходів.

Співстрахування — страхування, що здійснюється кількома страховиками за одним договором та згодою страхувальника. У договорі співстрахування визначаються права та обов'язки кожного страховика.

Страхова подія — подія, що фактично настала та спричинила збитки.

Страхова сума — це сума, на яку застрахований об'єкт страхування або розмір максимальної відповідальності страховика за договором у разі настання страхового випадку.

Страхове відшкодування — сума, виплачувана страховиком за договором страхування на покриття збитків у разі настання страхового випадку.

Страхове поле — максимальна кількість об'єктів, охоплених певним видом страхування.

Страховий агент — фізична чи юридична особа, що діє від імені та за дорученням страховика відповідно до наданих їй повноважень.

Страховий брокер — зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності фізична або юридична особа, яка здійснює посередницьку діяльність на страховому ринку від свого імені на підставі доручень страхувальника.

Страховий випадок — це можлива подія, настання якої може спричинити збитки.

Страховий збиток — вартісна оцінка заподіяних застрахованому втрат.

Страховий портфель — фактична кількість застрахованих осіб та об'єктів або сукупність договорів страхування.

Страховий ринок — 1) складна інтегрована система страхових і перестрахових організацій (страховиків), що здійснюють страхову діяльність; 2) особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічна послуга — страховий захист, і де формується пропозиція й попит на неї.

Страховий тариф — розмір плати з одиниці страхової суми. Страховий тариф складається з двох частин: нетто-ставки та навантаження. Нетто-ставка відображає частину тарифу,

яка призначена для виплати страхового відшкодування. Навантаження відображає витрати страховика, пов'язані з проведенням страхування та його прибуток.

Страховик — спеціалізована організація, котра за певну винагороду (страхову премію) здійснює страхування і бере на себе зобов'язання відшкодувати збитки страхувальникові (чи іншим особам) або виплатити страхову суму.

Страхові платежі — перерахування коштів страхувальником страховику. Можуть здійснюватись одноразово чи поетапно.

Страхувальник — фізична або юридична особа, котра укладає зі страховою організацією договір про страхування свого власного інтересу чи інтересу третьої особи, сплачує страхові внески і має право (за договором або за законом) на отримання компенсації (відшкодування) у разі настання страхового випадку.

Страхування — система економічних відносин зі створення страхових (грошових) фондів, призначених для повного або часткового відшкодування втрат суб'єктами господарювання від непередбачених обставин (стихійного лиха, аварій, нещасних випадків, невиконання зобов'язань контрагентами тощо) та надання допомоги громадянам (чи їхнім сім'ям) у разі настання страхових випадків — досягнення певного віку, втрати працездатності, смерті тощо.

Страхування відповідальності — галузь страхування, де об'єктом є відповідальність перед третіми особами.

Централізоване страхове забезпечення — це форма організації страхових фондів, заснована на державній відповідальності і передбачає відшкодування втрат за рахунок загальнодержавних коштів.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 8.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

8.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Страхування		
Страховий ринок		
Страхова послуга		

8.1.2. Установити, які саме поняття із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Зміст поняття	Відповіді
Визначення 1. Система економічних відносин зі створення страхових (грошових) фондів, призначених для повного або часткового відшкодування втрат суб'єктами господарювання від непередбачених обставин (стихійного лиха, аварій, нещасних випадків, невиконання зобов'язань контрагентами тощо) та надання допомоги громадянам (чи їхнім сім'ям) у разі настання страхових випадків — досягнення певного віку, втрати працездатності, смерті тощо	1) майнове страхування; 2) страхування; 3) страхування відповідальності; 4) самострахування; 5) страховий тариф;

Визначення 2. Це форма організації страхових фондів, яка заснована на державній відповідальності і передбачає відшкодування втрат за рахунок загальнодержавних коштів	6) централізоване страхове забезпечення; 7) співстрахування; 8) страхове відшкодування; 9) перестраховування; 10) страхова сума
Визначення 3. Розмір плати з одиниці страхової суми. Складається з двох частин: нетто-ставки та навантаження. Нетто-ставка відображає частину тарифу, яка призначена для виплати страхового відшкодування. Навантаження відображає витрати страховика, пов'язані з проведенням страхування та його прибуток	
Визначення 4. Галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є майно, що належить фізичним та юридичним особам, — це ...	
Визначення 5. Передання договору страхування від одного страховика до іншого. У цих відносинах виділяються два суб'єкти: перестраховальник (страховик, який передає договір страхування) і перестраховик (страхова організація, яка не виконує прямих страхових операцій, а лише приймає на перестраховування ризики інших страховиків)	
Визначення 6. Страхування, що здійснюється кількома страховиками за одним договором та згодою страховальника. У договорі співстрахування визначаються права та обов'язки кожного страховика	

Завдання 8.2. Схематичні завдання

8.2.1. Розробити інтелект-карти за питаннями:

Варіант А.: Страховий ринок.

Варіант Б.: Форми організації страхового захисту.

8.2.2. Заповнити структурно-логічні схеми.

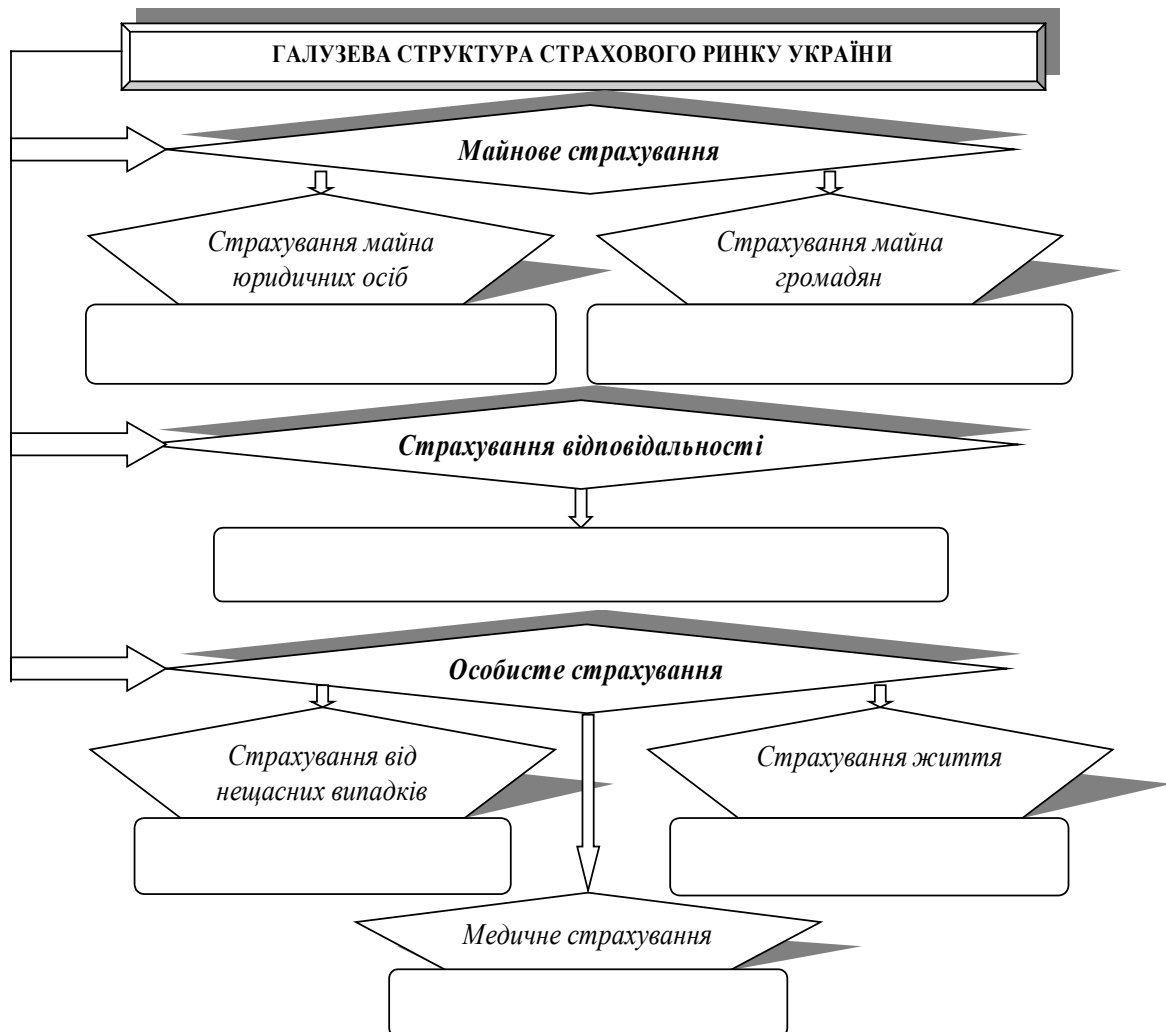

Рис. Галузева структура страхового ринку України

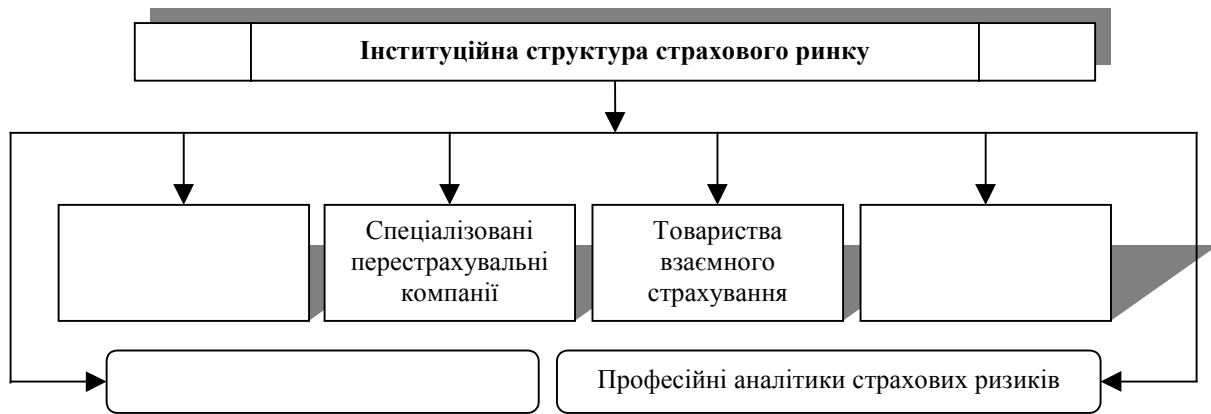

Рис. Інституційна структура страхового ринку України

Завдання 8.3. Тестові завдання

8.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. Класифікація страхування за галузевою ознакою передбачає виокремлення таких видів страхування:

- а) страхування відповідальності;
- б) майнове страхування;
- в) особисте страхування;
- г) відповіді (б, в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 2. Які ознаки характеризують специфічність категорії страхування:

- а) перерозподільний характер;
- б) замкнене розкладення збитків;
- в) солідарне розкладення завданого збитку;
- г) відповіді (а, б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 3. Страхування виконує такі функції:

- а) контрольну;
- б) ризикову;
- в) фіскальну;
- г) відповіді (а, б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні;
- е) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 4. Об'єктом особистого страхування є:

- а) життя та здоров'я громадян;
- б) працездатність;
- в) пенсійне забезпечення особи;
- г) медичне страхування;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

8.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. Об'єктом купівлі-продажу на страховому ринку є:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) страхова послуга; б) кредитні ресурси; в) цінні папери; г) оборотні засоби 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
--	---	--------------------------

<p>Тест 2. <i>Об'єктом майнового страхування є:</i> а) рухоме та нерухоме майно фізичних та юридичних осіб; б) життя та здоров'я громадян; в) працездатність та працевлаштування</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 3. <i>У рамках якої функції відбувається перерозподіл грошових коштів серед учасників страхування у зв'язку з наслідками страхових подій:</i> а) ризикової; б) попереджувальної; в) нагромаджувальної; г) контрольної</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 4. <i>У рамках якої функції відбувається використання частини страхового фонду на попередження наслідків страхових подій:</i> а) ризикової; б) попереджувальної; в) нагромаджувальної; г) контрольної</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 5. <i>Форма створення страхового фонду, що ґрунтується на індивідуальній відповідальності суб'єктів господарювання і передбачає покриття збитків за рахунок власних страхових резервів:</i> а) самострахування; б) централізоване страхове забезпечення; в) колективні страхові фонди</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 6. <i>Виплата страховиком застрахованому або (отримувачу) повної або часткової суми збитків визначається як:</i> а) страхова сума; б) страховий збиток; в) страховий платіж; г) страхове відшкодування</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 7. <i>Фізичні особи, які мають право укладати угоди страхування зі страхувальниками від імені страховика, — це:</i> а) страхові брокери; б) страхові агенти; в) актуарії; г) аварійні комісари</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 8. <i>Форма організації страхових фондів, яка заснована на державній відповідальності та передбачає відшкодування витрат за рахунок загальнодержавних коштів, — це:</i> а) самострахування; б) централізоване страхове забезпечення; в) колективні страхові фонди</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 9. <i>Нагромаджувальна функція страхування, суть якої полягає в заощадженні страхових сум та виплаті інвестиційного доходу, реалізується через:</i> а) майнове страхування; б) страхування відповідальності; в) особисте страхування</p>	<p>Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐</p>	<p>Пояснення:</p>

8.3.3. Дописати закінчення наведених нижче фінансових тверджень:

Страхування може проводитись у таких формах ...
Суб'єктами на страховому ринку є ...
Інституційна структура страхового ринку в Україні представлена страховими компаніями різних організаційно-правових форм, зокрема ...
Створення страхових фондів може здійснюватись у таких формах: ...
Страхові відносини включають ...
Страховий тариф складається з двох частин ...

В Україні впроваджено трьохрівневу систему пенсійного страхування, яка включає такі складові ...
Ризикова функція страхування передбачає ...
Державний нагляд за страховою діяльністю полягає у проведенні таких заходів ...
Нагромаджувальна функція страхування полягає ...
Функціонування страхового ринку базується на таких принципах ...
В Україні визначено такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування ...

Завдання 8.4. Правильні та хибні твердження

8.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Держава на страховому ринку може бути тільки виробником страхових послуг	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 2. Страхувальник та застрахований завжди є однією особою	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 3. Найбільш раціональною формою організації страхових фондів вважається самострахування	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 4. До суб'єктів страхування належать страхові посередники	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 5. Суттєвою ознакою, що характеризує специфічність категорії страхування, є замкнене розкладення збитків	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 6. Страхування є ефективним засобом реалізації соціальної політики держави	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 7. Навантаження як частина страхового тарифу відображає ту його частину, яка призначена для виплати страхового відшкодування	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 8. За медичного страхування страхове відшкодування надається у формі оплати лікування безпосередньо надавачу медичних послуг	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 9. Актуарії як суб'єкти страхового ринку діють від імені страхувальника, визначаючи для нього найвигідніші умови та надійні страхові компанії	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>

8.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. Об'єктами страхування є майно, життя і здоров'я громадян, працездатність і працевлаштування, підприємницькі та фінансові ризики.

2. Страховий платіж проявляється у вигляді виплат страховиком застрахованому (отримувачу) повної або часткової суми збитків.

3. Соціальне страхування проводиться тільки в добровільній формі.

4. Створення фондів самострахування ґрунтується на солідарній відповідальності учасників та здійснюється за рахунок внесків усіх учасників. Відшкодування проводиться для тих, хто зазнав збитків унаслідок певних подій.

5. Перестраховування передбачає страхування об'єкта за одним спільним договором кількох страховиків, одному з яких доручено представництво всіх інших у взаємовідносинах зі страхувальником.

6. У сфері страхування створюються значні резерви фінансових ресурсів, які стають джерелом зростання інвестицій в економіці.

7. Характерними ознаками категорії страхування є те, що вони мають перерозподільний характер, а самі перерозподільні відносини виходять за рамки календарного року.

8. Через контрольну функцію страхування відбувається перерозподіл грошових коштів серед учасників страхування через передання ризику від страхувальника до страховика.

9. Особливостями солідарної системи пенсійного страхування в Україні є персоніфікований характер внесків, їх пропорційний розподіл між роботодавцями та найманими працівниками.

10. У світовій практиці економічною ознакою для класифікації страхування є наявність або відсутність нагромаджувальної складової. Відповідно до цього виділяють дві групи страхових послуг: страхування життя та загальне страхування.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 8.5. Порівняльний аналіз

8.5.1. Визначити параметри, за якими Ви будете проводити порівняння, та дати порівняльну характеристику наведених нижче понять:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Обов'язкова форма проведення страхування	Добровільна форма проведення страхування

Завдання 8.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Обґрунтувати взаємозв'язок між фінансовим та страховим ринком.
2. Які негативні чинники впливають на рівень фінансової надійності та стабільності страховиків в Україні?
3. Визначити причини нерозвиненості страхового ринку в Україні.

Завдання 8.7. Робота із законодавством

- 8.7.1.** Опрацювати Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96 «Про страхування», статті 1, 2, 6, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 20, 21, 32, 35, 36. Знайти відповіді на такі питання:
- Що таке страхування? Хто є учасниками страхових відносин?
 - Які організаційно-правові форми страховиків передбачено в Україні?
 - Які види обов'язкового страхування передбачено в Україні?

№ з/п	Види обов'язкового страхування
1	
...	
33	

- Розкрити сутність таких понять, як страхова сума, страхова виплата, страхове відшкодування і франшиза.
- Що таке співстрахування та перестраховування? З якою метою вони проводяться?
- Розкрити сутність товариства взаємного страхування.
- Визначити умови забезпечення платоспроможності страховиків.
- Що означає посередницька діяльність у сфері страхування?
- Які обов'язки передбачено для учасників страхових відносин: страховика та страхувальника?
- Які функції передбачено для уповноваженого органу, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю в Україні?
- Що таке фонди страхових гарантій та з якою метою вони створюються?
- Що таке страховий тариф?
- Які галузі страхування визначено в Законі України «Про страхування»?

Завдання 8.8. Ситуаційні завдання

Обґрунтувати рішення.

Страхова компанія в майбутньому планує розширити межі страхової діяльності, освоїти нові сегменти страхового ринку та запровадити нові види страхування. Обґрунтуйте управлінські рішення для реалізації намічених страховою компанією завдань. Які чинники при цьому необхідно враховувати?

Завдання 8.9. Робота в малих групах

8.9.1. Сформувати групи студентів (дві-чотири особи), які досліджуватимуть сучасні тенденції розвитку страхового ринку в Україні. Завдання може бути виконане як в аудиторії, так і за задалегідь підготовленим матеріалом.

Завдання:

Проаналізувати та підготувати експертний висновок у вигляді презентації сучасних тенденцій розвитку страхового ринку в Україні (не менше ніж за останні п'ять років), використовуючи статистичні дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг ([Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http// www.dfp.gov.ua/](http://www.dfp.gov.ua/)):

- 1) у сфері майнового страхування;
- 2) у сфері особистого страхування;
- 3) у сфері страхування відповідальності;
- 4) у сфері страхування фізичних осіб;
- 5) у сфері страхування юридичних осіб;
- 6) у розрізі добровільної та обов'язкової форм страхування.

Основні показники, які можуть бути використані для аналізу:

Показник	Аналітичні дані
Кількість страховиків у розрізі зазначених видів страхування	
Надходження від страхових премій у розрізі зазначених видів страхування, категорій страхувальників	
Частка страхових премій у розрізі зазначених видів страхування	
Частка страхових виплат у розрізі зазначених видів страхування, категорій страхувальників	
Інші	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

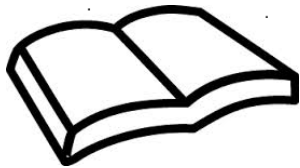
1. Особливості державної політики на страховому ринку.
2. Оподаткування страхової діяльності в Україні.
3. Стандарти класифікації страхування в ЄС, можливість їх застосування в Україні.
4. Пенсійна реформа в Україні та необхідність її прискорення.
5. Зарубіжний досвід організації недержавних пенсійних фондів.
6. Зарубіжний досвід здійснення медичного страхування. Можливості його застосування в Україні.
7. Страхування життя: сучасний стан та перспективи розвитку.
8. Майнове страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.
9. Екологічне страхування в Україні: необхідність запровадження та перспективи розвитку.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Заходи щодо реформування системи соціального страхування в Україні.
2. Які види страхування в Україні проводяться в обов'язковій формі? Яку частку вітчизняного страхового ринку займають обов'язкові види страхування?
3. Які страхові послуги найбільш «популярні» на вітчизняному страховому ринку?
4. Оцінка рівня розвитку медичного страхування в Україні (які послуги і які страхові компанії надають, який розмір виплаченого страхового відшкодування).
5. Оцінка рівня розвитку страхування життя в Україні (які послуги і які страхові компанії надають, який розмір виплаченого страхового відшкодування?).
6. Оцінка рівня розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.
7. Пенсійна реформа в Україні.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій²

1. Роль страхового ринку в забезпеченні стабільності функціонування ринкової економіки.
2. Фінансова надійність страховиків та чинники її забезпечення.
3. Страхування відповідальності в Україні: проблеми і перспективи.
4. Запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні: проблеми і перспективи.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Про страхування : Закон України від 7.03.1996 р. № 85/96-ВР.
2. *Кудряшов В. П.* Фінанси : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. — Херсон : Олді-плюс, 2002. — 352 с.
3. *Лондар С. В.* Фінанси : навч. посіб. / С. В. Лондар, О. В. Тимошенко. — Вінниця : Нова Книга, 2009. — 384 с.
4. Страхування : підруч. / наук. ред. С. С. Осадець. — 3-тє вид. — К. : КНЕУ, 2006. — 600 с.
5. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2001. — 240 с.
6. *Оспіщев В. І.* Фінанси : навч. посіб. / В. І. Оспіщев, Л. І. Личкова, О. П. Близнюк [та ін.] ; за ред. В. І. Оспіщева. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 366 с.
7. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
8. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2003. — 387 с.
9. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
10. *Юхименко П. І.* Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник [та ін.] ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

² Там само.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

11. *Опарін В.* Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
12. *Бланкарт Шарль* Державні фінанси в умовах демократії. Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенко ; передмова та наук. ред. М. Федосова. — К. : Либідь, 2000. — 654 с.
13. Страховий ринок України : монографія / В. Д. Базилевич. — К. : Знання, 1998. — 372 с.
14. Страхові послуги : підруч. / наук. ред. С. С. Осадець, Т. М. Артюх. — К. : КНЕУ, 2007. — 464 с.
15. Страховий менеджмент : підруч. / С. С. Осадець, О. В. Мурашко, В. М. Фурман [та ін.] ; за наук. ред. С. С. Осадця. — К. : КНЕУ, 2011. — 333 с.
16. *Гаманкова О. О.* Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.

РОЗДІЛ 9

Тема: Міжнародні фінанси

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності і ролі міжнародних фінансів;
- осмислення передумов виникнення міжнародного фінансового права і міжнародного фінансового ринку;
- розуміння особливостей міжнародного фінансового ринку, його сегментації та ролі;
- здатність розрізняти завдання та функції міжнародних організацій і міжнародних інституцій;
- засвоєння знань про діяльність МВФ, групи світового банку;
- формування фінансової грамотності з питань функціонування міжнародних фінансів;
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних і проблемних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою

міжнародні фінанси; світовий фінансовий ринок; міжнародна валютна система; міжнародні валютні операції; міжнародний валютний фонд; група Світового банку; Банк міжнародних розрахунків; Лондонський і Паризький клуби кредиторів; міжнародні розрахунки; платіжний баланс; міжнародні фінансові організації; міжнародне фінансове право; офшорні зони.

Питання до теми

1. Економічна сутність міжнародних фінансів.
2. Міжнародне фінансове право як основа регулювання міжнародних фінансових відносин.
3. Міжнародний фінансовий ринок, його сегментація і роль:
 - Міжнародний валютний ринок.
 - Міжнародний ринок позичкових капіталів.
 - Міжнародний ринок цінних паперів.
4. Інституційна структура світового фінансового ринку:
 - Міжнародний валютний фонд.
 - Група Світового банку.
5. Фінанси Європейського Союзу:
 - Етапи становлення Європейського Союзу.
 - Бюджет ЄС. Основи бюджетного процесу.
 - Доходи та видатки бюджету ЄС.
 - Гармонізація податкових систем ЄС.
 - Регулювання державних фінансів країн ЄС.
 - Фінансові інституції ЄС.
 - Фінансова криза в країнах ЄС.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Економічна сутність міжнародних фінансів

Глобалізаційні процеси в економіці не могли не позначитися на фінансовій сфері. В основі фінансової глобалізації лежить вільний рух капіталів і валюти, перетинання ними національних кордонів, що веде, у свою чергу, до формування глобальних фінансових ринків і світового фінансового середовища. Отже, об'єктивною основою становлення і розвитку міжнародних фінансів є закономірності міжнародного (світового) кругообігу функціонуючого капіталу, на одному полюсі якого виникають тимчасово вільні кошти, на другому — постійно з'являється попит на них.

Визначаючи міжнародні фінанси як економічну категорію, можна стверджувати, що це — сукупність перерозподільних відносин з приводу формування і використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення безперервності і рентабельності суспільного відтворення на міжнародному (світовому) рівні та задоволення спільних потреб, які мають міжнародне зна-

чення. За допомогою міжнародних фінансів здійснюється міждержавний перерозподіл фінансових ресурсів.

2. Міжнародне фінансове право як основа регулювання міжнародних фінансових відносин

Регулювання міжнародних фінансових відносин здійснюється за допомогою міжнародного фінансового права, яке реалізується у вигляді двосторонніх і багатосторонніх угод, актів міжнародних конференцій і документів міжнародних організацій. Крім того, активний процес регулювання міжнародних фінансів здійснюється через регулярні наради «великої вісімки» та «великої двадцятки», які приймають найбільш важливі стратегічні рішення; діяльність Паризького клубу, який об'єднує держав-кредиторів, що регулюють та уніфікують підходи кредиторів до того чи іншого боржника; Лондонського клубу, який об'єднує найбільших приватних кредиторів, що виробляють спільну політику приватних комерційних банків стосовно боржників та ін. Таким чином, можна зробити висновок, що міжнародні фінанси відображають діяльність не тільки міжнародних організацій і фінансових інститутів. Це досить розгалужена структура з множинністю державних, приватних і власне міжнародних елементів, через які здійснюється регулювання міжнародних фінансових зв'язків.

3. Міжнародний фінансовий ринок, його сегментація і роль

Міжнародна фінансова система, з одного боку, обслуговує міждержавний рух товарів, послуг та факторів виробництва, а з другого — відіграє самостійну роль, яка виявляється через функціонування міжнародних фінансових ринків. Головне призначення міжнародного фінансового ринку полягає в забезпеченні перерозподілу між країнами акумульованих вільних фінансових ресурсів для сталого економічного розвитку світового господарства й одержання від цих операцій певного доходу.

Розглядаючи міжнародний фінансовий ринок, слід чітко уявляти, яку інституційну структуру він має, які інструменти перебувають в обігу на ньому, якими показниками характеризується його діяльність.

Міжнародний фінансовий ринок можна поділити на такі сегменти: міжнародний валютний ринок, міжнародний ринок кредитних ресурсів і міжнародний ринок цінних паперів. У фінансовій літературі ринок кредитних ресурсів і ринок цінних паперів називають ринком позичкових капіталів. Деякі економісти з цього питання мають іншу думку, що свідчить про його дискусійний характер. Разом з тим слід звернути увагу на те, що теоретичне розмежування сегментів міжнародного фінансового ринку може втратити своє значення. Насамперед це пов'язано з процесами сек'юритизації. Суть сек'юритизації полягає в тому, що банк емітує під частину дохідних активів (іпотечних чи споживчих позик) цінні папери і реалізує їх на відкритому ринку.

Міжнародний валютний ринок

Валютний ринок — це система стійких економічних та організаційних відносин, пов'язаних з операціями купівлі-продажу іноземних валют та платіжних документів в іноземних валютах. До суб'єктів валютного ринку належать:

- державні установи, серед яких центральне місце посідають центральні банки та казначейства окремих країн;
- комерційні банківські установи, які забезпечують валютне обслуговування зовнішніх зв'язків;
- валютні біржі та валютні відділи товарних і фондових бірж;
- юридичні та фізичні особи, зайняті у різноманітних сферах зовнішньоекономічної діяльності;
- міжнародні фінансові організації.

Основні суб'єкти міжнародного валютного ринку — великі транснаціональні банки, які мають розгалужену мережу філій.

На сьогодні сформувалися такі найбільші регіональні валютні ринки:

- європейський (з центрами в Лондоні, Франкфурті-на-Майні, Парижі, Цюріху);
- американський (з центрами в Нью-Йорку, Чикаго, Лос-Анджелесі, Монреалі);
- азіатський (з центрами в Токіо, Гонконгу, Сінгапурі, Бахрейні).

Денний оборот на трьох найбільших валютних ринках світу (Лондон, Нью-Йорк, Токіо) становить понад 1,5 трлн дол. Річний обсяг на світових валютних ринках сягає 250 трлн дол. США.

Конкретною формою прояву валютних відносин є валютні операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності. При здійсненні валютних операцій великого значення набуває встановлення валютного курсу. Як економічна категорія валютний курс являє собою ціну грошової одиниці однієї країни, виражену в грошових одиницях інших країн. Курс національної валюти до іноземної визначається і встановлюється через валютне котирування.

Валютне котирування — це встановлення курсів іноземних валют відповідно до діючих законодавчих норм і практики, що склалася. Котирування валют здійснюють державні (національні) або найбільші комерційні банки. Вони встановлюють офіційний курс валют. Ринковий курс валют формується на валютному ринку під впливом попиту і пропозиції.

Найбільш істотний вплив на валютний курс має стан платіжного балансу тієї або іншої країни. Якщо він активний, то й курс валюти має тенденцію до підвищення, і навпаки, якщо, наприклад, певна країна має пасивний платіжний баланс, то це значить, що за певний період її валютні витрати перевищують надходження з-за кордону. За цих умов пропозиція валюти цієї країни на світових ринках зростає і, коли перевищить попит, її курс впаде.

Міжнародний ринок позичкових капіталів

Міжнародний ринок позичкових капіталів являє собою глобальну систему акумулювання вільних фінансових ресурсів та їх надання позичальникам із різних країн приватними позичодавцями на принципах ринкової конкуренції. Виникнувши в 50-ті роки XX ст., цей ринок до кінця XX ст. перетворився на одне з найважливіших джерел ресурсів і визначальний чинник господарського життя.

Значним і динамічним сегментом міжнародного ринку позичкових капіталів є ринок синдикуваних позик, принцип діяльності якого — створення синдикатів, пулів або консорціумів для надання великих банківських кредитів. Серед найбільших кредиторів можна назвати банки Бенілюксу, Великої Британії, Німеччини, Італії, Швейцарії та Японії. Серед одержувачів позик переважають країни Азії, частка яких становить майже 54 %, Латинської Америки — 13 %, Африки — 7 %.

Кредити надаються коротко-, середньо- і довгострокові. Залежно від суб'єкта кредитування кредити поділяються на приватні, урядові й кредити міжнародних організацій. Міжнародні кредити, у свою чергу, поділяються на забезпечені й бланкові. Забезпечені кредити надаються під цінні папери, нерухоме майно, векселі, товарні документи. Бланкові кредити надаються найнадійнішим позичальникам під вексель. За призначенням міжнародні кредити поділяються на зв'язані й фінансові. Зв'язані мають строго цільовий характер, тобто спрямовуються на закупівлю певних товарів або оплату послуг. Фінансові кредити можуть бути спрямовані на будь-які цілі, включаючи погашення заборгованості за кредитами, інвестування та ін.

Міжнародний ринок цінних паперів

Важливим сегментом міжнародного ринку позичкового капіталу є міжнародні ринки цінних паперів — бондів (облігацій), векселів, акцій тощо. Останніми роками набули поширення бонди, конвертовані в акції, значно зросла частка бондів у євро.

Усього у світі щорічно обертається акцій та облігацій на астрономічну суму понад 40 трлн дол. США. Основними фінансовими центрами, де торгують європаперами, є Лондон, Цюрих, Люксембург. Загалом частка п'яти промислово розвинутих країн (США, Японії, Німеччини, Великої Британії і Франції) становить понад 70 % усього обсягу світового ринку цінних паперів.

Міжнародний ринок цінних паперів є чинником, який полегшує різним господарським суб'єктам доступ до міжнародного ринку вільних капіталів і прискорює світовий процес економічного зростання. Сьогодні він є основним інститутом, який регулює міжнародне інвестування.

4. Інституційна структура світового фінансового ринку

Аналізуючи інституційну структуру міжнародного фінансового ринку, слід зазначити, що на ньому працюють:

— міжнародні фінансові інститути (МВФ, МБРР та МФК, ЄБРР та ін.). Їх діяльність у рамках глобального середовища полягає здебільшого в забезпеченні процесів координації та напрацюванні нових норм нагляду і регулювання, а також у наданні фінансової (кредитної)

допомоги країнам, які цього потребують (у тому числі в умовах, коли доступ до інших джерел фінансування ускладнений);

— світові фінансові центри, географічно розміщені в розвинутих країнах: у Лондоні, Токіо, Нью-Йорку, Франкфурті-на-Майні, Гонконгу і Сінгапурі. Вони виконують роль світової скарбниці, тобто монополії на міжнародні фінансові ресурси;

— світові клуби кредиторів. Це клуби, які виникли об'єднанням найпотужніших міжнародних банків;

— транснаціональні банки і транснаціональні корпорації (ТНБ і ТНК) представляють сьогодні еліту світового бізнесу, яка з метою отримання додаткового прибутку сприяє саме тому, що тимчасово вільні кошти інвестуються у виробничі й фінансові структури за кордоном;

— міжнародні фонди страхування і хеджування, що спеціалізуються на спекулятивних операціях;

— фінансові посередники розвинутих країн світу, які безпосередньо беруть участь у роботі світового фінансового ринку;

— регіональні валютно-монетарні союзи, котрі виникають у межах об'єднань країн певного регіону. Яскравими прикладами таких інституцій є Європейський валютний союз та Європейський центральний банк. Відбувається створення єдиного європейського ринку капіталів на базі фондових бірж Європейського Союзу, а саме Амстердамської, Брюссельської та Паризької;

— офшорні фінансові центри. Вони являють собою такі регіони і райони, де юридичні особи можуть отримувати вигідні процентні ставки за депозитами і кредитами завдяки низькому або пільговому оподаткуванню, ліберальному валютному контролю, а також низьким вимогам щодо обсягів обов'язкових резервів банків.

Необхідно також зупинитися на ролі та перебігу світової фінансово-економічної кризи та її безпосередніх наслідках:

— посиленні глобальних тенденцій до зміцнення регулювання та нагляду міжнародних фінансових ринків і їх учасників (на рівні окремих держав, груп країн та міжнародних організацій);

— зростанні співробітництва держав і центральних банків у подоланні наслідків кризи;

— підвищенні ролі найбільших нових ринкових економік у світовій фінансовій системі;

— посиленні конкуренції між розвиненими економіками за потоки капіталу, появі загрози «валютних воєн».

Міжнародний валютний фонд

Міжнародний валютний фонд є провідною фінансовою інституцією, яка має статус спеціалізованої установи ООН. Він був заснований на міжнародній конференції у Бреттон-Вудсі в 1944 р., а фінансові операції почав здійснювати в 1947 р. Основними цілями діяльності МВФ є:

— сприяння розвитку міжнародної торгівлі;

— співробітництва у сфері валютного регулювання;

— надання кредитів.

Формування ресурсів МВФ відбувається через внесення державою коштів до уставного капіталу фонду відповідно до її квоти. Розмір квот для кожної країни-члена встановлюється на підставі її ваги у світовій економіці. Під час розрахунку квот застосовується спеціальна формула, що являє собою середньозважене значення ВВП, відкритості, економічної мінливості та міжнародних резервів. За необхідності МВФ може використовувати позикові кошти.

Діяльність МВФ охоплює три основні напрями:

— кредитування з метою надання фінансової допомоги країнам, у яких утворилося від'ємне сальдо платіжного балансу;

— регулювання міжнародних валютних відносин;

— постійний нагляд за світовою економікою.

Система кредитування, що застосовується МВФ, включає чотири форми фінансування: безпосереднє, поетапне, розширене, пільгове та спеціальне.

Група Світового банку

Група Світового банку є другою за значенням інституцією в системі міжнародних фінансів. Вона включає такі міжнародні фінансові інституції:

— Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР);

— Міжнародну асоціацію розвитку (МАР);

— Міжнародну фінансову корпорацію (МФК);

- Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ);
- Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУК).

Серцевиною групи є МБРР, який був заснований разом з МВФ у 1945 р. і почав функціонувати у 1946 р. Учасниками банку можуть бути лише країни — члени МВФ.

Основною метою діяльності банку є сприяння розвитку економіки країн — членів МБРР через надання довгострокових кредитів та гарантування приватних інвестицій. На першому етапі створення банку його діяльність була спрямована на країни Західної Європи, що зазнали втрат унаслідок Другої світової війни. На сучасному етапі головним напрямом діяльності банку є країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою.

Джерелами доходів банку є:

- статутний капітал;
- залучення коштів через випуск облігаційних позик;
- резервний фонд.

Кредитування здійснюється у двох формах — системні позики та інвестиційні кредити.

Міжнародна асоціація розвитку (заснована в 1960 р.) надає безпроцентні кредити найбіднішим країнам світу терміном до 50 років. Кошти організації формуються за рахунок внесків економічно розвинутих країн. Тобто це інституція прямого перерозподілу ресурсів на рівні світової економіки.

Міжнародна фінансова корпорація надає кредити високорентабельним підприємствам країн, що розвиваються, без гарантій урядів відповідних країн.

Позики надаються на ринкових умовах, на засадах спільного фінансування — частка кредитів МФК не може перевищувати 20 % вартості проекту. Ресурси МФК формуються за рахунок запозичень на міжнародних фінансових ринках (до 80 %) та від МБРР.

Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (засноване в 1988 р.) утворено з метою сприяння країнам, що розвиваються, у залученні іноземних інвестицій на основі страхування інвесторів від таких ризиків, як війни і заворушення, націоналізація, зриви контрактів.

Міжнародний центр з урегулювання міжнародних конфліктів (заснований у 1966 р.) виконує функції з урегулювання конфліктів між урядами окремих країн та їх інвесторами. Наявність такої структури сприяє успішним відносинам групи Світового банку з його позичальниками.

5. Фінанси Європейського Союзу. Етапи становлення Європейського Союзу

Європейський Союз утворився в результаті поетапної інтеграції країн Європи. У 1951 р. було підписано Паризький договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС), відповідно до якого формувався механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією — вугіллям та сталлю. У 1957 р. у Римі відбулося підписання Договору про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Договору про створення Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратом). Метою ЄЕС визначалося усунення внутрішніх торговельних бар'єрів усередині Співтовариства (створення зони вільної торгівлі), створення митного союзу і, нарешті, створення спільного ринку. 1965 р. була створена єдина структура інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції.

У 1992 р. у Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз (ЄС). В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору означало курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку (четвертий рівень економічної інтеграції) та перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу (п'ятий — найвищий рівень економічної інтеграції).

1 січня 2002 р. до готівкового обігу була введена єдина грошова одиниця ЄС — євро, що стало етапом переходу до формування економічного та валютного союзу ЄС — найвищого етапу інтеграції. Сьогодні євро перебуває в обігу на території 17 країн — членів ЄС. Велика Британія і Данія вирішили поки що відмовитися від введення євро на своїй території, а Швеція не змогла досягти необхідних критеріїв введення євро, установлених Маастрихтським договором. Більшість великих держав, які приєдналися до ЄС у 2004 р. (Угорщина, Польща, Чехія), і тим більше ті, що вступили у 2007 р., поки що не змогли виконати всіх необхідних умов «зони євро».

На початок 2015 р. ЄС налічує 28 держав-членів. Країною-кандидатом на членство є Туреччина.

Паралельно з 1960 р. розпочалося створення Європейської зони вільної торгівлі, а з 1994 р. функціонує Європейський економічний простір, що являє собою єдиний спільний ринок, у рамках якого вільно рухаються товари, послуги, капітал та робоча сила.

Бюджет ЄС. Основи бюджетного процесу

Фінанси ЄС можна розглядати як дворівневу систему, яка включає національні фінанси країн — членів ЄС та їх регіонів і фінанси, які перерозподіляються централізовано на рівні ЄС як регіонального інтеграційного угруповання. Центральною складовою фінансів ЄС є бюджет ЄС, з якого фінансується спільна діяльність та узгоджена політика.

Бюджет ЄС формується щорічно Європейським Парламентом та Радою міністрів ЄС за поданням Європейської Комісії у рамках, визначених середньостроковим бюджетним планом на сім років. Джерелами формування бюджету є:

- імпортне мито із сільськогосподарських продуктів, які ввозяться до ЄС із третіх країн (країни-члени залишають у себе 25 % від зібраної суми);
- митні збори на основі Єдиного митного тарифу Євросоюзу — близько 11,6 % бюджету;
- відрахування від збору ПДВ (близько 14,4 % бюджету);
- прямі пропорційні відрахування на базі розрахунків Валового національного доходу (близько 73 % бюджету).

Особливостями бюджету ЄС є, зокрема, його бездефіцитний характер, функціональна структура, фінансування через систему відрахувань.

Дискусійним є питання про введення «єдиного європейського податку», яке періодично порушується політиками і фінансистами.

Через бюджет фінансуються всі напрями централізованої політики ЄС за винятком проєктів, які фінансуються Європейським інвестиційним банком на прохання центральних органів ЄС — від сфери рибальства до зміцнення кордонів і досліджень.

Бюджетна процедура та бюджетне планування

У 1988 р. вперше між інституціями ЄС — Радою міністрів ЄС, Європарламентом та Єврокомісією — було укладено міжінституційну угоду, яка визначила принципи та механізми бюджетної процедури на кілька років наперед. Цим документом був запроваджений середньостроковий бюджетний план ЄС, так звана фінансова перспектива. Остання міжінституційна угода (2006 р.) визначає бюджетну процедуру принаймні на наступні сім років, на основі тристороннього діалогу між представником Ради міністрів ЄС з питань бюджету, Головою бюджетного комітету Європарламенту та Комісаром Єврокомісії з питань бюджету. Під час складання програм ЄС на кілька років, погоджених усіма згаданими сторонами, одразу визначається їх фінансове забезпечення на весь термін реалізації, причому сума видатків за програмами на кожний наступний рік автоматично вноситься до проєкту бюджету.

Доходи та видатки бюджету ЄС

Джерелами формування бюджету виступають:

- імпортне мито з сільськогосподарських продуктів, які ввозяться до ЄС з третіх країн (країни-члени залишають в себе 25 % від зібраної суми);
- митні збори на основі Єдиного митного тарифу Євросоюзу — близько 11,6 % бюджету;
- відрахування від збору ПДВ (близько 14,4 % бюджету);
- прямі пропорційні відрахування на базі розрахунків Валового національного доходу (близько 73 % бюджету).

Структура бюджету ЄС традиційно визначається структурою «фінансової перспективи», яка, у свою чергу, залежить від напрямів діяльності виконавчих органів ЄС, передусім — Європейської Комісії. Специфікою «фінансової перспективи» є те, що в її рамках визначаються граничні суми асигнування (так звані «стелі») за розділами та статтями на кожний рік, які не можуть бути перевищені. Водночас фінансова перспектива також не є багаторічним бюджетом, оскільки остаточно рівні витрат визначаються в рамках ухвалення річного бюджету (в межах ухвалених «стель»). У рамках «фінансової перспективи» виділяється два типи розділів — обов'язкові (захищені) та необов'язкові. До перших належать, зокрема, видатки на здійснення сільськогосподарської політики, на виконання міжнародних договорів, до яких приєднався ЄС, валютний резерв та резерв з гарантування кредитів, деякі адміністративні витрати.

Бюджет ЄС протягом поточних семи років (до кінця 2013 р.¹) складався з таких розділів:

¹ За станом на початок 2013 р. бюджетний план на період 2014–2020 рр. перебував на стадії обговорення та затвердження.

— «Сталий розвиток», який, у свою чергу, поділяється на підрозділи «конкурентоспроможність заради зростання та зайнятості» (видатки на дослідження, інновації, освіту, транс'європейські інфраструктурні мережі, розвиток внутрішнього ринку ЄС — тобто інноваційний розвиток, 7 % загальної суми) і «гармонізація заради зростання та зайнятості» (витрати з метою гармонізації розвитку регіонів ЄС, 36 %);

— «Збереження та управління природними ресурсами» — включає асигнування на спільну сільськогосподарську політику та рибальство, розвиток сільських місцевостей, екологію (на традиційну спільну сільгоспполітику припадає все ще 36 %, тоді як на розвиток сільських місцевостей — 10 %);

— «Громадянство, свобода, безпека та юстиція» містить видатки на юстицію та внутрішні справи, захист кордонів, імміграційну політику, охорону здоров'я і захист прав споживачів, культуру й молодь, інформування та діалог із громадянами — 1 %;

— «Європейський Союз як глобальний партнер» включає всі заходи у зовнішньому вимірі, у тому числі у сфері допомоги країнам-кандидатам, Європейський фонд розвитку — 5 % (який пропонується включити до бюджету);

— «Адміністративні видатки» — покриває видатки на європейські інституції;

— «Компенсації» — тимчасовий розділ — виплати новим країнам-членам з тим, щоб вони не виявилися в перші роки нетто-платниками до спільного бюджету (0,3 %).

Особливими фондами, які входять до складу бюджету ЄС, є:

- гармонізаційний фонд;

- структурні фонди, які включають Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства.

Фонди (як і більшість форм фінансування з бюджету ЄС) традиційно функціонують на принципах співфінансування, тобто частково кошти виділяються зі спільного бюджету, частково — з місцевих або національних бюджетів країн-членів.

Гармонізаційний фонд покликаний подолати диспропорції соціально-економічного розвитку різних регіонів ЄС. На отримання коштів фонду мають право країни-члени, чий середній ВВП на душу населення нижчий від 90 % середнього для ЄС¹. За допомогою Фонду фінансується до 85 % вартості відповідних екологічних та транспортних проектів у бідніших країнах ЄС.

Структурні фонди покликані допомагати вирішувати структурні соціально-економічні проблеми. До складу структурних фондів входять:

- Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства;

- Європейський соціальний фонд;

- Європейський фонд регіонального розвитку;

- Фінансовий інструмент орієнтування щодо рибальства — спеціальний фонд підтримки реформ у сфері рибальства;

Діяльність структурних фондів концентрується на спільно погоджених пріоритетах у рамках багаторічних програм, на принципах партнерства та взаємодоповнення з місцевими й національними (центральними) органами.

Гармонізація податкових систем ЄС

Відповідно до положень Договору про створення Європейського Співтовариства, кожна держава — член ЄС самостійно обирає модель податкової системи. Гармонізації на рівні ЄС у цілому підлягає лише запровадження непрямих податків, при цьому їх ставки визначаються державами-членами самостійно. Відповідно на рівні Співтовариства не існує єдиної моделі або рекомендацій ЄК щодо моделі систем прямого оподаткування.

Основними непрямими податками, які гармонізовані на рівні ЄС, є: податок на додану вартість (ПДВ); акцизи.

Єдиною вимогою в контексті визначення державами-членами механізмів прямого оподаткування є необхідність дотримання положень Договору про створення ЄС (зокрема, щодо уникнення дискримінації). Завдання Європейської Комісії у сфері прямого оподаткування полягає передусім у моніторингу тих процесів, що відбуваються на рівні держав-членів та їх впливу на розвиток ЄС у цілому.

Структури податкових систем країн ЄС різняться між окремими державами, причому із розширенням ЄС у 2004 р. та 2007 р. рівень диференціації зріс. Загальний податковий тягар

¹ З 2005 р. до таких держав належать Греція, Португалія, Іспанія, Кіпр, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія.

(як загальна сума податків та обов'язкових соціальних внесків відносно ВВП) у середньому нижчий у нових країнах-членах, ніж у ЄС-15.

Найбільшу роль у формуванні бюджетів країн ЄС відіграють податки на працю, які становлять у середньому найвагомніше джерело податкових надходжень — понад 50 %. Другим за значенням джерелом податкових надходжень є податки на споживання, які приносять від третини до четвертої частини надходжень у більшості країн-членів. Податки на капітал становлять у загальній сумі податкових надходжень близько 20 %.

Розглядаючи перспективи розвитку податкової системи ЄС, необхідно зазначити, що реформування відбувається за двома напрямками: по-перше, впровадження єдиних міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у сфері оподаткування прибутку компаній; по-друге, впровадження єдиної податкової декларації на рівні ЄС для малих та середніх підприємств. При цьому активніше просувається реформування системи бухгалтерської звітності з метою приведення всіх існуючих систем бухгалтерської звітності до єдиних міжнародних стандартів.

Проблеми подальшої зміни структури податків в ЄС, її гармонізації та регулювання належать до кола питань, які активно дебатовуються в ЄС, особливо в контексті доцільності гармонізації системи прямих податків, зокрема, введення мінімального рівня корпоративного податку. Так, кілька країн-членів ЄС, переважно нові країни-члени, уже знизили ставки податків та планують їх зменшувати і надалі. Подальший розвиток цієї дискусії матиме значний вплив на конкурентоспроможність економіки ЄС.

Митний Союз ЄС є одним із ключових елементів єдиного ринку ЄС. Митний союз у рамках ЄС іде далі, ніж традиційний митний союз (тобто ніж спільні тарифи) поширюється на всі аспекти торговельної політики: преференції в торгівлі, охорона здоров'я та контроль над захистом довкілля, сприяння єдиній політиці у сфері сільського господарства та рибальства, захист економічних інтересів ЄС нетарифними засобами, сприяння реалізації зовнішньої політики. Наразі завданням митної політики є сприяння зростанню зовнішньої торгівлі з одночасним забезпеченням інтересів ЄС.

Митний союз дає можливість захищати єдиний ринок, підвищувати його привабливість в очах інвесторів, забезпечувати прозорий експорт й імпорт на основі уніфікованих правил, спрощує збирання ПДВ, акцизів, інших зборів, створює уніфіковану систему збору статистичної інформації щодо торгівлі. Першим етапом його створення був тарифний союз, сформований у 1968 р.: він усував митні збори та інші обмеження між шістьма першими членами ЄС, був запроваджений спільний тариф на товари походженням з третіх країн. Протягом 1968–1993 рр. напрацьовувалася законодавчо-нормативна база на розвиток положень тарифного союзу, у тому числі щодо визначення походження товарів, створення типових документів, у тому числі єдиної форми декларації, єдиних процедур та ін. З 1994 р. єдиний митний кодекс об'єднав митне законодавство ЄС.

Регулювання державних фінансів країн ЄС

Основою регулювання державних фінансів у країнах ЄС є Пакт стабільності і зростання — центральний акт, що встановлює вимоги до принципів формування бюджетів на рівні ЄС. Метою даного Пакту є запобігання виникненню надмірного дефіциту бюджету у країнах єврозони, коли недостатньо зважена бюджетна політика однієї з країн Європейського валютного союзу матиме негативні наслідки для інших членів через механізми процентних ставок та підлив упевненості у стабільності всієї єврозони.

Єврокомісія відповідає за моніторинг дотримання Пакту стабільності та зростання. Якщо країна-член не дотримується рекомендацій і дефіцит її бюджету перевищує 3 % ВВП, починається процедура надмірного дефіциту.

У результаті політичного компромісу 2002 р. базові елементи Пакту, а саме обмеження річного дефіциту бюджету країн-членів — 3 % від ВВП та сумарного державного боргу на рівні 60 % від ВВП, було залишено без змін. Водночас країни можуть порушувати обмеження у 3 % в разі наявності «відповідних чинників». Було посилено наголос на збалансованому бюджеті в середньостроковій перспективі.

Фінансові інституції ЄС

Фінансові інституції ЄС — Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський центральний банк (ЄЦБ). Європейський інвестиційний банк покликаний сприяти інтеграції, збалансованому розвитку, соціально-економічній гармонізації в рамках Євросоюзу. Одночасно він відіграє активну роль у політиці співробітництва ЄС з іншими країнами.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) є фактично інституцією глибшого інтеграційного угруповання в межах ЄС — Європейського валютного союзу. До неї наразі входять 19 країн

— членів ЄС¹. Основне завдання ЄЦБ — підтримка цінової стабільності в єврозоні. Його завданнями є:

- формування та реалізація монетарної політики в єврозоні, включно із формуванням облікової ставки;
- проведення валютних операцій;
- управління офіційними золотовалютними резервами країни єврозони;
- сприяння нормальному функціонуванню системи платежів.

Фінансова криза в країнах ЄС

Фінансова криза, яка розпочалась у світі у 2007 р., змусила ЄС активно шукати адекватні фінансові механізми допомоги країнам, які переживають труднощі. Передусім ідеться про одночасне зростання дефіциту бюджету та ускладнення доступу до міжнародних фінансових ринків для його покриття.

У травні 2010 р. було створено Європейський механізм фінансової стабілізації (під гарантії Європейської Комісії та під її керівництвом, з правом залучати до 60 млрд євро, покликаний надавати допомогу країнам — членам ЄС) та Європейський фонд фінансової стабільності (кредитний фонд під гарантії країн-членів єврозони, з правом залучати до 440 млрд євро, покликаний надавати допомогу країнам — членам єврозони, що потрапили у скрутну фінансову ситуацію). Обидві програми мали право залучати кошти на фінансових ринках у визначених лімітах, були засновані у формі міжнародних організацій зі штаб-квартирою в Люксембурзі, мали високий рейтинг від провідних рейтингових агенцій. Створений у вересні 2012 р. Європейський механізм стабільності замінює обидві інституції. Він зможе надавати позики на загальну суму до 500 млрд євро.

Зміст основних понять і термінів за темою

Банк міжнародних розрахунків — перша міжнародна фінансова інституція, створена у 1930 р. на основі міждержавної угоди шести країн (Бельгії, Великої Британії, Італії, Німеччини, Франції та Японії) і конвенції цих держав зі Швейцарією.

Міжнародні фінанси — сукупність перерозподільних відносин із приводу формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення безперервності суспільного відтворення на міжнародному (світовому) рівні та задоволення суспільних потреб, які мають міжнародне значення.

Міжнародна організація — створене на основі міжнародного договору і статуту для виконання певних функцій об'єднання суверенних держав, яке має систему постійно діючих органів, володіє міжнародною правосуб'єктністю і засноване відповідно до міжнародного права.

Міжнародна фінансова інституція — стабільний інститут багатосторонніх міжнародних відносин, що у своїй діяльності виходить за межі однієї країни і має постійну структуру органів наднаціонального регулювання.

Міжнародне фінансове право — сукупність норм і принципів, закріплених юридично, які регулюють міжнародні фінансові відносини.

Міжнародний валютний фонд — міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої представницької установи ООН.

Міжнародний ринок банківських кредитів — сфера ринкових відносин, де здійснюється рух позикового капіталу між країнами на умовах повернення та платності, формується попит і пропозиція кредитних ресурсів та позикового капіталу.

Міжнародний валютний ринок — система економічних відносин, пов'язаних зі здійсненням операцій купівлі-продажу (обміну) іноземної валюти і платіжних документів у іноземній валюті.

¹ Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція. Проблеми, спровоковані борговою кризою в єврозоні, змусили деяких політиків та експертів серйозно говорити про пошук механізмів виходу чи виключення деяких країн із валютного союзу.

Міжнародний фінансовий ринок — складова світового фінансового ринку, надзвичайно розгалужена система акумулювання вільних фінансових ресурсів та надання їх позичальникам із різних країн на принципах ринкової конкуренції.

Світовий банк — багатостороння кредитна організація, яка складається з п'яти тісно пов'язаних між собою установ, що входять у систему ООН, загальною метою яких є надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються, і країнам із перехідною економікою.

Транснаціональна компанія — це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох і більше країнах, проводить координуючу політику і втілює в життя загальну стратегію через один або більше центрів прийняття рішень.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 9.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

9.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Світовий фінансовий ринок		
Міжнародний фінансовий ринок		
Міжнародний ринок банківських кредитів		
Міжнародний ринок цінних паперів		
Міжнародний валютний ринок		
Транснаціональна компанія		

9.1.2. Установити, які саме поняття із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Зміст поняття	Відповіді
Визначення 1. Сукупність перерозподільних відносин з приводу формування і використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення безповоротності суспільного відтворення на міжнародному (світовому) рівні та задоволення суспільних потреб, які мають міжнародне значення	1) валютний ринок; 2) міжнародні фінанси; 3) міжнародний ринок банківських кредитів; 4) міжнародна фінансова безпека; 5) міжнародна фінансова інституція; 6) міжнародний валютний фонд; 7) міжнародний ринок боргових цінних паперів; 8) міжнародний фінансовий ринок; 9) транснаціональна компанія
Визначення 2. Система стійких економічних та організаційних відносин, пов'язаних з операціями купівлі-продажу іноземних валют та платіжних документів в іноземних валютах	
Визначення 3. Складова світового фінансового ринку, надзвичайно розгалужена система акумулювання вільних фінансових ресурсів та надання їх позичальникам із різних країн на принципах ринкової конкуренції	
Визначення 4. Сфера ринкових відносин, де здійснюється рух позикового капіталу між країнами на умовах повернення та платності, формується попит і пропозиція кредитних ресурсів та позикового капіталу	
Визначення 5. Підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох і більше країнах, проводить координуючу політику і втілює в життя загальну стратегію через один або більше центрів прийняття рішень	

Завдання 9.2. Схематичні завдання

9.2.1. Розробити інтелект-карту за питаннями:

Варіант А.: Міжнародний фінансовий ринок.
Варіант Б.: Група Світового банку.
Варіант В.: Бюджет ЄС.

9.2.2. Розробити конспект-схему за темою «Міжнародні фінанси».

9.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

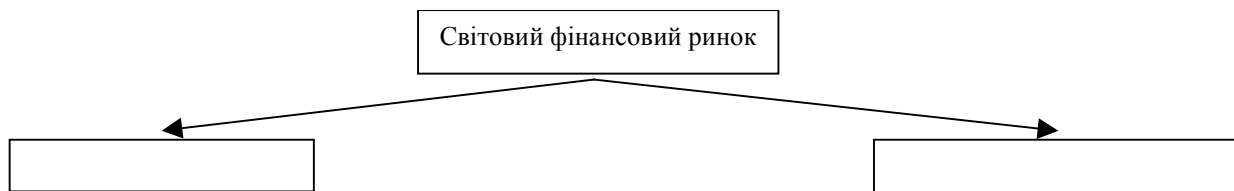

Рис. Світовий фінансовий ринок

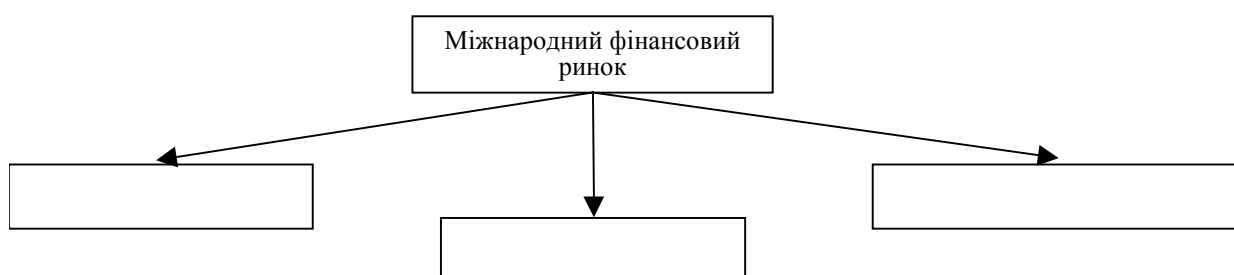

Рис. Міжнародний фінансовий ринок

Завдання 9.3. Тестові завдання

9.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. В Україні складання платіжного балансу покладено на:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Національний банк України;
- в) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- г) відповіді (а — б) правильні;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. Офіційний курс гривні щодо долара США встановлює:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- в) Національний банк України;
- г) відповіді (а — б) правильні;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. Особливості бюджету ЄС:

- а) бездефіцитний характер;
- б) функціональна структура;
- в) фінансування через систему відрахувань;
- г) усі відповіді (а — в) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) неправильні.

Тест 4. Суб'єктами валютного ринку є:

- а) валютні біржі;
- б) комерційні банки;
- в) центральні банки;
- г) підприємства;
- д) фізичні особи;
- е) відповіді (а — г) правильні;
- є) усі відповіді (а — д) правильні.

Тест 5. Вільно конвертованими валютами, затвердженими на сьогодні Міжнародним валютним фондом, є:

- а) долар США;
- б) ієна Японії;
- в) євро;
- г) фунт стерлінгів Великої Британії;
- д) відповіді (а, в) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) правильні.

Тест 6. Державу у фінансових відносинах з МВФ представляють такі органи:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Національний банк;
- в) стабілізаційний фонд;
- г) відповіді (а, б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні.

Тест 7. До групи Світового банку входять такі організації:

- а) Міжнародний банк реконструкції і розвитку;
- б) Міжнародна асоціація розвитку;
- в) Міжнародна фінансова корпорація;
- г) Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;
- д) Міжнародний банк розрахунків;
- е) відповіді (а — г) правильні;
- є) усі відповіді (а — д) правильні.

Тест 8. До кредитного портфеля МВФ входять такі кредити:

- а) поповнення валютних резервів;
- б) компенсаційне фінансування;
- в) допомога найбіднішим країнам;
- г) відповіді (а — б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні.

Тест 9. Коливання валютного курсу здійснюється у такий спосіб:

- а) ринковим шляхом;
- б) адміністративним шляхом;
- в) через установлення фіксованого курсу;
- г) відповіді (а — б) правильні;
- д) усі відповіді (а — в) правильні.

Тест 10. Валюта може бути:

- а) вільно конвертованою;
- б) частково конвертованою;
- в) неконвертованою;
- г) світовою;
- д) усі відповіді (а — г) правильні.

9.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. Країною-опікуном України в МВФ є:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) Німеччина; б) Нідерланди; в) Франція; г) Велика Британія 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 2. Найбільші внески до ООН вносить така країна:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) Японія; б) Велика Британія; в) США; г) Німеччина 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 3. Початковою міжнародною розрахунковою одиницею європейського Співтовариства було:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) євро; б) екю; в) СПЗ; г) золото 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>

Тест 4. Першою міжнародною публічною фінансовою організацією був: а) МВФ; б) Банк міжнародних розрахунків; в) МБРР; г) ЄБРР	Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення:
Тест 5. Міжнародна фінансова інституція, для якої пріоритетними були такі завдання, як акумуляція капіталу світового ринку для фінансування економік західноєвропейських країн, підірваних у результаті Другої світової війни, називається: а) МВФ; б) МБРР; в) МАР; г) БАГІ	Правильна відповідь: а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐	Пояснення:

9.3.3. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Валютне регулювання характеризує ...
Валютний курс — це ...
Сукупність перерозподільних відносин з приводу формування і використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення безперервності суспільного відтворення на міжнародному рівні та задоволення суспільних потреб, які мають міжнародне значення, — це ...
Міжнародне фінансове право реалізується через ...
Міжнародний валютний фонд — це ...
Суб'єкти міжнародних фінансових відносин — ...
Основне призначення Європейського центрального банку — це ...
До складу групи Світового банку входять ...
Негативне сальдо платіжного балансу — це ...
Паризький клуб кредиторів — це ...

Завдання 9.4. Правильні та хибні твердження

9.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Світовий банк є міжнародною фінансовою організацією	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 2. Першою міжнародною фінансовою організацією був Міжнародний валютний фонд	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 3. Держава на фінансовому ринку може бути позичальником	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 4. «Міжнародні фінанси» і «міжнародні економічні відносини» є тотожними поняттями	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>
Твердження 5. Міжнародна інституція, що має статус спеціалізованого відділення ООН і створена на міжнародній конференції в Бретон-Вудсі в 1944 р., називається Світовий банк	Так ☐	Ні ☐ <i>Правильне формулювання:</i>

9.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

- Міжнародна фінансова корпорація надає кредити високорентабельним приватним підприємствам країн, що розвиваються.
- При падінні курсу національної валюти відносно валют інших країн у вигаши залишаються імпортери.
- Європейський банк реконструкції та розвитку створений спеціально для надання допомоги країнам Східної Європи і республікам колишнього СРСР.

4. Міжнародний фінансовий ринок у широкому розумінні — це система економічних відносин, пов'язана з операціями купівлі — продажу іноземної валюти, платіжних документів в іноземній валюті та розміщення вільних валютних коштів.

5. Система золотовалютного стандарту характеризувалась наявністю плаваючих валютних курсів.

6. До кредитного портфеля МБРР входять кредити компенсаційного кредитування та надання коштів для поповнення валютних резервів країн.

7. До складу групи Світового банку входить Міжнародний банк розрахунків.

8. Паризький клуб є допоміжним органом для МВФ для вирішення проблем міжнародної заборгованості.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 9.5. Порівняльний аналіз

9.5.1. Дати порівняльну характеристику Міжнародного валютного ринку та Міжнародного ринку кредитних ресурсів за зазначеними нижче параметрами.

Параметри, за якими проводиться порівняння	Міжнародний валютний ринок	Міжнародний ринок кредитних ресурсів
Товар, яким торгують на ринку		
Фінансові інструменти, які обертаються на ринку		
Суб'єкти ринку		
Мотиви учасників ринку		

9.5.2. Дати порівняльну характеристику ЄБРР та МБРР за зазначеними нижче параметрами.

Параметри, за якими проводиться порівняння	ЄБРР	МБРР
Джерела формування доходів		
Напрями діяльності		
Спрямування коштів		
Членство		
Кредити, що входять до кредитного портфеля		

9.5.3. Дати порівняльну характеристику Паризького та Лондонського клубів кредиторів за зазначеними нижче параметрами.

Параметри, за якими проводиться порівняння	Паризький клуб кредиторів	Лондонський клуб кредиторів
Мета діяльності		
Організаційна структура		
Напрями діяльності		
Членство		
Можливості перегляду процентних ставок і основної суми боргу		
Взаємодія з МВФ		

Завдання 9.6. Причинно-наслідковий аналіз і фінансові взаємозв'язки

1. Проаналізуйте причини виникнення та наслідки фінансової кризи 2009 р.
2. Визначити економічні передумови створення Європейського Союзу.

3. Проаналізуйте проблеми та перспективи співробітництва України з Міжнародним валютним фондом.

4. Які кредитні механізми використовує Міжнародний валютний фонд?

5. Проаналізуйте економіко-правові засади функціонування транснаціональних компаній.

6. Визначити основні сегменти міжнародного фінансового ринку.

7. Визначити різницю між світовим фінансовим ринком і міжнародним фінансовим ринком.

8. Проаналізуйте роль міжнародних фінансових інституцій на міжнародному фінансовому ринку.

9. До яких економічних наслідків може призвести негативне сальдо платіжного балансу країни?

10. Які причини і наслідки глобалізації світового фінансового середовища?

11. У чому виражається міжнародна фінансова допомога і кому вона надається?

Завдання 9.7. Робота із законодавством

9.7.1. Опрацювати Договір про заснування Європейської Спільноти (ЄСпД), статті 269, 272, 121, 104. Знайти відповіді на такі питання:

- З яких джерел фінансується бюджет ЄС?
- Яка загальна верхня межа встановлена для власних доходів ЄС?
- Який склад доходів ЄС?
- На основі яких принципів формується бюджет ЄС?
- Що таке система фінансового планування на майбутнє при складанні бюджету ЄС?
- За якими напрямками здійснюються видатки бюджету ЄС?
- Як здійснювалося поступове впровадження валютного союзу?
- Які передумови встановлені для вступу до валютного союзу ЄС?

Завдання 9.8. Ситуаційні завдання

9.8.1. Обґрунтувати рішення

У разі негативного сальдо платіжного балансу в країні держава має такі варіанти вирішення проблеми:

- 1) використати золотовалютні резерви;
- 2) використати зовнішні запозичення.

Проведіть SWOT-аналіз застосування кожного варіанта та обґрунтуйте на цій основі управлінське рішення.

9.8.2. SWOT-аналіз ситуацій

1) Фінансова глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки.

Проведіть SWOT-аналіз позитивних і негативних наслідків і обґрунтуйте на цій основі можливі наслідки для України.

2) У разі потреби в зовнішньому фінансуванні держава може:

- а) залучити позику МВФ;
- б) емітувати облігації зовнішньої позики на міжнародних фінансових ринках.

Проведіть SWOT-аналіз застосування кожного варіанта і обґрунтуйте на цій основі управлінське рішення.

Таблиця для SWOT-аналізу:

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище (чинники, що підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначити сильні сторони (чинники)</i>	<i>Визначити слабкі сторони (чинники)</i>
Зовнішнє середовище (чинники, що не підконтрольні суб'єкту)	<i>Визначити можливості (чинники–сприяння)</i>	<i>Визначити загрози (чинники–перешкоди)</i>

Завдання 9.9. Робота в малих групах

9.9.1. Підготувати доповідь з проблемних питань у вигляді презентації.

Сформувати групи студентів (три-чотири особи), які досліджуватимуть проблемну тему. Студентські групи заздалегідь готують свою презентацію, шукають та обробляють:

- теоретичний матеріал (I частина);
- статистичний матеріал систематизують, групують та аналізують (II частина);
- визначають проблеми та можливі шляхи їх вирішення (III частина)¹.

Презентація доповіді може бути оцінена голосуванням аудиторії.

Тематика доповідей у вигляді презентації:

1. Україна на шляху до ЄС: фінансові проблеми та можливі шляхи їх вирішення.
2. Переваги й недоліки економічної інтеграції в ЄС.
3. Міжнародні фінанси в умовах глобалізаційних процесів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. У чому полягає сутність і призначення міжнародних фінансів?
2. Охарактеризуйте поняття «глобалізація» і «глобалізаційний процес».
3. Багатоаспектність сутності економічної категорії «міжнародні фінанси».
4. Охарактеризуйте міжнародні фінансові потоки.
5. Які завдання міжнародних організацій (ООН і ЄС) і за рахунок яких джерел формуються їхні фінансові ресурси?
6. Охарактеризуйте проблеми і протиріччя інтегрування України у світову фінансову систему.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок²

1. Які кредитні програми міжнародних фінансових організацій діють в Україні? Які з цих організацій надають кредити уряду, а які — реальному сектору економіки?
2. Яка структура і динаміка платіжного балансу України. Порівняйте динаміку бюджетного дефіциту і дефіциту платіжного балансу.
3. ТНК і їхня діяльність в Україні.
4. Динаміка і структура зарубіжних інвестицій в економіку України. Які причини виявлених тенденцій?
5. Чи дотримуються країни ЄС маастрихтських вимог до бюджетного дефіциту і державного боргу?
6. Чи є євро стабільною валютою? Як забезпечується стабільність євро?
7. Як вирішуються проблеми фінансового вирівнювання в ЄС?

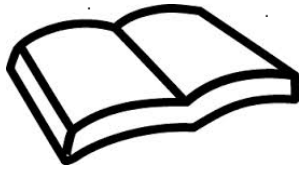
Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій³

1. Валютний курс: історія становлення, сутність, чинники, що його визначають.
2. Дискусії щодо співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами при отриманні зарубіжних кредитів.
3. Основні напрями інтеграції України у світову фінансову систему. Глобальні світові тенденції та їх вплив на фінансову систему України.
4. Загальна характеристика економічної системи ЄС. Роль ЄС у загальносвітовому розвитку. Перспективи розвитку ЄС.
5. Адаптація економічної політики країн Центральної та Східної Європи й України до вимог ЄС.

¹ Вимоги до оформлення доповіді з проблемних питань див. у Додатку.

² Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

³ Там само.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (ЄСПД) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1993 р.
3. Про міжнародні договори України : Закон України від 22.12.93 р.
4. *Миргородська Л. О.* Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / Л. О. Миргородська. — К. : Центр учбов. літератури, 2003.
5. Міжнародні фінанси : підруч. / за ред. О. М. Мозгового. — К. : КНЕУ, 2005. — 505 с.
6. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — К. : КНЕУ, 2001. — 240 с.
7. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. — К. : Знання-Прес, 2002.
8. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-те вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

9. *Штайнц Рудольф.* Європейське право / Рудольф Штайнц. — Львів : Астролябія, 2009. — 478 с.

РОЗДІЛ 10

Тема: Фінансовий менеджмент

Основні компетентності:

- засвоєння базових знань щодо сутності фінансового менеджменту на всіх рівнях економічної системи;
- осмислення взаємозв'язку фінансового менеджменту і фінансового механізму;
- розуміння змісту та особливостей окремих елементів фінансового менеджменту, зокрема фінансового планування і прогнозування та фінансового контролю;
- здатність відрізнити завдання, функції і повноваження органів державного фінансового менеджменту;
- формування фінансової грамотності при дослідженні методів та інструментів менеджменту державних фінансів;
- отримання дослідницьких навичок при опрацюванні інформації щодо сучасних технологій бюджетного і податкового менеджменту, а також фінансового менеджменту на мікрорівні (корпоративного фінансового менеджменту та фінансового менеджменту домогосподарств);
- розвиток критичного мислення у процесі розгляду дискусійних і проблемних питань.

Перелік ключових понять і термінів за темою

державний фінансовий менеджмент; фінансовий менеджмент суб'єктів господарювання; фінансове планування; фінансове прогнозування; фінансовий контроль; фінансовий моніторинг; фінансовий контролінг; податковий менеджмент; адміністрування податків; бюджетний менеджмент; бюджетування; програмно-цільове бюджетування, державний фінансовий апарат — управлінська фінансова інфраструктура.

Питання теми

1. Сутність, призначення і завдання державного фінансового менеджменту.
2. Складові бюджетного менеджменту, їх характеристика.
3. Податковий менеджмент, його складові.
4. Система органів державного фінансового менеджменту, розмежування функцій і повноважень між ними.
5. Фінансовий менеджмент на мікрорівні.

Методичні вказівки до опрацювання теми

1. Сутність, призначення і завдання державного фінансового менеджменту

Фінансовий менеджмент — специфічна сфера управлінської діяльності, пов'язана з організацією формування, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських суб'єктів і громадян (домогосподарств), якщо вони здійснюють фінансові операції.

Кожна система управління, у тому числі й управління фінансами, складається з двох взаємопов'язаних частин — об'єкта (керована система) і суб'єкта (керівна система). Визначальним є знання об'єкта управління, адже без цього процес управління неможливий. Оскільки фінансові фонди формуються як на макро-, так і на мікрорівнях, то виділяють менеджмент державних фінансів (об'єкт — фінансові фонди держави) і менеджмент фінансів суб'єктів господарювання (об'єкт — фінансові фонди господарюючих структур). Суб'єкт фінансового менеджменту впливає на об'єкт через фінансовий механізм за допомогою використання певних фінансових інструментів, до яких належать податки і збори, фінансові норми, фінансові ліміти, фінансові стимули і санкції тощо.

Менеджмент державних фінансів — специфічна форма управлінської діяльності держави, пов'язана з організацією формування, розподілу і використання централізованих фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів управління.

Управлінська діяльність держави реалізується за допомогою фінансового механізму, що є складною системою впливу на різні аспекти фінансової діяльності держави. Головний вектор

цього впливу — взаємовідносини держави із суб'єктами господарювання, що забезпечують виробництво ВВП. Фінансовий механізм — це сукупність фінансових методів і форм організації фінансових відносин, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. До основних елементів фінансового механізму включають: фінансове планування і прогнозування; фінансові показники, норми, нормативи, ліміти, резерви, стимули й санкції; фінансовий контроль. Вихідною складовою фінансового механізму є фінансове планування й прогнозування. За його допомогою залучаються інші структурні елементи фінансового механізму.

Фінансове планування — діяльність зі складання планів формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, їх об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць, країни в цілому. Об'єктом фінансового планування є фінансові ресурси, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу ВВП, а результатом — складання різних видів фінансових планів і прогнозів. Фінансовий план — це план формування і використання фінансових ресурсів, які прийнято поділяти на дві великі групи — зведені та індивідуальні. Зведені фінансові плани поділяються на загальнодержавні, територіальні, індивідуальні. Фінансові плани мають форму балансу, тобто прибуткові й видаткові розділи.

Серед усіх фінансових важелів особливе місце займають податки і збори, за допомогою яких держава мобілізує кошти для виконання покладених на неї функцій, а також впливає на підприємницьку діяльність, сприяє інвестиційній активності, визначає пропорції нагромадження і споживання, забезпечує раціональне використання обмежених природних ресурсів тощо.

Не останнє місце у фінансових важелях займають і фінансові санкції як особлива форма організації фінансових відносин, покликана посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання у виконанні взятих зобов'язань, основними з яких є штраф і пеня.

Фінансовий контроль — одна із функцій фінансового менеджменту. Це сукупність дій та операцій, що стосуються перевірки фінансових питань суб'єктів господарювання і держави, у ході яких використовуються специфічні форми та методи організації. Об'єктом фінансового контролю є процеси формування й використання фондів фінансових ресурсів. Суб'єкт контролю — це носій контрольних функцій щодо об'єкта контролю. Він, як правило, визначається законодавством держави, нормативно-правовими актами суб'єктів фінансової діяльності.

Найважливіші принципи фінансового контролю:

- незалежність;
- гласність;
- превентивність (попереджувальний характер);
- дієвість;
- регулярність;
- об'єктивність;
- всеохопний характер.

2. Складові бюджетного менеджменту, їх характеристика

Бюджетний менеджмент — це сукупність взаємопов'язаних дій (управлінських функцій), прийомів, методів, направлених на керування бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають у процесі руху бюджетних потоків.

Понад 70 % централізованих фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів управління, становлять кошти бюджетів, тому бюджетний менеджмент — основна складова управління державними фінансами. Складовими бюджетного менеджменту держави є: бюджетне планування і прогнозування, організація виконання бюджету, облік виконання бюджету, контроль за виконанням бюджету.

В Україні бюджетне планування та організація виконання бюджету покладаються на органи виконавчої влади й оперативного управління бюджетом і виконуються ними в межах бюджетного процесу. Завдання бюджетного обліку — забезпечити систему управління необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень. Обов'язковими є такі вимоги до обліку: повнота, достовірність, своєчасність. Контроль передбачає законодавчо встановлений порядок перевірки повноти та правильності витрачання бюджетних коштів. Одним із засобів контролю є аудит, призначений для перевірки адресного витрачання бюджетних коштів. Державному аудиту підлягають як сам бюджет, так і ефективність діяльності фінансованих з бюджету структур.

Однією із сучасних технологій бюджетного менеджменту є бюджетування, яке, по суті, являє собою продовження прийомів ринкового вибору в державному секторі. Відомо, що на рубежі XX і XXI ст. було спростовано твердження, що діяльність держави у сферах економіки і фінансів приречена бути збитковою, неефективною і дефіцитною. Сучасні економічно і соціально розвинені держави нагадують гігантські фірми, підпорядковані реалізації сукупності оптимально поєднаних цілей за мінімальних витрат. Таким чином, можна стверджувати, що бюджетування ґрунтується на врахуванні соціально-економічних чинників, які зумовлюють державні потреби і відповідні витрати коштів. Центральна проблема бюджетування — на яких підставах робити суспільний вибір і за яких умов видатки бюджету матимуть найбільшу корисність, тобто забезпечать більше благ, вигід і потреб. Отже, в основі технології бюджетування лежить проблема оптимального розподілу ресурсів, оскільки потреби на відміну від ресурсів необмежені.

На підставі викладеного вище можна визначити сутність бюджетування як сукупності технологічних процедур бюджетної роботи з аналітично-розрахункової підготовки бюджетів, кошторисів і державних програм за допомогою порівняння відносної корисності альтернативних варіантів витрачання бюджетних коштів на конкретні види державної діяльності з урахуванням вартості витрат на досягнення кінцевого результату й упущених вигід.

На Заході, зокрема в США, Канаді, Німеччині, були розроблені спеціальні технології бюджетування, що об'єднують аналіз прийняття бюджетних рішень та управління бюджетним господарством на державному, регіональному й місцевому рівнях.

У кінцевому підсумку через процеси бюджетного менеджменту, бюджетного адміністрування та бюджетування визначають, яку роботу треба виконати, які надати послуги і блага, які потреби задовольнити, а понад усе — яких державних цілей досягти та які суспільні послуги виконати через відповідне розміщення бюджетних коштів.

3. Податковий менеджмент, його складові

Поряд із бюджетним менеджментом як відокремлену складову менеджменту державних фінансів виділяють податковий менеджмент. Характеризуючи сутність податкового менеджменту, слід виходити із суспільного призначення податків як фінансового підґрунтя існування держави та знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб. Отже, податковий менеджмент можна визначити як сукупність дій, прийомів та методів (способів) організації податкових відносин і руху податкових платежів з метою забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу податків на соціально-економічний розвиток держави. Складовими податкового менеджменту держави є: податкове планування і прогнозування, податковий облік, податковий контроль.

Розкриваючи сутність окремих складових податкового менеджменту, слід звернути увагу на те, що процес організації сплати податків і контроль за цим процесом ще називають адмініструванням податків. На рівні платників податків процес нарахування податків, оформлення податкової звітності та внесення сум податків до бюджету має назву «податкове рахівництво».

4. Система органів державного фінансового менеджменту, розмежування функцій і повноважень між ними

Основним завданням органів державного фінансового менеджменту є забезпечення злагодженості фінансових відносин у суспільстві та ефективне функціонування фінансової системи. Це досягається чітким розмежуванням функцій і повноважень між фінансовими органами та інституціями.

Загальне управління фінансами покладено на вищі органи законодавчої влади. В Україні це — Президент, Верховна Рада, Уряд. Оперативне управління здійснюється управлінською фінансовою інфраструктурою, що являє собою сукупність фінансових органів, на які покладені функції у сфері державних фінансів, та інституційною фінансовою інфраструктурою, що включає фінансові інститути у сфері регулятивної діяльності щодо фінансового та страхового ринків і ринку фінансових послуг, а також фінансові служби галузевих міністерств і відомств, підприємств, організацій та установ. Кількість фінансових органів держави залежить від двох чинників: варіанта структурної будови державних фінансів (концентрація усіх коштів у бюджеті чи формування бюджету та цільових фондів) та системи управління ними (надання усіх повноважень міністерству фінансів чи утворення спеціалізованих фінансових ор-

ганів). В Україні до фінансових органів, які здійснюють оперативне управління, належать: Міністерство фінансів, Національний банк, Державне казначейство, Рахункова палата, Державна фінансова інспекція, Державна служба фінансового моніторингу, Державна фіскальна служба, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг та інші фінансові інститути.

Центральне місце у державному фінансовому менеджменті в Україні, як і в будь-якій іншій державі, займає Міністерство фінансів. Саме на нього покладені завдання загального керівництва всією фінансовою системою країни. Головними напрямками його діяльності є розроблення та реалізація фінансової політики держави, забезпечення бюджетного процесу, регулювання фінансового ринку й організація випуску державних цінних паперів, забезпечення міжнародних фінансових відносин держави, організація фінансових відносин у суспільстві, матеріальному виробництві, сфері послуг.

Державне казначейство має на меті забезпечення ефективного управління коштами бюджету держави, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у державному і місцевих бюджетах.

Рахункова палата займає особливе місце в системі контрольних органів влади і їм не підпорядкована. Вона створена з метою здійснення позавідомчого контролю за складанням і виконанням державного бюджету, вироблення й аналізу бюджетної політики держави, контролю у сфері державного кредиту і грошово-кредитної політики.

Національний банк здійснює емісію грошей, які є інструментом фінансових відносин, регулює грошовий обіг у країні; організує ефективне функціонування кредитної системи.

Завданнями Державних податкових і митних органів є забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізація єдиної державної податкової, державної митної політики, а також боротьба з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, здійснення в межах своїх повноважень контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів.

Основними завданнями Державної фінансової інспекції є реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю, а також внесення пропозицій щодо її формування.

Державна служба фінансового моніторингу реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; збирає, оброблює та аналізує інформацію про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму; створює та забезпечує єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

5. Фінансовий менеджмент на мікрорівні

Фінансовий менеджмент як система і механізм управління фінансами суб'єктів господарювання — це специфічна сфера управлінської діяльності, пов'язана з організацією руху грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і фондів, необхідних для досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку підприємства. Фінансовий менеджмент на мікрорівні включає фінансове планування і прогнозування; облік, контроль і аналіз. Конкретні форми і методи реалізації цих складових визначаються фінансовою політикою підприємства, спрямованою на досягнення високих рівнів рентабельності, ліквідності і платоспроможності.

Політика управління окремими аспектами фінансової діяльності підприємств залежить від умов їх господарювання, масштабів і галузевих особливостей діяльності, кваліфікаційного рівня фінансових менеджерів, допустимого рівня ризику. Фінансовий менеджмент спрямований на задоволення інтересів власників капіталу підприємства, а тому його основною метою в кінцевому підсумку є максимізація ринкової вартості підприємства. Ефективність реалізації основної мети фінансового менеджменту визначається обґрунтованістю його стратегії і тактики.

Серед поширених технологій корпоративного фінансового менеджменту виділяють бюджетування і контролінг. Бюджетуванням доходів і витрат створюється система наскрізного планування і контролю. Контролінг включає:

- визначення мети підприємства;

- поточний збір і обробку інформації для прийняття управлінських рішень;
- здійснення функцій контролю відхилення фактичних показників діяльності від планових;
- підготовка рекомендацій для прийняття рішень.

Термін «контролінг» іноді ототожнюють з управлінським обліком. Проте контролінг є більш інформаційноємним поняттям, оскільки він включає не тільки суто облікові функції, а й весь спектр управління процесом досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності підприємства.

Управлінські рішення домогосподарств пов'язані з їх інвестиційною діяльністю та формуванням інвестиційного портфеля. Управління інвестиційним портфелем домогосподарств потребує не тільки щоденного аналізу вартості його активів, а й проведення певних операцій, спрямованих на зміни його структури. Таке управління можуть проводити самі громадяни або менеджери комерційних банків, інвестиційних компаній та інших фінансових посередників.

Зміст основних понять і термінів за темою

Адміністрування податків — процес організації сплати податків і контроль за цим процесом.

Бюджетний менеджмент — це сукупність взаємопов'язаних дій (управлінських функцій), прийомів, методів, направлених на керування бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають у процесі руху бюджетних потоків.

Бюджетування — сукупність технологічних процедур бюджетної роботи з аналітично-розрахункової підготовки бюджетів, кошторисів і державних програм за допомогою порівняння відносної корисності альтернативних варіантів витрачання бюджетних коштів на конкретні види державної діяльності з урахуванням вартості витрат на досягнення кінцевого результату й упущених вигід.

Внутрішній аудит — один із видів внутрішнього фінансового контролю. Його здійснюють призначені внутрішні аудитори з метою інформування керівництва підприємства про ефективність фінансової діяльності загалом або окремих її етапів.

Внутрішній фінансовий контроль — вид контролю, що полягає в самоперевірці фінансової діяльності кожним суб'єктом господарювання.

Державний фінансовий апарат — організаційна фінансова інфраструктура як сукупність органів, на які покладені функції у сфері державних фінансів та регулятивної діяльності щодо фінансового та страхового ринків і ринку фінансових послуг, а також фінансові служби галузевих міністерств і відомств, підприємств, організацій та установ.

Державний фінансовий контроль — фінансовий контроль з боку держави за фінансовою діяльністю органів державної влади й управління, юридичних і фізичних осіб. Охоплює загальнодержавний рівень розподілу вартості ВВП.

Менеджмент державних фінансів — форма управлінської діяльності держави, пов'язана з організацією формування, розподілу і використання централізованих фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів влади й управління.

Наступний фінансовий контроль — одна із форм фінансового контролю щодо перевірки результатів реалізації стратегії і тактики фінансової діяльності того чи іншого суб'єкта, а в масштабах суспільства — наслідків проведення фінансової політики.

Податковий контроль — контроль за правильністю справляння, повнотою і своєчасністю сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і внесків до державних цільових фондів, нарахованих фінансових санкцій та пені. Податковий контроль здійснюється органами державної податкової служби та іншими органами державної виконавчої влади в межах наданих їм повноважень.

Податковий менеджмент — сукупність дій, прийомів та методів (способів) організації податкових відносин та руху податкових платежів з метою забезпечення формування доходної частини бюджету та впливу податків на соціально-економічний розвиток держави.

Попередній фінансовий контроль — одна із форм фінансового контролю, здійснюється на стадії розроблення прогнозних фінансових розрахунків.

Поточний фінансовий контроль — одна із форм фінансового контролю, який проводиться у процесі здійснення фінансових операцій.

Фінансове планування — діяльність зі складання планів формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, їх корпоративних об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць, країни в цілому. Результатом фінансового планування є різні види фінансових планів.

Фінансове прогнозування передуює стадії фінансового планування, розробляє концепцію фінансової політики на певний період; це пошук можливого реалістичного, економічно правильного рішення; передбачення ймовірного фінансового стану окремих суб'єктів господарювання, їх корпоративних об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць, країни в цілому.

Фінансовий контроль — особлива діяльність з перевірки формування та використання фондів фінансових ресурсів у процесі розподілу валового внутрішнього продукту з метою оцінювання обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання. Він є складовою фінансового менеджменту.

Фінансовий контролінг — відповідна функціональна система планування, контролю, аналізу відхилень, координації, внутрішнього консалтингу та загального інформаційного забезпечення керівництва підприємством.

Фінансовий менеджмент — специфічна сфера управлінської діяльності, пов'язана з організацією формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських суб'єктів і громадян (домогосподарств), якщо вони здійснюють фінансові операції.

Фінансовий менеджмент суб'єктів господарювання — специфічна сфера управлінської діяльності, пов'язана з організацією руху грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і фондів, необхідних для досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку підприємства.

Фінансовий механізм — сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Фінансовий моніторинг — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Фінансові показники — абсолютні величини, які характеризують створення і використання фінансових ресурсів, фінансовий стан національної економіки, результати господарської діяльності підприємницьких структур, розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, рівень доходів населення. Сукупність фінансових показників становить систему.

ЗАВДАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 10.1. Робота з категоріальним та понятійним апаратом

10.1.1. Дати визначення сутності ключових термінів і понять за темою. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці.

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Державний фінансовий менеджмент		
Бюджетний менеджмент		

Ключові поняття і терміни	Визначення сутності	Джерело інформації
Податковий менеджмент		
Фінансовий контроль		
Бюджетування		
Адміністрування податків		

10.1.2. Установити, які саме терміни (поняття) із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Зміст поняття	Відповіді
Визначення 1. Форма управлінської діяльності держави, пов'язана з організацією формування, розподілу і використання централізованих фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів влади й управління	1) наступний фінансовий контроль; 2) бюджетний менеджмент; 3) адміністрування податків; 4) фінансовий контролінг;
Визначення 2. На рівні платників податків процес нарахування податків, оформлення податкової звітності та внесення сум податків до бюджету	5) поточний фінансовий контроль;
Визначення 3. Одна із форм фінансового контролю щодо перевірки результатів реалізації стратегії і тактики фінансової діяльності того чи іншого суб'єкта, а в масштабах суспільства — наслідків проведення фінансової політики	6) державний фінансовий менеджмент; 7) фінансовий моніторинг;
Визначення 4. Функціональна система планування, контролю, аналізу відхилень, координації, внутрішнього консалтингу та загального інформаційного забезпечення керівництвом підприємством	8) податкове рахівництво

10.1.3. Установити, функції яких саме органів чи інституцій із запропонованого переліку визначено в таблиці:

Зміст поняття	Відповіді
Функція 1: перевіряє за дорученням комітетів Верховної Ради України використання за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та коштів позабюджетних фондів і подає за наслідками перевірки Верховній Раді України висновки щодо можливостей скорочення видатків по кожному фонду окремо та доцільності спрямування вилучених коштів на фінансування інших видатків Державного бюджету України	1) Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг; 2) Кабінет Міністрів; 3) Рахункова палата;
Функція 2: розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, з питань, що належать до компетенції Міндоходів України	4) Державне казначейство; 5) Міністерство фінансів; 6) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
Функція 3: організовує та здійснює прогнозування і касове планування коштів державного бюджету, визначає на основі чинного законодавства розміри їх поточного використання у межах затверджених на відповідний період видатків	7) Державна фіскальна служба; 8) Національний банк
Функція 4: надає державні гарантії щодо соціального захисту населення та створює і використовує державні фінансові резерви	

Завдання 10.2. Схематичні завдання

10.2.1. Розробити інтелект-карти за питаннями:

Варіант А: Бюджетний менеджмент.

Варіант Б: Податковий менеджмент.

Варіант В: Фінансовий менеджмент суб'єктів господарювання.

10.2.2. Розробити конспект-схему за темою «Фінансовий менеджмент».

10.2.3. Заповнити структурно-логічні схеми.

Рис. Суб'єкти державного фінансового менеджменту

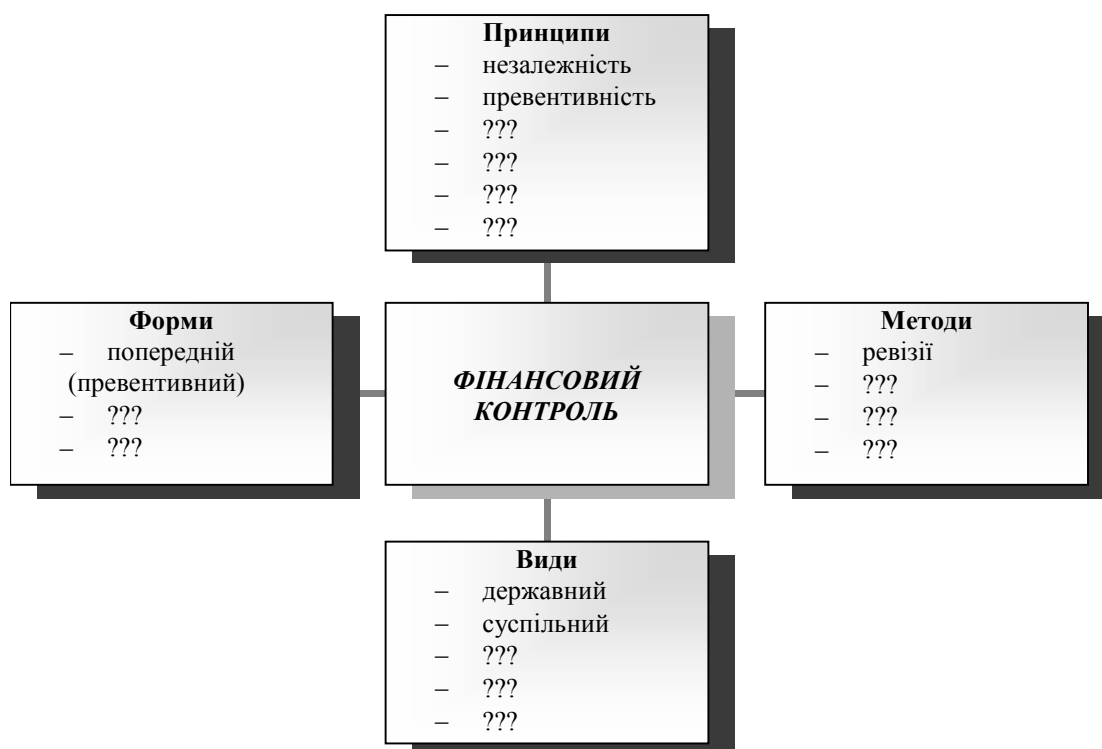

Рис. Принципи, форми, методи і види фінансового контролю

Завдання 10.3. Тестові завдання

10.3.1. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь).

Тест 1. При складанні фінансових планів використовують:

- а) метод вимірювання;
- б) нормативний метод;
- в) госпрозрахунковий метод;
- г) метод коефіцієнтів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 2. До фінансових стимулів належать:

- а) бюджетне фінансування ефективних напрямів розвитку народного господарства;
- б) спеціальні фінансові пільги;
- в) заохочувальні фонди з прибутку;
- г) фінансування підготовки і перепідготовки кадрів;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

Тест 3. Міра матеріального впливу на винних у порушенні законодавства, угод або діючих правил називається:

- а) ліміт;
- б) пеня;
- в) пільга;
- г) штраф;
- д) усі відповіді (а — г) правильні;
- е) усі відповіді (а — г) неправильні.

10.3.2. Дати відповіді на тестові завдання (правильною є тільки одна відповідь). Пояснити, чому обрана Вами відповідь є правильною.

<p>Тест 1. <i>Об'єктом державного фінансового менеджменту є:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) фінансові фонди господарюючих структур; б) фінансові фонди держави; в) фінансовий апарат; г) законодавчі та виконавчі органи влади 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 2. <i>Силу Закону має такий фінансовий план:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) баланс фінансових ресурсів і витрат держави; б) кошторис; в) державний бюджет; г) баланс доходів і видатків підприємства 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>
<p>Тест 3. <i>Серед усіх фінансових важелів особливе місце займають:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> а) фінансові стимули; б) податки і збори; в) бюджетування і контролінг; г) фінансовий контроль 	<p>Правильна відповідь:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) ☐ б) ☐ в) ☐ г) ☐ 	<p>Пояснення:</p>

10.3.3. Дописати закінчення таких фінансових тверджень:

Сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства — це ...
Кошторис доходів і видатків складають ...
На рівні платників податків процес нарахування податків, оформлення податкової звітності та внесення сум податків до бюджету — це ...
Фінансовий менеджмент на мікрорівні охоплює ...
До методів фінансового планування відносять ...
Загальне управління фінансами покладено на ...
На макрорівні розробляються такі фінансові плани, як ...
До суб'єктів державного фінансового менеджменту, що задіяні у процесі виконання бюджету, відносять ...

Завдання 10.4. Правильні та хибні твердження

10.4.1. Чи правильні наведені нижче фінансові твердження? Вказати: *так*, якщо твердження правильне, або *ні*, якщо воно хибне. Якщо твердження хибне, сформулювати його правильно.

Твердження 1. Корпоративний податковий менеджмент — це один із напрямів податкового менеджменту	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 2. Ревізія є методом фінансового контролю	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 3. До видів фінансового контролю відносять поточний та наступний контроль	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 4. Об'єктом фінансового планування виступають фінансові ресурси, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу ВВП	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:
Твердження 5. Фінансовий план, який складають установи соціальної сфери, називається балансом доходів і витрат	Так ☐	Ні ☐ Правильне формулювання:

10.4.2. Знайти хибні твердження серед запропонованих. Пояснити свій вибір.

1. Фінансовий менеджмент на мікрорівні включає бюджетний менеджмент і податковий менеджмент.
2. Найбільш поширеними серед фінансових санкцій є штраф і пеня.
3. На рівні платників податків процес нарахування податків, оформлення податкової звітності та внесення сум податків до бюджету називається адмініструванням податків.
4. Нормативний метод є одним із методів фінансового планування.
5. Бюджетний менеджмент є складовою менеджменту державних фінансів.
6. Сукупність усіх фінансових структур, що здійснюють фінансовий менеджмент, називається фінансовим апаратом.
7. До технологій корпоративного фінансового менеджменту відносять бюджетування і контролінг.
8. Індивідуальний поточний фінансовий план, який розраховується на рік з розбивкою по кварталах, називається бюджетом держави.
9. Фінансовий менеджмент домогосподарств — це діяльність, пов'язана з інвестиційною діяльністю домогосподарств та формуванням інвестиційного портфеля.
10. У державному фінансовому менеджменті в Україні центральне місце займає Державна фіскальна служба.

АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 10.5. Порівняльний аналіз

10.5.1. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Державний фінансовий менеджмент	Корпоративний фінансовий менеджмент
Об'єкт		
Суб'єкти		
Складові		
Технології менеджменту		

10.5.2. Дати порівняльну характеристику наведених нижче понять за вказаними параметрами:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Фінансове планування	Фінансове прогнозування
Об'єкт		
Результат		
Строки		
Мета		
Методи		

Завдання 10.6. Робота із законодавством

10.6.1. Розкрити зміст наведених нижче питань та назвати законодавчі акти, положення яких потрібно використовувати для розкриття сутності питань:

➤ Охарактеризувати заходи Міністерства фінансів України щодо забезпечення складання проекту Державного бюджету України на плановий рік.

➤ Визначити перелік державних органів, які беруть участь у бюджетному плануванні. Хто здійснює керівництво бюджетним плануванням?

➤ Охарактеризувати порядок перерахування бюджетних коштів Державним казначейством своїм управлінням і відділенням.

➤ Визначити функції Верховної Ради України і комітетів Верховної Ради при проведенні державного фінансового контролю.

➤ Визначити повноваження Рахункової палати щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

➤ Яка роль відведена Кабінету Міністрів України у бюджетному контролі?

➤ Які органи забезпечують муніципальний бюджетний контроль і в чому полягають їхні функції?

➤ Які державні органи задіяні в попередньому, поточному і наступному бюджетному контролі?

➤ Які функції покладені на Державну фінансову інспекцію? Які повноваження має Державна фінансова інспекція?

➤ Назвати основні завдання Рахункової палати. Які повноваження має Рахункова палата?

➤ Дати характеристику функцій, які виконує Рахункова палата.

➤ Визначити місію та функції Державна фіскальна служба України.

➤ Визначити контрольні органи й органи справляння податків (обов'язкових платежів) та охарактеризувати їхні повноваження і функціональні обов'язки.

➤ Які фінансові санкції та адміністративні штрафи можуть накладатись органами податкової служби за порушення податкового законодавства?

➤ Визначити функції органів державного фінансового контролю у процесі бюджетного планування.

➤ Визначити повноваження Верховної Ради України, Верховної Ради (Автономної Республіки Крим, сільських, селищних та міських рад) щодо податків та зборів.

Завдання 10.7. Ситуаційні завдання

10.7.1. Визначити та обґрунтувати можливі заходи суб'єктів державного фінансового менеджменту в Україні при державному антициклічному регулюванні.

<i>У період економічного спаду</i>		
<i>Заходи суб'єктів податкового менеджменту</i>	<i>Очікуваний позитивний ефект</i>	<i>Можливі негативні наслідки, ризики</i>
<i>Заходи суб'єктів бюджетного менеджменту</i>	<i>Очікуваний позитивний ефект</i>	<i>Можливі негативні наслідки, ризики</i>

<i>У період економічного зростання та «розігріву» економіки</i>		
<i>Заходи суб'єктів податкового менеджменту</i>	<i>Очікуваний позитивний ефект</i>	<i>Можливі негативні наслідки, ризики</i>
<i>Заходи суб'єктів бюджетного менеджменту</i>	<i>Очікуваний позитивний ефект</i>	<i>Можливі негативні наслідки, ризики</i>

Завдання 10.8. Робота в малих групах

10.8.1. Визначити параметри, за якими Ви проводитимете порівняння, та дати порівняльну характеристику наведених нижче понять:

Параметри, за якими проводиться порівняння	Податковий менеджмент	Бюджетний менеджмент

10.8.2. Підготувати доповідь з проблемних питань у вигляді презентації.

Сформувати групи студентів (три-чотири особи), які досліджуватимуть проблемну тему. Студентські групи заздалегідь готують свою презентацію, шукають та обробляють:

- теоретичний матеріал (I частина),
- статистичний матеріал систематизують, групують та аналізують (II частина);
- визначають проблеми та можливі шляхи їх вирішення (III частина)¹.

Презентація доповіді може бути оцінена голосуванням аудиторії.

Тематика доповідей у вигляді презентації:

1. Бюджетний менеджмент в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення.
2. Податковий менеджмент в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення.
3. Корпоративний менеджмент в Україні: проблеми та перспективи розвитку.
4. Бюджетування: проблеми в Україні та досвід зарубіжних країн.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання для поглибленого вивчення теми та дискусії

1. Суб'єкти державного фінансового менеджменту, їх функції.
2. Стратегічне й оперативне фінансове управління.
3. Взаємозв'язок фінансового менеджменту, фінансового механізму, фінансової політики та фінансового права.
4. Проблеми взаємодії фінансового менеджменту макро- і мікрорівня.
5. Податково-бюджетні інструменти, які використовуються державою при фінансовому регулюванні.

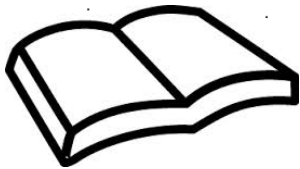
¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації експертних оцінок¹

1. Органи управління державними фінансами в Україні та сфера їх впливу. Чи існує дублювання функцій?
2. Як організована співпраця органів Державної фіскальної служби України з платниками податків?
3. Основні протиріччя, які виникають між учасниками бюджетного процесу в Україні.

Перелік проблемних питань для підготовки та презентації міні-лекцій²

1. Ефективність бюджетного планування в Україні.
2. Застосування програмно-цільового підходу до планування бюджетних видатків в Україні.
3. Технології бюджетування: зарубіжний досвід.
4. Проблеми підвищення якості та ролі державного фінансового аудиту в Україні.
5. Проблеми податкового менеджменту в Україні та шляхи їх вирішення.
6. Проблеми взаємовідносин платників податків із податковими інспекціями та шляхи їх вирішення.

Література для вивчення матеріалу

Основна:

1. Конституція України. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
5. Про Рахункову палату : Закон України від 11.07.1996 р. № 315/96-ВР зі змінами і доповненнями.
6. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII.
7. Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011.
8. Про національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011.
9. Положення про Міністерство фінансів України : затв. Указом Президента України від 08.04.2011 р. № 446.
10. Положення про Державну казначейську службу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 460.
11. Положення про Міністерство доходів і зборів України : затв. Указом Президента України від 18.03.2013 р. № 141.
12. Положення про Державну податкову службу України : затв. Указом Президента України від 12.05.2011 р. № 584.
13. Положення про Державну фінансову інспекцію України : затв. Указом Президента України від 23.04.2011 р. № 499.
14. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 466.

¹ Вимоги до оформлення даного виду індивідуальної роботи див. у Додатку.

² Так само.

15. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
16. *Юхименко П. І.* Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник [та ін.] ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.

Додаткова (для поглибленого вивчення теми):

17. Бюджетний менеджмент : підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В. Федосова. — К. : КНЕУ, 2004. — 864 с.
18. *Воронкова О. М.* Податковий менеджмент в Україні: особливості, проблеми, перспективи : монографія / О. М. Воронкова. — Ірпінь, 2012. — 396 с.
19. *Опарін В.* Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
20. *Тимченко О. М.* Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент : монографія / О. М. Тимченко. — К. : КНЕУ, 2009. — 228 с.
21. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3-х т. / за ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ (загальний)

Законодавча база

1. Конституція України. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ.
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VІ.
8. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-ХІІ.
9. Про Рахункову палату : Закон України від 11.07.1996 р. № 315/96-ВР.
10. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1993 р.
11. Про міжнародні договори України : Закон України від 22.12.93 р.
12. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР.
13. Про Державний бюджет України (на відповідний рік) : Закон України.
14. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-ХІV.
15. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-ІV.
16. Про страхування : Закон України від 7.03.1996 р. № 85/96-ВР.
17. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ.
18. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-ІV.
19. Митний тариф України від 05.04.2001 р. № 2371-ІІІ (зі змінами і доповненнями).
20. Про національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011.
21. Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011.
22. Положення про Міністерство фінансів України : затв. Указом Президента України від 08.04.2011 р. № 446.
23. Положення про Державну казначейську службу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 460.
24. Положення про Міністерство доходів і зборів України : затв. Указом Президента України від 18.03.2013 р. № 141.
25. Положення про Державну податкову службу України : затв. Указом Президента України від 12.05.2011 р. № 584.
26. Положення про Державну фінансову інспекцію України : затв. Указом Президента України від 23.04.2011 р. № 499.
27. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 466.
28. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105 / 2007.
29. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 р.).
30. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60.

Підручники, посібники

31. *Александров И. М.* Бюджетная система Российской Федерации : учеб. / И. М. Александров. — 2-е изд. — М. : Издат.-торг. корпорация «Дашков и К°», 2007. — 486 с.

32. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн / В. Л. Андрущенко, О. Д. Данилов. — К. : Комп'ютерпрес, 2006.
33. Артус М. М. Бюджетна система України : навч. посіб. / М. М. Артус, Н. М. Хижа. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. — 220 с.
34. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії. Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка ; передмова та наук. редактування В. М. Федосова. — К. : Либідь, 2000. — 654 с.
35. Бюджетная система России : учеб. / [Парыгина В. А., Браун К., Стиглиц Д. Э. и др.]. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : Eksmo Education : Эксмо, 2006. — 752 с.
36. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. / Л. В. Панкевич, М. А. Зварич, П. Я. Могиляк, Б. І. Хомічак. — К. : Знання, 2006. — 293 с.
37. Бюджетний менеджмент : підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова [та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. — К. : КНЕУ, 2004. — 864 с.
38. Василик О. Д. Теорія фінансів : підруч. / О. Д. Василик. — К. : НІОС, 2003. — 416 с.
39. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора : навч. посіб. / О. В. Длугопольський / ТНЕУ — Тернопіль : Екон. думка, 2007. — 488 с.
40. Карлін М. А. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / М. А. Карлін. — К. : Кондор, 2004. — 384 с.
41. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. А. Г. Милейковского и И. М. Осадчей. — М. : Прогресс, 1978. — 494 с.
42. Крисоватий А. І. Новітня парадигма преференційного оподаткування : монографія / А. І. Крисоватий, Г. В. Василевська. — К. : Центр учбов. літератури, 2013. — 260 с.
43. Кудряшов В. П. Фінанси : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. — Херсон : Олді-плюс, 2002. — 352 с.
44. Лондар С. В. Фінанси : навч. посіб. / С. В. Лондар, О. В. Тимошенко. — Вінниця : Нова Книга, 2009. — 384 с.
45. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / Л. О. Миргородська. — К. : Центр учбов. літератури, 2003.
46. Міжнародні фінанси : підруч. / за ред. О. М. Мозгового. — К. : КНЕУ, 2005. — 505 с.
47. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. О. П. Кириленко. — К. : Знання, 2006. — 677 с.
48. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2001. — 240 с.
49. Оспіщев В. І. Фінанси : навч. посіб. / В. І. Оспіщев, Л. І. Личкова, О. П. Близнюк [та ін.] ; за ред. В. І. Оспіщева. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 366 с.
50. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та інших країн : навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. — К. : Знання-Прес, 2002. — 495 с.
51. Податкова система України : навч. посіб. / за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2011. — 656 с.
52. Пушкарєва В. М. История финансовой мысли и политика налогов : учеб. пособие / В. М. Пушкарєва. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 256 с.
53. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. — 4-ге вид. — К. : Центр учбов. літератури, 2009. — 312 с.
54. Смагін В. Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. Л. Смагін. — К. : КНЕУ, 2008. — 227 с.
55. Соколовська А. М. Основи теорії податків : навч. посіб. / А. М. Соколовська. — К., 2010. — 326 с.
56. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Дж. Ю. Стиглиц ; науч. ред. Г. М. Куманин. — М. : Изд-во МГУ «ИНФРА», 1997. — 720 с.
57. Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підруч. / В. М. Суторміна. — К. : КНЕУ, 2004.
58. Суторміна В. М. Фінансовий ринок : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. М. Суторміна, Н. В. Дегтярьова. — 2-ге вид. — К. : КНЕУ, 2008. — 172 с.
59. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. — К. : КНЕУ, 2009. — 146 с.
60. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2003. — 387 с.
61. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
62. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : в 3 т. / за ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008.

63. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підруч. / В. М. Шелудько. — 2-ге вид. — К. : Знання, 2008. — 535 с.
64. Штайнц Рудольф. Європейське право / Рудольф Штайнц. — Львів : Астролябія, 2009. — 478 с.
65. Юрій С. І. Бюджетна система України : навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. — К. : НІОС, 2000. — С. 400.
66. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підруч. / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник [та ін.] ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2010. — 576 с.
67. Якобсон Л. И. Экономика общественного сектора: основы теории государственных финансов : учеб. / Л. И. Якобсон. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 319 с.

Монографії

68. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. — Львів : Каменяр, 2000. — 303 с.
69. Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Булгакова, О. І. Барановський, Г. В. Кучер [та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. — К. : КНТЕУ, 2010. — 396 с.
70. Воронкова О. М. Податковий менеджмент в Україні: особливості, проблеми, перспективи : монографія / О. М. Воронкова. — Ірпінь, 2012. — 396 с.
71. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.
72. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012–2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України : монографія / за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Академія фін. управління, 2011. — Ч. 1. — 268 с.
73. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012–2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України : монографія / за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Академія фін. управління, 2011. — Ч. 2. — 702 с.
74. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці : монографія / В. Д. Лагутін. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. — 248 с.
75. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. — К. : Наук. думка, 2006. — 432 с.
76. Місцеві бюджети в умовах кризових явищ і реформування : монографія / за заг. ред. О. Л. Яременка. — Х. : ХІФ УДУФМТ, 2011. — 182 с.
77. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія та практика : монографія / Ц. Г. Огонь. — К. : КНТЕУ, 2003. — 580 с.
78. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. Опарін. — К. : КНЕУ, 2005. — 240 с.
79. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія / К. В. Павлюк. — К. : НДФІ, 2006. — 584 с.
80. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. — Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2005. — 642 с.
81. Суторміна В. М. Держава — податки — бізнес: (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. — К. : Либідь, 1992. — 328 с.
82. Тимченко О. М. Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент : монографія / О. М. Тимченко. — К. : КНЕУ, 2009. — 228 с.

Офіційні сайти органів державної влади і міжнародних інституцій

1. Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Міністерство фінансів України. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.
3. Міністерство доходів і зборів України. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/prominrd-ukraini>.
4. Державна казначейська служба України. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.

5. Державна служба фінансового моніторингу України. — Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=237&art_id=282&lang=uk.
6. Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Національний банк України. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
8. Рахункова палата України. — Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>.
9. Державна фінансова інспекція України. — Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
10. Пенсійний фонд України. — Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.
11. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua>.
12. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. — Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
13. Міжнародний валютний фонд (МВФ). — Режим доступу : <http://www.imf.org/external/russian/index.htm>.
14. Світовий банк — Режим доступу : <http://www.worldbank.org/eca/russian/>.
15. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). — Режим доступу : <http://www.oecd.org>.
16. Європейська комісія — Eurostat. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

ДОДАТОК

Вимоги до виконання окремих завдань практикуму

Перелік завдань, які виконуються в друкованій формі:

- 1) інтелект-карта;
- 2) конспект-схема;
- 3) доповідь з проблемних питань (з презентацією);
- 4) експертна оцінка (висновок) (з презентацією);
- 5) міні-лекція (з презентацією);
- 6) аналітичний огляд наукових публікацій.

Загальні вимоги до оформлення друкованих робіт
(крім інтелект-карти та конспект-схеми)

- Times New Roman 14;
- інтервал — 1,5;
- поля — верхнє, ліве, нижнє — 2 см, праве — 1 см;
- сторінки мають бути пронумеровані.

Загальні вимоги до презентації та захисту окремих видів робіт

Презентація та захист робіт проводиться під час семінарських занять або індивідуально-консультативної роботи.

Вибір теми та терміни презентації узгоджується з викладачем, який проводить семінарські заняття. У випадку презентації (захисту) на семінарському занятті окремих видів робіт тема роботи має відповідати тематиці семінарського заняття, на якому вона буде представлена.

Основні критерії оцінювання

- фінансова грамотність;
- чіткість постановки проблеми;
- змістовність структурних частин;
- якість систематизації та аналізу матеріалу;
- зрозумілість і лаконічність;
- обґрунтованість і конкретність висновків;
- самостійний характер виконаної роботи;
- уміння працювати в команді;
- уміння презентувати проведене дослідження.

Особливості виконання окремих завдань

1. Інтелект-карта являє собою схему за заданою темою. У даній схемі мають бути структуровані питання, які розкривають зміст теми, за принципом «від загального — до конкретного». Найбільш загальне питання теми вказується посередині сторінки, а навколо нього будуються «гілки дерева» — питання, які конкретизують центральне питання. При цьому має зберігатися принцип переходу від більш загальних питань до конкретних.

Загальний вигляд інтелект-карти див. на рис. 1, рис. 2 або за електронними джерелами:

Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Ментальна_карта.

Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Диаграмма_связей.

Режим доступу : <http://www.mind-map.ru/>.

Рис. 1. Зразок інтелект-карти

Рис. 2. Зразок інтелект-карти

2. Конспект-схема являє собою виклад змісту теми або питання у вигляді логічно впорядкованих тез. Тези мають бути стислими, зведеними фактично до одного речення. Кожна теза — це структурний елемент теми, що підлягає розкриттю, тому вони мають бути впорядковані та логічно пов'язані. Саме ця логіка поєднує їх у схему.

3. Доповідь з проблемних питань. Студентські групи заздалегідь шукають та обробляють літературні джерела, статистичні дані, готують презентацію.

У цілому доповідь містить:

- теоретичний матеріал;
- аналітичну частину;
- проблеми та можливі шляхи їх вирішення;
- список опрацьованих літературних джерел;
- додатки (за необхідності).

Для розкриття теми роботи на достатньо високому рівні має бути опрацьовано широке коло джерел:

- а) навчальної літератури;
- б) наукових досліджень, опублікованих у монографіях, статтях у наукових періодичних виданнях, збірниках тез доповідей тощо;
- в) нормативно-правових актів;
- г) статистичних і звітних матеріалів, які широко представлені в статистичних збірниках, на офіційних сайтах органів державного управління тощо.

Студентам рекомендується користуватись систематичними каталогами наукової, навчальної, довідкової літератури, а також каталогом періодичних видань університетської та інших бібліотек. Виконуючи цю роботу, потрібно обов'язково виписувати всі необхідні реквізити використаних джерел для належного оформлення списку літератури.

4. Міні-лекція передбачає чітку постановку та розкриття проблеми; аналіз фінансової проблеми чи дискусійного питання (систематизація фактів, визначення причин і наслідків, позитивних і негативних рис тощо, аргументація власної позиції) та обґрунтування шляхів їх вирішення. У міні-лекції не наводиться навчальний матеріал (визначення термінів, переліки функцій, класифікацій чи принципів тощо), за винятком випадків, коли він є предметом дискусії.

5. Експертна оцінка передбачає надання обґрунтованого висновку за конкретним питанням, яке підлягає дослідженню. Аналіз статистичних даних має ґрунтуватися на широкій базі фактичних даних (не менше п'яти останніх років). Вони мають бути належно систематизовані, згруповані, а також проаналізовані із застосуванням статистичних методів.

6. Аналітичний огляд наукових публікацій виконується відповідно до теми міні-лекції або експертної оцінки, обраної студентом, і презентуються ці дві роботи разом. Літературні джерела студент підбирає самостійно. Для підготовки рекомендується використовувати монографії і наукові статті з періодичних видань.

Наукове видання

**РОМАНЕНКО Олена Романівна
ДАНИЛЕНКО Любов Павлівна
ГЛАДЧЕНКО Лідія Петрівна
СЛАВКОВА Алла Аркадіївна
КОРНАЦЬКА Роксолана Михайлівна
ЛІСОВЕНКО Віталій Васильович**

ФІНАНСИ: ПРАКТИКУМ

*для студентів усіх напрямів підготовки
(крім 6508, 6508/1)*

Навчально-методичний посібник

Редактор *Н. Царик*
Коректор *Н. Мельник*
Верстка *Н. Пінчук*

Підп. до друку 15.01.14. Формат 60×84/8.
Друк. арк. 13,79. Зам. 14-4818.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)
Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua